

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Architektura pošt a poštovních úřadů na území východních Čech v letech
1890 – 1948**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. Mgr. Pavel Panoch, Ph.D.

Autor práce: Daniel Plíšek

2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Daniel Plíšek**
Osobní číslo: **H15122**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Ochrana hmotných památek (dvouoborové)
Název tématu: **Architektura pošt a poštovních úřadů na území východních Čech v letech 1890-1948**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se zaměří na zmapování a vylíčení proměny architektury budov pošt a poštovních úřadů z regionu východních Čech od éry pozdního historismu přes modernu až po léta samostatné Čsl. republiky a krátké poválečné období. Zpracovatelka si povšimne toho, jaké společenské představy byly s institucemi pošt spojovány a jak se promítaly do případné sochařské a malířské výzdoby jejich průčelí. Dále zaměří pozornost na to, jak byly poštovní ústavy reflektovány v dobových publikacích a na stránkách architektonických a společenských časopisů (Architektonický obzor, Styl, Stavba, Stavitel aj.), zda vůbec a případně jak se do nich v období mezi světovými válkami promítl étos mladé Čsl. republiky. Téma architektury poštovních budov se autorka pokusí vyložit v rámci širšího sociálního a kulturního historického kontextu i vývoje dopravy a přepravy zboží a informací v daném období. Výsledný text práce bude mít formu katalogu opatřeného úvodní souhrnnou syntetizující studií; v rámci zpracovávaného katalogu budou představeny umělecky i dispozičně nejzajímavější východočeské poštovní stavby a jejich tvůrci. Vedle starší i recentní topografické literatury k historickému vývoji jednotlivých lokalit a publikací na téma dějin dopravy bude autorka čerpat z prací o moderní české architektuře 20. století, případně dobových architektonických časopisů, v nichž mohly být projekty poštovních úřadů publikovány.

Rozsah grafických prací: **obrazová a mapová dokumentace**

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

WIRTH, Zdeněk - MATĚJČEK, Antonín, Česká architektura 1800-1920. Praha, 1922. EDGAR, Emil, Život a umění. Soudobá architektura. Praha, 1922. KOULA, Jan E., Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století. Praha, 1940. WITTLICH, Petr, Česká secese. Praha, 1982. HLAVAČKA, Milan, Dějiny dopravy v českých zemích v období průmyslové revoluce. Praha, 1990. ŠVÁCHA, Rostislav, Od moderny k funkcionalismu. Praha, 1995. Kol. aut.: Dějiny českého výtvarného umění IV/1-2. 1890/1938. Praha, 1998. VYBÍRAL, Jindřich, Česká architektura na prahu moderní doby. Devatenáct esejů o devatenáctém století. Praha, 2002. VLČEK, Pavel(ed.), Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha, 2004. URLICH, Petr a kol., Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska. Praha, 2013.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. Mgr. Pavel Panoch, Ph.D.**

Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2017**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. listopadu 2018**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odstavce 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Sobětuchách dne 20. 11. 2018

Daniel Plíšek

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce doc. Mgr. Pavlu Panochovi, Ph.D., za jeho odborné vedení a cenné věcné připomínky k této bakalářské práci. Dále bych rád poděkoval všem zaměstnancům státních institucí, kteří mně byli nápomocni. Velký dík patří mé rodině za poskytnuté zázemí a pomoc.

Anotace

Tato bakalářská práce je zaměřena vývoje a proměnu architektury spjaté s institucí pošty v oblasti východních Čech v letech 1890 – 1948. V rámci bádání vytvořený katalog představuje nejvýznačnější poštovní objekty. Pozornost je také zaměřena na stručný historický vývoj daných sídel, ve kterých se popisovaný objekt nachází.

Klíčová slova

Architektura, pošta, východní Čechy, 1890 – 1948

Title

The architecture of postal offices in Eastern Bohemia in the period 1890 – 1948.

Annotation

This bachelor thesis is focused on development and transformation of architecture of post offices in region Eastern Bohemia during the period 1890 – 1948. Within research created catalogue presents the most significant post offices. Attention is also focused on brief historical development of settlements in which the described object is located.

Keywords

Architecture, post office, Eastern Bohemia, 1890 – 1948

Seznam ilustrací použitých v textu

- Obrázek 1. - Polička, Palackého náměstí 181, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 2. - Polička, Eimova 245, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 3. - Golčův Jeníkov, Náměstí T. G. Masaryka 20, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 4. - Litomyšl, Smetanovo náměstí 15, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 5. - Jičín, Šafaříkova 142, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 6. - Chrudim, Resselovo náměstí 109, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 7. - Lanškroun, J. M. Marků 8, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 8. - Vysoké Mýto, Náměstí Přemysla Otakara II.24, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 9. - Jaroměř, Československé armády 18, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 10. - Čáslav, T. G. Masaryka 44, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 11. - Čáslav, T. G. Masaryka 42, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 12. - Dvůr Králové nad Labem, Legionářská 406, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 13. - Rychnov nad Kněžnou, Bezručova 14, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 14.- Pardubice, náměstí Republiky 12, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 15. - Pardubice, Na Hrádku 105, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 16. - Holice, Hradecká 502, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 17. - Kostelec nad Orlicí, Dukelských hrdinů 900, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 18. - Hlinsko, Adámkova třída 1094, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 19. - Náchod, Masarykovo náměstí 43, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 20. - Hradec Králové, Riegrovo náměstí 915, hlavní průčelí (foto autor)
- Obrázek 21. - Nová Paka, Komenského 313, boční průčelí (foto autor)

Seznam použitých zkratek

Sb. = Sběrka

m n. m. = metrů nad mořem

m = metr

km = kilometr

s. = strana

tzv. = tak zvaný

* = narozen

sv. = svatý

atp. = a tak podobně

č. p. / čp. = číslo popisné

C. a K. = císařský a královský

č. = číslo

obr. = obrázek

ha = hektar

m² = metr čtvereční

km² = kilometr čtvereční

Kčs = Koruna československá

Ing. = inženýr

ČSR = Československá republika

KSČ = Komunistická strana Čech a Moravy

UNESCO = United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

0 Úvod.....	12
1. Vývoj poselského zřízení ve státní instituci.....	13
1. 1 Počátky poselského zřízení ve starověku	13
1. 2 Poselské zřízení ve středověku	14
1. 3 Renesance evropské pošty	15
1. 4 Zřízení řádného poštovního spojení v Čechách 1526 – 1722.....	15
1. 5 Zrod moderní pošty 1722 – 1850	17
1. 5. 1 Poštovní doprava 1722 – 1850.....	21
1. 6 Poštovníctví v revoluční době 1850 – 1918	23
1. 6. 1 Železná dráha	24
1. 6. 2 Elektrický telegraf.....	25
1. 6. 3 Elektrický telefon.....	25
1. 7 Poštovníctví v Československé republice 1918 – 1948.....	26
2 Středoevropská architektura v polovině XIX. věku	28
2. 1 Architektura historismu	28
2. 2 Secesní hnutí.....	31
2. 3 Geometrická moderna.....	32
2. 4 Architektura kubismu	34
2. 5 Rondokubismus, české art deco.....	35
2. 6 Novoklasicismus	36
2. 7 Purismus, funkcionalismus.....	37
3 Vybrané objekty poštovního charakteru ve východních Čechách	38
3. 1 Polička	39
3. 1. 1 Architektonický rozbor Palackého náměstí 181	42
3. 1. 2 Architektonický rozbor Eimova 245.....	43
3. 2 Golčův Jeníkov	44
3. 2. 1 Architektonický rozbor Náměstí T. G. Masaryka 20.....	45
3. 3 Litomyšl.....	46
3. 3. 1 Architektonický rozbor Smetanovo náměstí 15.....	47
3. 4 Jičín.....	49
3. 4. 1 Architektonický rozbor Šafaříkova 142.....	50
3. 5 Chrudim	51
3. 5. 1 Architektonický rozbor Resselovo náměstí 109	54

3. 6 Lanškroun	55
3. 6. 1 Architektonický rozbor J. M. Marků 8	56
3. 7 Vysoké Mýto	56
3. 7. 1 Architektonický rozbor Náměstí Přemysla Otakara II. 24.....	58
3. 8 Jaroměř	59
3. 8. 1 Architektonický rozbor náměstí Československé armády 18	61
3. 9 Čáslav	61
3. 9. 1 Architektonický rozbor T. G. Masaryka 44	63
3. 9. 2 Architektonický rozbor Masarykova 42	64
3. 10 Dvůr Králové nad Labem	65
3. 10. 1 Architektonický rozbor Legionářská 406	67
3. 11 Rychnov nad Kněžnou.....	68
3. 11. 1 Architektonický rozbor Bezručova 14	70
3. 12 Pardubice	70
3. 12. 1 Bývalé Ředitelství pošt a telegrafů Pardubice - náměstí Republiky 12.....	73
3. 12. 2 Poštovní úřad Pardubice 1	77
3. 13 Holice.....	78
3. 13. 1 Architektonický rozbor Hradecká 502	80
3. 14 Kostelec nad Orlicí	81
3. 14. 1 Architektonický rozbor Dukelských hrdinů 900.....	83
3. 15 Hlinsko.....	83
3. 15. 1 Architektonický rozbor Adámkova třída 1094	85
3. 16 Náchod.....	86
3. 16. 1 Architektonický rozbor Masarykovo náměstí 43	87
3. 17 Hradec Králové.....	89
3. 17. 1 Architektonický rozbor Riegrovo náměstí 915	92
3. 18 Nová Paka.....	93
3. 18. 1 Architektonický rozbor Komenského 313	94
4 Závěr.....	96
5 Resumé	97
6 Seznam zdrojů a literatury.....	98
6. 1 Literatura	98
6. 2 Periodika.....	100

6. 3	Prameny	100
6. 4	Kronika	101
6. 5	Vysokoškolské práce	101
6. 6	Internetové zdroje	101
6. 8	Jiné.....	103
7	Přílohy	103
7. 1	Příloha A tabulka	103
7. 2	Příloha B katastrální mapy	104
7. 3.	Příloha C obrazová	110

0 Úvod

Tato práce se zaměřuje na popsání vývoje architektury staveb poštovního charakteru v regionu východních Čech, a to v době překotných technologických a celospolečenských změn v letech 1890 – 1948. Tento region byl a je převážně obýván českým etnikem, kteří většinou stáli o emancipaci české kultury. Z toho plynula i preference českých architektů v této oblasti. Sledovány jsou trendy v odborném diskurzu českých architektů, a jak se jejich teoretické úvahy posléze promítaly v praxi. V této bakalářské práci zaměřuji pozornost na architektonicky nejzajímavější stavby důležité státní instituce, které samy o sobě dokumentují změny preferencí forem architektonických rejstříků. Toto téma zaměřené na region východních Čech nebylo doposud zpracováno. Dílčí zpracování tématu lze najít v publikacích zaměřených na urbanistický vývoj konkrétního sídelního celku.

V první části se věnuji historickému vývoji pošty s přihlédnutím k nejdůležitějším společenským a technologickým fenoménům, který ji provázely. Vycházím především z publikací historiků Poštovního muzea v Praze.

V druhé části jsou uvedeny zásadní mentální koncepty, které ovlivňovaly formování architektonických slohů ve sledovaném období. Vycházím především z prací českých historiků umění a architektury, a to tehdejších i soudobých. Časový odstup umožňuje konstatovat, že nazírání na architekturu a její ideál není konsensuální a stálý.

Ve třetí stěžejní části práce jsem na základě studia literatury ,pramenů a terénního průzkumu sestavil katalog poštovních budov se stručným historickým vývojem 18 sídel v regionu s přihlédnutím k vývoji poštovníctví. V rámci terénního výzkumu byl chronologicky sestaven katalog 21 významných poštovních staveb v regionu se zaměřením na architektonický rozbor s přihlédnutím k sochařské a malířské výzdobě, pokud byla využita. Stručné biografické údaje o architektech zasazují danou realizaci poštovního úřadu do kontextu jejich tvorby. Pro přehlednost je přiložená tabulka, obrázková příloha, výřezy katastrálních map a projektové dokumentace. Fotografie byly pořizovány v průběhu roku 2018. Pořizování fotografií v interiérech poštovních úřadů je proti regulím České pošty, proto fotografie zobrazují především exteriéry staveb a nejpozoruhodnější detaily interiérů. Tyto omezení se vztahují i na zveřejňování projektové dokumentace dosavadních poštovních úřadů. Jako autor se chci vyhnout generalizaci a hodnocení estetických preferencí typu - krásná novorenesance, ošklivá moderna.

1. Vývoj poselského zřízení ve státní instituci

1. 1 Počátky poselského zřízení ve starověku

Lidé se stali dominantním rodem v živočišné říši, především díky svému racionálnímu uvažování a vzájemné kooperaci. K vzájemné spolupráci jsou nezbytně nutné komunikační prostředky. Člověk přirozeně disponuje různorodými možnostmi komunikace od gest, signálů, přes neartikulované zvuky, které se během statisíců let evolučního vývoje vytříbily v lidskou řeč, jako nejsložitější prostředek mezilidské komunikace. Proměna životního stylu *Homo sapiens* od kočovného způsobu života „lovců a sběračů“ k usedlejšímu zemědělskému. Zemědělské komunity formující se zprvu především v místech s příznivými klimatickými podmínkami, se stávaly stále početnějšími lidskými společenstvími. Lidská řeč v kombinaci s pamětí se stala nezbytným prostředkem k uchování zkušeností a orálně předávaných tradic dalším generacím, díky kterým se společenství mohla rozvíjet do vyšších stupňů organizovanosti. Starověké civilizace potřebovaly trvanlivější a spolehlivější způsob záznamu než je lidská mysl. Navíc informace vázané a následně zprostředkované svým nositelem podléhají jistému subjektivnímu zkreslení. Tento problém částečně řeší písemný záznam slov.¹

Písmo umožnilo zaznamenat zprávu (informaci), která existuje ze své podstaty a není vázaná na svého nositele. Archeologické nálezy dokládají kontinuální rozvoj psaného jazyka v oblastech tzv. Úrodného půlměsíce od 4. tisíciletí př. n. l. První písemné zápisy byly zpočátku schopné vyjádřit jen některé jevy, především úředního a evidenčního charakteru. Praxe dokázala, že symboly lze zaznamenávat i složitější skutečnosti jako jsou orální tradice národů. V dnešní době se ve světě vyskytuje kolem šesti tisíc jazykových komunit, které se vyčlenily z původního „prajazyka“. Polovina z těchto komunit nemá aktuálně více než pět tisíc mluvčích.²

Zpočátku si starověké civilizace zřizovaly poselské spojení ad hoc³, posléze se poselstva institucionalizovala. Za nejsložitější starověkou institucí je považována římská „*Cursus publicus*“ tedy „Veřejná cesta“. Tato instituce měla svůj předobraz v Egyptě, který byl roku 30. př. n. l. dobyt císařem Augustem, který se tam nechal inspirovat dobře fungujícím poselským systémem. Císařem zřízená instituce přežila i rozpad Západořímské

---

¹ OSTLER, Nicholas. *Říše slova: jazykové dějiny světa*. Praha: BB/art, 2007, s. 29 – 34.

² Ibidem s 29.

³ ad hoc = za určitým účelem

říše. Mistry fungovala až do 7. st. n. l. Do dnešních dnů se nám v jazyce dochovalo reziduum pošta z latinského pojmu „*positus-posita*“. Tento termín označoval stanici na přepřáhnutí koní. Císařští poslové a velvyslanci se museli prokazovat na přepřažních stanicích listinou lat. „*diploma*“, která držitele (diplomata) opravňovala využít služeb stanice.⁴ Během středověku se v evropském prostředí dá hovořit o úpadku organizovaného poštovníctví, ale římský vzor nebyl zapomenut, ba naopak sloužil jako archetyp.⁵

1. 2 Poselské zřízení ve středověku

Ve středověku bylo spojení území dnešní České republiky ve středu Evropy s okolním světem značně ztížené přírodními podmínkami. V podobě těžko prostupných hvozdů a pohořími vymezující historickou zemskou hranici. Průchodnost zajišťovalo několik málo průsmyků a průchodů tzv. zemské brány, přes které vedly zemské stezky, po kterých odpradáva probíhal dálkový obchod a pohyb lidí. Pro středověké poselské služby je charakteristická absence organizovaného systému předávání zpráv. To zapříčinilo, že stálé nebo příležitostné poselstvo si vydržovalo všechny významnější světské a církevní instituce včetně univerzit, měst, obchodních spolků, cechů a klášterů. Většina poslů těchto organizací byli pěší, kteří byli schopni urazit za den až 40 km. Jízdní posli mohli urazit až 100 km denně. Hlavními faktory ovlivňující rychlost pohybu poselstva byla schůdnost terénu a technický stav dopravních komunikací.⁶ Nárůst obchodních aktivit, a s tím spojené používání kolových dopravních prostředků, zvyšoval tlak na zemské stezky a ty se začaly rozšiřovat do zemských silnic. Nutno podotknout, že s minimální údržbou povrchu. Budování a udržování zemských stezek bylo v gesci toho lenního pána, na jehož panství stezka probíhala. Od 13. století panstvo získávalo prostředky prostřednictvím výběru mýta, z něhož se měly udržovat cesty. Do královské pokladny plynuly zisky z cel za dovezené zboží. Centralistická správa země s politicko-ekonomickými zájmy zapříčinila vytvoření vnitřní dopravní sítě. Hlavně pro potřeby královské komory a zemského soudu. S rozvojem vzdělanosti rostl i objem poštovních zásilek. Během husitského období byly obvyklé trasy přerušeny. Obnovy se jim dostalo až za klidnějších poměrů během vlády Jagellonské dynastie.⁷

---

⁴ LUSTIG, Alois. *Od dřevěného kola k automobilu*. Praha, 1938. Světové dějiny techniky, s. 18.

⁵ ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008, 7-10.

⁶ ČTVRTNÍK, Pavel. *Cesta pošty dějinami: silnicí, železnicí, letadlem*. Praha: Nadas, 1977, s. 28-29.

⁷ ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008, 11-16.

1. 3 Renesance evropské pošty

Kořeny evropské novověké pošty sahají do severní Itálie. Tato v té době hospodářsky silná oblast se lišila od většiny Evropy politickým zřízením. Nevznikl žádný větší feudální stát s centralistickým spravováním. Byla zde města bohatnoucí z obchodní činnosti, vytvořila komunity, které nesly rysy městských republik.

Roku 1457 císař Svaté říše římské Fridrich III. Habsburský zplnomocnil Ruggera Tassa svého vrchního lovcího zřízením jízdního spojení z Innsbrucku do Štýrska. Tento rok je považován za vznik říšské pošty pod správou rodu Tassů. Habsburkové ovládali v té době velkou část Evropy, to podnítilo Tasse k vytvoření organizovaných pravidelných spojů. S přesunem těžišť podnikání z Itálie do Německa přijali Tassové poněmčenou verzi jména Taxis. Během krátké doby pokryla takřka celé území Habsburské monarchie. Taxisové byli věrnými služebníky Habsburků, kteří se díky výnosnosti svého podnikání stali velmi zámožným rodem patřící mezi nejvyšší společenské kruhy. Taxisové se roku 1615 oficiálně vzdali práva provozovat poštovní služby v rakouských dědičných zemích, kde poté Taxisové obdrželi dědičný úřad říšského poštmistra. Koncem 17. století si připojili druhé rodové jméno Thurn.⁸ Největšího rozmachu Thurn-Taxiského podnikání dosáhlo v předvečer Velké francouzské revoluce. Svými službami nepokryli celou Evropu, mimo působnost zůstala Anglie, Francie a Skandinávie, ale jejich systém sloužil jako vzor pro ostatní poštovní instituce. Vliv Thurn-Taxisů na poštovní úřady upadal od napoleonských válek vytvořením Rýnského spolku. To narušilo celistvost poskytovaných služeb. Taxisové postupně odprodávali svoje výsadní práva na provoz, personální obsazení pošt v jednotlivých částech Německa. Definitivní konec Thurn-Taxiské pošty byla smlouva převádějící veškerý zbylý živý i mrtvý inventář. Na území vznikajícího sjednoceného Německa za tři miliony marek na pruského krále Viléma I.⁹

1. 4 Zřízení řádného poštovního spojení v Čechách 1526 – 1722

Roku 1526 se v bitvě u Moháče střetla vojska Osmanské říše s vojsky pod vedením českého a uherského krále Ludvíka Jagellonského, který utrpěl drtivou porážku a sám v bitvě padl. Vyvstala otázka nástupnictví nového krále. O český trůn se ucházelo několik adeptů, na základě tzv. vídeňských svatebních smluv z roku 1515 také Habsburkové. Jejich kandidát

---

⁸ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008, s. 19-20.

⁹ Historie.cs, *Jede poštovský pán*. [publicistický cyklus] ČT24 premiéra 25. 1. 2014, 21:05.

Ferdinand I. na žádost českých stavů nechal zřídit mimořádné poštovní spojení, aby mohl plynule pokračovat a obratem reagovat na vývoj jednání se stavy. Toto spojení zajišťovali spěšní poslové taxiské pošty, kteří dokázali doručit zprávu o jeho zvolení z Prahy do Vídně za v té době úctyhodných 36 hodin. Ihned co se Ferdinand I. ujal moci, začal cíleně oslabovat vliv českých stavů na královské úřady. Nový český král roku 1527 reorganizoval státní správu a propojil ji s dynastickým sídlem Habsburků ve Vídni, kde ustanovil dvorskou komoru jako centrální úřad pro finanční, politický a správní činnost pro celou rakouskou větev Habsburské dynastie. Dvorské komoře byla podřízena česká komora v Praze. Ke vzájemné komunikaci mezi vzniklými úřady, dal Ferdinand I. zřídit téhož roku řádné (ordinari) poštovní spojení mezi Prahou a Vídní. Tím vznikla první poštovní trať v Čechách. Přesná trasa není známa, podél byly umístěny přepřahací stanice, rozmístěné po celé délce trasy v odstupech 15 – 20 km od sebe.¹⁰ Tuto vzdálenost jízdní poslové urazili zhruba za dvě až tři hodiny, poté si mohli znavené koně vyměnit za svěží. Celá poštovní síť podléhala hlavně správním, diplomatickým a vojenským potřebám, které byly mnohdy nestálé. Poštmistři vycítili potenciální zisk. Na vlastní náklady začali spontánně nabízet pro soukromé účely přepravu balíkové a listovní pošty, tak dopravu osob.¹¹

Vedoucí pozici v rakouské poštovní správě zastával nejvyšší dvorský poštministr, který byl zodpovědný za chod ve všech směrech. Podřízeným stupněm organizace v jednotlivých zemích habsburského soustátí tvořily hlavní zemské poštovní úřady, budované v každém správním centru. Zřizovatel první poštovní trati v Čechách byl nejvyšší dvorský poštministr Antonio Taxis. Do hlavního poštovního úřadu v Čechách jmenoval svého bratrance Ambrosia Taxise. Tato praxe nepotismu¹² Taxisům vydržela až do roku 1576. Chod pošty byl v počátcích podřízen čistě pro přepravu zásilek úřední povahy, přesto byla pošta zneužívána pro soukromou korespondenci. Situace se změnila, když císař Maxmilián II. povolil přepravovat i osobní korespondenci. To přímo souviselo s tehdejší proměnou životního stylu ovlivněné humanismem, vzrůstající gramotností a větší dostupností tiskovin. Koncem 16. století se začaly objevovat první periodické noviny. Pošta byla ideálním prostředkem, jak zajistit pravidelnou a spolehlivou distribuci periodik. Císař Rudolf II. umožnil využívat pošty i pro přepravu osob, tím významně rozšířil portfolio nabízených poštovních služeb. Lidé začínali ve větší míře cestovat i za poznáním, známé jsou tzv. kavalírské cesty. Na silnicích se

---

¹⁰ ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008, 21.

¹¹ ČTVRTNÍK, Pavel. *Cesta pošty dějinami: silnicí, železnicí, letadlem*. Praha: Nadas, 1977, s. 35.

¹² Nepotismus je prosazování příbuzných z pozice svého postavení.

v té době pohybovaly různé druhy vozů přizpůsobené formě využití, které byly do značné míry konkurencí pošty. I přes hrozící postihy za přepravu zásilek zprostředkovanou jinak než státní poštou. Mezi českou komorou a pražským poštmistrem docházelo ke sporům ohledně počtu potřebných posílů a mimořádných výloh na jejich vydržování. Spory se ještě víc vyhrtyly přesídlením císařského dvora do Prahy v roce 1583 a k němu přidruženému úřadu nejvyššího dvorského poštmistra. V roce 1628 získal Jan Kryštof, svobodný pán Paar, úřad nejvyššího dvorského poštmistra do dědičného držení. S výhodně vyjednanými podmínkami pro rod Paarů, který získával výnosy z poštovních služeb v Čechách, ale náklady na provoz a údržbu hradila česká komora.¹³

Pošta jako panovníkem zřizovaná instituce požívala ve své historii řadu privilegií a výsad. Od 16. století měli poštovní poslové výsadní právo na užití trubky. Trubka sloužila pro vysílání signálů a pokynů pro účastníky silničního provozu, obsluhu přepřahacích stanic či strážcům bran. Pro každou z těchto příležitostí se používal jeden z ustálených signálů. Ta se také stala signifikantním atributem poštovního vozky - postilioná. Původem nejspíš přejetá od jihoněmeckých řezníků, kteří ve středověku rohem ohlašovali svůj příchod do města.¹⁴

Během třicetileté války každá strana konfliktu spoléhala na dobře organizovanou polní poštu. V té době se začala poštovní síť stabilizovat. Koncem 17. století fungovaly v Čechách čtyři řádné poštovní tratě: vídeňská, říšská přes Plzeň, saská přes Drážďany a konečně kladská přes Náchod. V první polovině 18. století bylo na území Čech pět hlavních poštovních tras s 46 umístěnými stanicemi. Moravou v té době procházely dvě důležité poštovní trasy z Vídně do Prahy a z Vídně přes Olomouc do Vratislavy. Za zmínku stojí, že Slovensko svou polohou hrálo v dálkové dopravě důležitou roli. V Bratislavě se křižovalo nebo z ní vycházelo pět velkých tras.¹⁵

1. 5 Zrod moderní pošty 1722 – 1850

Principy fungování pošty jako instituce byly na počátku 18. století do značné míry stejné, jak byly nastaveny o dvě století dříve. Tyto principy jednoznačně poškozovaly státní zájmy zastupované českou dvorskou komorou, která dlouhodobě usilovala o zásadní změnu nastavených podmínek. Na chod pošty byla nucena doplácet přes značné výnosy dvorského

---

¹³ ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008, 21 – 24.

¹⁴ ČTVRTNÍK, Pavel. *Cesta pošty dějinami: silnicí, železnicí, letadlem*. Praha: Nadas, 1977, s. 22.

¹⁵ *Ibidem*, s. 24 – 25.

poštmistra. To de facto zapříčinilo neochotu české komory rozšiřovat poštovní síť a následnou stagnaci.

Tehdejší císař Karel VI. byl ovlivněn politicko-hospodářskou teorií merkantelismu. Tato teorie prosazovala přímou účast státu na strategických sektorech hospodářství, tedy i provozu poštovníctví. Roku 1718 po tvrdých jednáních s Paary císař Karel VI. prohlásil, že trvá: „*na inkameraci paarského léna za přiměřenou náhradu*“.¹⁶ Kompromis mezi Habsburky a rodem Paarů nabyl platnosti v roce 1722. Proto se tento rok považuje za zásadní z pohledu formování moderní poštovní služby. Do té doby byla v celé habsburské monarchii budována poštovní síť na principu nájemního podnikání.

Paarové si však nadále udrželi právo ovlivňovat personální obsazení hlavních pošt mistrů ve všech rakouských dědičných zemích. Personální obsazení nižších instancí pošt byla zcela v jejich gesci. V užívání jim zůstal titul nejvyššího generálního a dvorského dědičného pošt mistra. Nižší poštovní instance mohly nadále zůstat v dědičné držbě a velká část jich tak byla provozována až do poloviny 19. století. Ovšem uskutečnění reformy Karla VI. nebyly dostačující. Pošta byla nadále v hospodářské ztrátě. Císařství potřebovalo kompletně převzít rozhodovací pravomoc. Z toho důvodu se císařovna Marie Terezie rozhodla v roce 1743 k tzv. druhému recesu, který odebral rodu Paarů vliv na personální obsazování, nadále mohli už jen doporučovat své kandidáty. Personální kompetence si vyhradila císařovna pro sebe, ostatní pravomoci delegovala na kancléře dvorské komory hraběte Antona Uhlenfelda. Rod Paarů na poštovní správě se podílel nadále, ale už jen jako státem placení úředníci.¹⁷ Tehdy mohla státní správa začít efektivně potírat soukromou konkurenci v podobě formanů a nájemných vozků a vytvářet monopol na přepravu listové, balíkové pošty a přepravu osob. Po druhém recesu z roku 1743 se ze všech pošt mistrů stali zeměpanští zaměstnanci placení státem. S rozvojem poskytovaných služeb poštovní správa kladla vyšší nároky na personální obsazení stanic. Podmínky pro zastávání pozice správce pošt byly jasné: vlastnictví nemovitosti k výkonu činnosti, státní občanství, katolická konfese, počestný původ a znalost služebního jazyka němčiny v psané i mluvené formě.¹⁸ Etatizace¹⁹ pošt znamenala pro stát převzetí i značných nákladů na poštovní provoz. Proto se roku 1749 císařovna Marie Terezie rozhodla nabídnout dědičné privilegium všem správcům pošt. Za podmínek stanovených tak, aby si pošt mistři ponechali část zisku z přepravy zásilek i osob,

¹⁶ ČTVRTNÍK, Pavel. *Cesta pošty dějinami: silnicí, železnicí, letadlem*. Praha: Nadas, 197, s. 38.

¹⁷ ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha: Národní archiv, 2007 s.19 – 22.

¹⁸ CHARVÁT, Jiří. *Něco o staré chrudimské poště a jejích pošt mistrech*. Chrudim s.n. 1989, s. 3.

¹⁹ etatizace = zestátnění

ale vzdali se výslužného, navíc měli pokrýt náklady spojené s provozem. Měli získat dědičnou poštovní stanici (německy erbliche Poststationen). V praxi se tuto nabídku vyplatilo přijmout těm poštmistřům, kteří provozovali svoji činnost na frekventovaných trasách. Ústřední myšlenka těchto změn měla přenést hlavní díl starosti o vytvoření zisku na poštmistry a motivovat je k poskytování většího objemu služeb. Dědiční poštmistři (německy Erbpostmeister) mohli se svými privilegii pak nakládat dle uvážení, třeba i odprodat. Stanice mohly být také spravovány státním poštmistrem nebo smluvně pronajímány „neerárním“ poštmistřům po dobu 10 let. První dědičná privilegia udělila císařovna Marie Terezie roku 1749 pro rakouské poštmistry, v Čechách byla udělena v roce 1751. Do konce 18. století bylo na území Čech, Moravy a Slezska 133 zemských poštovních stanic, z toho jich bylo v dědičném držení 67 s velkým podílem 49 stanic v Čechách. Správcové poštovních stanic, u větších poštmistřích, se od konce 17. století stávali majetnou vrstvou obyvatelstva. Rostoucí prestiž a majetek z nich v místním prostředí vytvořila privilegovanou vrstvu, část z nich byla povýšena do nižšího šlechtického stavu. Do roku 1850 jich bylo jen v Čechách nobilitováno 70, většina z nich za řádně vykonávanou službu. Ekonomická provázanost stanice s místem působnosti kumulovala značný majetek. To vedlo ke snaze poštmistřích předávat majetek blízkým rodinným příslušníkům a zabezpečit rod. Tyto převody se prováděly už od 17. století. Podmínka byla taková, aby stanice vlastnila potřebné zázemí a měla dobrou pověst.²⁰

Reforma státní správy z roku 1749 ustanovila nový orgán direktorium, která měla ústřední roli ve správě věcí veřejných, politických a finančních v celé mnohonárodnostní monarchii. Místodržitelství úřady v zemích monarchie nahradily tzv. královské reprezentace s komorou, pod jejichž pravomoc spadala i zemská pošta. Přebujelá byrokracie se projevila ve složitých vztazích jednotlivých úřadů a prolínajícími se agendami. Komplikovaná situace si vyžádala další zásadní reformu státní správy, rokem 1761 bylo zrušeno direktorium. Souběžně s tím nahradila jeho úlohu ústředního orgánu rakouských dědičných zemí společná česko-rakouská dvorská kancelář. Královské zemské reprezentace s komorami byly po sedmileté válce nahrazeny zemskými guberniemi, v jejichž gesci byla i pošta. Tento stav trval až do revolučního roku 1848.

Dědičné držení poštovních stanic se od počátku 19. století, kdy se utvářela novodobá byrokratická správa státu, stávala přítěží. Proto se od roku 1818 neudělovala nová dědičná privilegia pro správce pošt. Od třicátých let 19. století nabízel stát jejich odkoupení. Nabídka

---

²⁰ ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008, 51-54.

se ovšem nesetkala s kýženou odezvou, proto bylo v lednu 1838 vyhlášeno císařské nařízení o anulování dědičných privilegií za náhradu. Jednalo se pouze o status provozování poštovní stanice, netýkalo se nemovitého a movitého majetku poštovníků.²¹

V první třetině 18. století byly kromě vrchních poštovních správ rozlišovány čtyři základní typy úřadoven - stanice poštovní, stanice přestupní, poštovní listovní sběrna a přepřahací stanice a tzv. relais. Relais byly nájemné stanice disponující svěžími koňmi pro přepřáhnutí. Ve třicátých letech 19. století bylo v Čechách 64 nedědičných poštovních stanic, 34 dědičných, 34 listovních sběrů a 17 relais. V polovině 19. století byla síť hlavních a vedlejších normovaných silnic v monarchii dokončena. K prvnímu květnu 1839 nabyly účinnosti nové služební řady pro poštovní úřady. Rozdělil veškeré pracovní úkony do dvou kategorií manipulační - úřední a úkony pojezdny - přepravní. Manipulační úkony zahrnovaly všechny výkony při příjmu a doručování listovních i těžších zásilek, účtování přijatých poplatků za tyto služby, ale i za přepravu cestujících. Přepravní - pojezdny - služba měla samostatnou agendu a zahrnovala všechny úkony při přepravě zásilek a osob.²²

Velké množství a komplikovanost vyhlášených reforem s dílčími nařízeními v rámci tereziánských a josefínských reforem, kladly velké nároky na administrativu a zaměstnance pošty. Tato nařízení byla zapotřebí právně kodifikovat. Tímto úkolem byl pověřen rodák z českého Opočna a významný reformátor poštovní správy - Otto von Ottenfeld, Maximilian, který požadovaný zákon vypracoval a roku 1837 předložil. Následujícího roku byl daný zákon schválen a s částečnými úpravami byl platný až do roku 1946.²³

Reformy v poštovníctví započaté roku 1722 měly dva hlavní cíle. Vytvořit monopol státní pošty na přepravu osob a zásilek, který byl dotvořen až zákonem z roku 1837. Druhý cíl byl vytvořit spolehlivou a dostupnou síť poštovních služeb pro širší vrstvy obyvatelstva. Monarchie se řídila ekonomickou doktrínou, uzpůsobovat poštovní služby tak, aby napomohla emancipujícím se obchodníkům, od kterých bylo odvislé bohatství celé země. Zhruba během jednoho století se ustanovily principy fungování, některé z nich využívají poštovní úřady dodnes.

---

²¹ ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008, 52.

²² *ibidem* s. 54

²³ ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008, 38.

1. 5. 1 Poštovní doprava 1722 – 1850

Vzrůstající kvalita a zahuštění dopravní sítě byly přímo úměrné počtu provozovaných spojů. Během 16. a 17. století byly k vnitrozemským stykům využívány veřejné cesty, tzv. hostinné. Do 18. století se vyvinuly čtyři základní typy poštovní přepravy a to řádné, mimořádné, štafetové a kurýrní služby. Pro vnitrozemský styk sloužily tzv. tržní cesty. Počátkem 18. století se na cestování v kočáře přestávalo nahlížet jako na změkčilost, nýbrž jako na atribut vyšších společenských vrstev.

Nicméně vysoká cena jízdenek vázaných jen na hlavní trasy a nízká průměrná cestovní rychlost poštovních vozů pouhých 7, 5 km/hod, nutně vyžadovaly systémové změny provozu. Tyto změny přišly v rámci tereziánských reforem. Pro zefektivnění dopravy byly roku 1739 vypracovány normy pro stavbu tzv. císařských silnic. Císařské silnice měly zpevněný a odvodněný povrch o šíři 7,6 m. Na konci 18. století byla v Čechách zbudována silniční síť o souhrnné délce 728 km silnic. Zásadní pro osobní přepravu byl rok 1750, kdy dvorská poštovní komise začala zavádět specializované spoje na principu taxiské pošty, pro pravidelnou přepravu osob v rámci monarchie tzv. „Diligence“. Ve stejném roce vzniká služba tzv. „Journaliere“. Byli to jízdní posli, kteří denně doručovali poštu do všech zemských center. Koncem 18. století bylo umožněno zasílat zásilky doporučeně. Silniční síť se během století zahušťovala nejrychleji z celé monarchie. Pošta se také stala dominantním distributorem periodického tisku.²⁴

Po napoleonských válkách se prudce rozvíjela hospodářská činnost podnětá průmyslovou revolucí. Tím rostlo i využití poštovních přepravních služeb, ovšem v roce 1820 bylo z Vídně vyexpedováno pouhých 41 poštovních diligencí týdně. Tento nevyhovující stav měl vyřešit nový ředitel správy poštovních vozů Otto von Ottenfeld. Roku 1823 zavedl do praxe poštovní rychlíky (Eilpostwagen), které využívaly konstrukční výhodu eliptických per, tažené čtyř až šestispřežím. V porovnání s poštovními diligencemi byly poštovní rychlíky velmi rychlé, dosahovaly průměrné rychlosti 12 km/hod. Do ceny jízdného před započnutím jízdy se započítávaly poplatky jako spropitné, kolomazné, cla a mýta. Všechny dílčí poplatky tak byly zahrnuty do jedné finální ceny. Cesta z Vídně do Prahy byla dlouhá zhruba 320 km a poštovní úřad si za jednosměrnou cestu účtoval 17 zlatých a 10 krejcarů. Tuto danou trasu rychlíky urazily přibližně do 37 hodin. Úspěch poštovních rychlíků byl zřejmý, za prvních deset dní fungování poštovních rychlíků bylo na trase Vídeň – Brno přepraveno víc osob než

---

²⁴ ČTVRTNÍK, Pavel. *Cesta pošty dějinami: silnicí, železnicí, letadlem*. Praha: Nadas, 1977, s. 44 – 46.

za celý rok 1822. Od roku 1825 poštovní rychlíky umožnily přepravu také listovní pošty. Začaly se objevovat další specializované spoje např. pro těžší zásilky, soukromé účely, vozy s vyšší kapacitou míst a smíšené přepravy. Na místo diligencí se začaly využívat tzv. „Brandcardwagen“, které vozily těžká zavadla v předstihu a nebo krátce po příjezdu cestujících v rychlících. Na rozdíl od státních zaměstnanců mohli smluvní a dědiční správci pošt svobodně podnikat. Ovšem znamenali velkou konkurenci pro stát, kterou zatrhil až zákon o monopolu státní pošty z roku 1837.²⁵ V roce 1849 bylo v Čechách přes 3800 km, na Moravě 800 km a ve Slezsku 331 km silnic. V té době měly české země jednu z nejhustších dopravních sítí v Evropě.²⁶

Další zásadní změnu a symbol vrcholu klasické dopravy je koněspřežná dráha tzv. koněspřežka. Jednalo se o vozy tažené koňským potahem po lehkém železničním svršku, který snižoval odpor pohybu, tudíž ulehčil tažným zvířatům. Tyto dráhy se budovaly po Evropě od počátku 19. století. První koněspřežka pro soukromé účely v Habsburské monarchii byla postavena ve Štýrském Hradci v roce 1810. Stavba první veřejné koněspřežky začala v létě 1825 na 128,7 km dlouhém úseku České Budějovice – Linec. Shodou okolností byla téhož roku otevřená první veřejná trať s parními lokomotivami na světě ve Velké Británii. Trasa České Budějovice – Linec byla zprvu především využívána pro přepravu soli a dřeva. Přeprava osob probíhala pouze v letních měsících, tudíž ještě nedisponovala potenciálem celoročně nahradit poštovní dostavníky.²⁷ Situace se měnila koncem třicátých let 19. století, kdy soukromé společnosti začaly budovat železniční koleje pro parní lokomotivy. Pošta se oprávněně obávala ztráty příjmů, tudíž se v rámci monopolního zákona o poště vyjednaly podmínky jednoznačně výhodné pro státní poštu, jako přeprava spisů, dopisů a úředních balíků zdarma. Ostatní poplatky za zásilky měly být stanoveny dohodou s poštovními úřady. Dále přepravu osob po tratích, které byly souběžné s poštovními cestami, byly zpoplatněny. Situace se však náhle změnila, když stát převzal výstavbu většiny železnic na svá bedra.

Roky 1825 – 1850 lze považovat za zlatý věk klasického poštovníctví na našem území s ohledem na využití tehdy dostupných technologií.

---

²⁵ ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008, 62-68. ISBN 978-80-86660-23-3

²⁶ *ibidem* s. 66.

²⁷ HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníku: všední den na středoevropských cestách*. Praha: Argo, 1996, 85-90. Každodenní život..

1. 6 Poštovníctví v revoluční době 1850 – 1918

V polovině 19. století prošla přes Evropu revoluční vlna, která zasáhla i Habsburskou monarchii. Nastartovala změnu politického systému a přechod ke konstituční monarchii. Dvorské úřady prorostlé dynastickými vazbami, byly nahrazeny oborovými ministerstvy s civilní správou. Řídící odbor pošty přešel roku 1848 pod ministerstvo ochodu, pod kterým s výjimkami byl až do roku 1918.

Reorganizace vyvrcholila vznikem ministerstev, posléze vznikem ředitelství pošt. Pro všechny druhy manipulačních stanic byl zaveden jednotný název - poštovní úřad (něm. Postamt). Vedle těchto úřadů zůstaly poštovní stanice s koňmi pro potřeby pojezdne pošty. V souvislosti se vznikem krajských zřízení byly v roce 1850 listovní sběrny přeměněny na poštovní expedice. Tyto poštovní expedice se staly nejčastějším typem poštovní služebny, z mnohých se později staly menší poštovní úřady.²⁸

S ustálením poštovních služeb napříč Evropou přetrvávala komplikovaná kalkulace poštovního. Tuto situaci kritizoval i Rowland Hill, pozdější generální poštovní Velké Británie. Navrhl, že výpočet poštovního za zásilku by se mělo spíše vypočítávat od váhy dané zásilky a určitých vzdálenostních pásmech. Také doporučil, aby plnou cenu poštovního hradil odesílatel při podání zásilky. Vycházel z vlastních propočtů, které přislíbily výraznější ziskovost z poštovních poplatků. Zaplacené poštovní u jednotlivých zásilek navrhl označovat nálepkou. První tisk rakouských poštovních známek předcházelo několik důležitých úředních aktů, které pak posvětil sám císař. V rámci první emise z 1. června roku 1850 byly metodou ocelotisku tištěny známky deseti různých nominálních hodnot odlišených barvami. Tento systém převzala řada evropských států. Během následujících čtyřiceti let se poštovní známky začaly užívat ve 150 dalších státech a teritoriích. První poštovní schránky na dopisy se v Rakousku- Uhersku objevují kolem roku 1817, korespondenční lístek byl zaveden roku 1869 a pohlednice vzápětí.²⁹

Rozvoj poštovní sítě a jejího pokrytí probíhal po celou druhou polovinu 19. století, kdy síť cca 2 600 poštovních úřadů téměř odpovídala aktuálnímu stavu. V roce 1900 měly České země 9 333 853 obyvatel,³⁰ jeden poštovní úřad tak připadal na přibližně 30 km²

²⁸ ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha: Národní archiv, 2007 s.41-45.

²⁹ ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008, 72-75.

³⁰ https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu Český statistický úřad, [revize 26. 10. 2018], citováno [10. 11 2018]

a 3 600 obyvatel. K dnešnímu dni Česká pošta eviduje 3314 organizačních jednotek, jedna pobočka tak připadá na přibližně 24 km² a 3 200 obyvatel.³¹

Správní reforma již brala v potaz technologické výtobytky doby na evropském kontinentě označované jako druhá průmyslová revoluce nebo tzv. technicko-vědecká revoluce. Důsledkem uplatnění vědeckých poznatků v průmyslu byly ovlivněny takřka všechny sféry lidského života. Za použití nových výrobních postupů, materiálů a zdrojů energie.

1. 6. 1 Železná dráha

Počáteční upřednostňování státní pošty před soukromými provozovateli na základě uzavíraných koncesí mezi státem a provozovateli, ztratilo opodstatnění v momentě, kdy majoritní podíl na železniční dopravě převzal stát. Železniční doprava se prudce rozvíjela až do té míry, že dopravníková přeprava zásilek a osob začala zastávat pozici regionálního přepravce, který k vlakovým stanicím pouze svázel poštu a cestující ze spádové oblasti. Tento fenomén se projevil i v zanikání a zřizování nových poštovních spojů, aby se dostupnost železnice usnadnila obyvatelům z menších obcí. Z této vzájemné kooperace začala pošta záhy těžit. Její propojení se železničními tratěmi vedlo k zefektivnění poštovních služeb. Pošta dokázala do svých portfolia služeb zařadit i další překotné vymoženosti jako je telegraf a telefon, které způsobily revoluci v dálkové komunikaci. Pošta se stala všude přítomnou respektovanou institucí, jejichž služby využívala stále větší část obyvatelstva. Železnice byla ideální prostředek pro šíření nového tržního systému hospodářství - kapitalismu. Začaly se zřizovat nádražní poštovní úřady (něm. Bahnhofpostämter) při železničních stanicích.³²

Na naše území se tento epochální vynález dostával z Vídně po tzv. Severní dráze císaře Ferdinanda. Trasa byla vedena přes strategicky umístěnou Olomouc, dále přes Zábřeh, Českou Třebovou, Choceň, Pardubice, Kolín až na pražskou Florenc. Plný potenciál železniční dopravy se mohl rozvinout až s vybudováním základní železniční sítě, ke kterému došlo v šedesátých až osmdesátých letech 19. století. Později přibyly ještě další místní tratě. Osmdesátá léta 19. století také znamenala konec soukromého podnikání Rakousko-Uherska v železničním sektoru, všechny železniční dráhy byly zestátněny.³³

---

³¹ www.ceskaposta.cz/o-ceske-poste/profil/zakladni-informace citováno [10. 11 2018]

³² ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008, 79 – 80.

³³ ČTVRTNÍK, Pavel. *Cesta pošty dějinami: silnicí, železnicí, letadlem*. Praha: Nadas, 1977, s. 76 – 77.

Během 19. století byla v českých zemích zbudována jedna z nejhustších sítí železnic na světě. Značně k tomu přispělo i průmyslově orientovanému hospodářství, které bylo dimenzováno pro celou mnohonárodnostní monarchii.

1. 6. 2 Elektrický telegraf

Jeden ze zásadních vynálezů v oblasti komunikace je elektrický telegraf, kterému rychlostí přepravy informací nemohla konkurovat sebelépe organizovaná pošta bez elektrotechnických technologií. Samotný přístroj procházel neustálým vývojem. Nejvíce se s vynálezem spojuje Američan Samuel Finley Breese Morse, který svůj vynález představil veřejnosti roku 1837. Za počátky telegrafní služby na našem území lze považovat stavbu prvního zkušebního úseku pro potřeby severní železniční dráhy císaře Ferdinanda z Vídně do Brna v roce 1846. Byla to první telegrafní síť v celé monarchii. Elektrizované telegrafní pokrytí se budovalo primárně podél rychle se rozrůstající železniční sítě. Telegramy neboli depeše byly od roku 1849 přístupné pro všechny vrstvy obyvatelstva, nikoliv však dostupné pro svoji relativně drahou cenu. Depeše musely splňovat jasná kritéria. Odesílatel je měl psát srozumitelně, čitelně, bez použití zkratk v jazyce německém a nesměly obsahovat sdělení protizákonného charakteru. Možný rozsah depeše byl jedno až sto slov. Správa telegrafní byla zprvu organizována pod ministerstvem obchodu, později jako separátní úřad. V roce 1867 bylo na území Čech 83 telegrafních úřadů a 81 stanic podléhajících kontrole pražského inspektorátu. Na Moravě a ve Slezsku bylo celkem 38 telegrafních úřadů a 44 stanic na něž dohlížel inspektorát v Brně. Proces centralizace telegrafní a poštovní správy byl završen 1. února 1885, kdy se spojila dosud oddělená ředitelství pošt a telegrafů v jednotné C.a K. Ředitelství pošt a telegrafů fungující až do roku 1918. Podle úřední statistiky bylo v roce 1888 podáno na našem území 1 353 088 domácích telegramů a roku 1896 již 2 209 367 depeší. Rozšiřovalo se i portfolio služeb jako je zasílání peněz.³⁴

1.6. 3 Elektrický telefon

Dalším přelomovým telekomunikačním vynálezem je telefon, který přenáší zvuk pomocí elektrických signálů a je možné ho zpět reprodukovat. Jeden z prvních funkčních konstrukcí takového přístroje představil německý profesor fyziky Philipp Reis v roce 1861 a nazval je právě - telefon. Slovo je složenina z řeckého *télé* = vzdálený a *foné* = hlas. V Rakousku-Uhersku bylo provozování telefonu vázáno na koncesi udělovanou

---

³⁴ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008, 87 – 88.

ministerstvem obchodu. Na základě koncese udělené 4. ledna 1881 začala první soukromá telefonní linka fungovat 10. dubna v Ledvicích. Jen během roku 1881 bylo uděleno 14 koncesí. Veřejnost pozvolna s lehkou nedůvěrou přijímala nový vynález, navíc provozní výdaje byly značné. Abonent platil roční paušální sazbu 90 zlatých do dvou km od ústředny. Za každý další kilometr od ústředny byla přírážka 20 zlatých. Doporučovalo se zahajovat telefonní rozhovory zvoláním: „Ha, hej!“, které se však neujalo a bylo nahrazeno dodnes používaným: „Halo!“.³⁵ Roku 1889 se vybuďovalo přímé spojení Prahy s Vídní, Brno takové spojení mělo již o tři roky dříve. V té době se chystala zásadní změna, stát se rozhodl vykoupit koncese soukromých telefonních provozoven v deseti městech monarchie včetně Prahy. Zákon č. 234 z roku 1892 rozhodl o zestátnění telefonních sítí, které přešly pod správu poštovního a telegrafního ředitelství. Telefon přinášel státní pokladně značné zisky, neboť toho roku byla fungující telefonní síť v 31 českých městech s celkem 2 856 telefonních účastníků, povětšinou organizací, dále fungovalo třináct meziměstských okruhů.³⁶

1. 7 Poštovníctví v Československé republice 1918 – 1948

Vznik Československé republiky oznámila poštovní správa svým oběžníkem 28. října 1918 v 18 : 20 hodin.³⁷ Bylo nutné zabránit rozkladu státní správy nově vzniklého státu. Za tímto účelem byl vydán první tzv. Recepční zákon, který potvrdil platnost rakousko-uherského právního řádu. Pošta jako zásadní instituce pro řádný chod státu potřebovala zkonsolidovat hlavně personální obsazení v oblastech s etnickou převahou obyvatel menšin. 4. listopadu byl jmenován JUDr. Maxmilián Fatka generálním ředitelem pošt a telegrafů. Zákon č. 40 z 13. listopadu 1918 ustanovil separátní ministerstvo spravující pošty, telegrafy a telefony pod správou - Ministerstvo pošt a telegrafů. K roku 1920 bylo zřízeno šest poštovních a telegrafních ředitelství. Administrativní vymezení obvodů se ustálilo do roku 1922.³⁸

Po vzniku ČSR převzalo ministerstvo jen 38 poštovních staveb a 10 nádražních. Převážná část z toho počtu byla v Čechách a na Moravě, na Slovensku poštovní infrastruktura téměř zcela chyběla. Za Rakouska-Uherska byly uzavírány dlouhodobé nájemní smlouvy jen u velkých poštovních úřadů. Prostory pro výkon činnosti středních a menších pošt zajišťovali pověření správci (poštmistři), kteří často služby zprostředkovávali ve svých nemovitostech.

³⁵ ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008, 87 – 88. s. 91.

³⁶ *Ibidem* s. 89 – 91.

³⁷ *Ibidem* s. 115.

³⁸ Vláda republiky československé. *Deset let Československé republiky*. díl II. Praha, 1928. s 4 – 5.

Počet státem najímaných objektů byl před rokem 1918 přibližně 3 800, po vzniku ČSR jich nadále prodloužilo smlouvu přibližně 400. Do počátku roku 1925 byly náklady a výnosy pošty vázány na státní rozpočet. Kapitalistické směřování státu vedlo ke zřízení státního podniku - Československé pošty. To se projevilo na zlepšujících se hospodářských výsledcích, které se projevíly v rozmachu stavebních činností v letech 1928 – 1931. Bouřlivý rozvoj poštovní sítě narušila až hospodářská krize, která dorazila do ČSR v roce 1931. Poštovní správa byla z hlediska výběru projektantů pro své stavby velmi velkorysý objednavatel. Pověřovala projektováním přední české architektky. Poštovní síť se v meziválečném období dotvořila do podoby, v které přibližně přetrvává dodnes. Například v roce 1934 v Československu žilo 14 479 565 obyvatel,³⁹ na kterých připadalo cca 4 500 poštovních služeben, z toho jich bylo 2 800 situováno v Čechách a na Moravě. Dále bylo v provozu 838 poštoven, z toho 633 v Čechách a na Moravě.⁴⁰ Po mnichovské dohodě přišly Čechy a Morava o 732 poštovních a telegrafních úřadů, především ve prospěch Německa.⁴¹ K počátku roku 1939 byla připravena fúze státních podniků Československá pošta a Československé dráhy v jeden moloch pod názvem: „*Československé dráhy a pošty v zemích českých*“.⁴² Během trvání protektorátu došlo k naprostému podřízení německým zájmům, nutno podotknout, že řada železničních a poštovních zaměstnanců s nasazením vlastního života sabotovali německé válečné úsilí v zázemí a někteří na to doplatili životem. Po hrůzách druhé světové války bylo obnoveno ministerstvo pošt, název již neobsahoval slovo telegrafů. V jeho čele stanul František Hála. Během jeho funkčního období byl schválen zákon č. 222/46 Sb., který nahradil zákony o rakouský zákon roku 1838 a uherský z roku 1850. Další směřování Československé republiky, tedy i pošty, bylo po únoru roku 1948 pod přímým vlivem Komunistické strany Československa. V poštovní správě se to projevilo přijímáním velkým množstvím reforem, které měly pomocí decentralizace zajistit kontrolu KSČ nad poštovními úřady v krajích a okresech.⁴³ Po sovětském vzoru se z Československé pošty stala de facto součást cenzurního aparátu KSČ. Nicméně tento úděl nebyl v historii pošty jako instituce ničím novým.

---

³⁹ *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Národnostní složení první Československé republiky* [online]. c2018 [citováno 12. 11. 2018]. Dostupný z WWW: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=N%C3%A1rodnostn%C3%AD_slo%C5%BEen%C3%AD_prvn%C3%AD_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A9_republiky&oldid=16101989>

⁴⁰ ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008, s. 118.

⁴¹ *Deset let Československé republiky*. díl II. Praha, 1928. s 13-16. Československá pošta v prvních deseti letech samostatnosti

⁴² BALÁČEK, Jan, URLICH, Petr, ed. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Foibos Books, 2013, s. 29.

⁴³ ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008, 149 – 150.

2 Středoevropská architektura v polovině XIX. věku

Slovo architektura je odvozené z řeckého „*architekton*“ označující „*mistra stavitele*“, které bylo přejato římsko-latinským prostředím, kde neslo význam v dnešní terminologii označující inženýra a projektanta stavby. V 1. století př. n. l. římský teoretik a architekt Marcus Vitruvius Pollio, který definoval tři stěžejní principy známé jako *FORMULA VITRUVIUM*. Tyto principy jsou do jisté míry nadčasové. Prvním z nich je „*firmitas*“ označující sílu ve smyslu tektonického statického řešení stavby. Druhým je „*utilitas*“ označující účelnost stavby. Třetím principem „*venustas*“ vyjadřující proporčnost a krásu, tedy estetické prvky stavby. Vitruvius pojímal architekturu jako komplexní vědní obor.

Roku 1781 publikoval německý filozof Immanuel Kant svoje nevlivnější dílo *Kritika čistého rozumu*, ve kterém analyzuje možnosti lidského poznání. Toto zásadní dílo pozdního osvícenství položilo základy pro zformování filozofického směru nazývaný Německý idealismus. Na Kantovu práci navázal Georg Wilhelm Friedrich Hegel publikováním svým nejznámějším dílem - *Fenomenologie ducha*. Zde rozvedl filozofický koncept „Zeitgeist“ tedy „Duch doby“, který pojímá historii jako sled epoch s charakteristickými rysy vymezených v určité době.⁴⁴ Tyto specifické rysy se projevují ve výtvarných umění. Hegelův filozofický koncept převzalo řada středoevropských intelektuálů mezi než patřili i architekti. Toto epochální nazírání na dějinnost svádí k ideologizaci a schematizaci historie, posléze historie výtvarných umění.

Dalším zásadním mentálním konceptem šířící se v té době Evropou byl nacionalismus. Jednotlivá evropské společenství usilovala pomocí výtvarného umění o definici vlastní identity, ideálně dobově(tradiční) a národnostně(nacionální) originální uměleckou formou.⁴⁵ Tyto tendence se projevovaly i v architektuře, jako vrcholném oboru výtvarných umění. Vznikala řada eklektických lokálních variací na tradiční architektonické prvky. Toto eklektické období v architektuře bývá označováno jako tzv. historizujících slohů.

2. 1 Architektura historismu

Od konce 18. století se napříč Evropou rozvíjel formalizovaný systém architektonického vzdělávání. Toto odborné vzdělání postupně vytlačilo cechovní spolky, dílny, hutě a diletanty na pokraj stavebního oboru. Odbornost v oboru vymezila jasnou hranici

⁴⁴ BLECHA, Ivan. *Filozofický slovník*. Olomouc: FIN, 1995, s. 163.

⁴⁵ HORÁČEK, Martin. *Za krásnější svět: tradicionalismus v architektuře 20. a 21. století*. Brno: Barrister & Principal ve spolupráci s Vysokým učení technickým v Brně - nakladatelstvím VUTIUM, 2013, s. 86.

mezi odbornou a laickou veřejností. Začínal panovat názor, že laici nejsou kompetentní hodnotit estetické kvality staveb. Pod vlivem myšlenkového konceptu německých idealistů, spočívajícím v neustálém pokroku se tehdejšími architektům jevila architektura v první polovině 19. století jako stagnující.⁴⁶

Nejasné směřování architektury nejlépe ilustruje třetí sjezd německých architektů, uskutečněný v Praze roku 1844. Zde odborná veřejnost diskutovala různé otázky především spojené s využíváním architektonického rejstříku gotických prvků, chápané jako tradičně německé. Na sjezdu byla otevřena otázka rezonující u odborné veřejnosti již několik let, vztahující se k projektu kostela sv. Jana Nepomuckého ve Vídni. Pověřeným projektantem této stavby byl Karel Rössner, který měl předložit projekty kostela separátně se zhotovenými projekty v intencích románské, gotické a renesanční architektury.⁴⁷ Od toho se odvíjel další diskurz, kde architekti se tázali: „*Sollen wir griechisch oder gotisch bauen?*“ tedy „*Měli bychom stavět řecky, nebo goticky?*“⁴⁸ Sjezd jasnou odpověď nepřinesl.

Žádoucí pokrokové umění v polovině 19. století stále nepřicházelo. Naopak se dostavilo jakési umělecké „vyčerpání“ z předchozích období. Baroko bylo odmítáno a označováno za přemělkované a úpadkové. Empír byl ve smyslu architektonického slohu silou zvyku vžitý jako vhodný uniformní sloh pro projektování úředních budov. Archetypy kvalitní architektury byly spatřovány v antickém Řecku a Římě. Sakrální stavby jako kostely, chrámy, katedrály byly projektovány převážně ve středověkých architektonických slozích, tedy novorománském a novogotickém. V polovině 19. století byl favorizovaný novogotický sloh, český podíl na vývoji tohoto slohu neměl signifikantní roli. Čeští novogotičtí architekti byli stejně jako jejich klasicistní předchůdci školeni ve Vídni. Architekti své poznatky využívali i k restaurační činnosti, ovšem jejich zásahy do staveb z pohledu dnešní památkové péče narušovaly a snižovaly historickou hodnotu staveb. Jednalo se o neopodstatněné ubírání nebo přidávání architektonických prvků, které neměly formální ani historické opodstatnění. Tento gotizující směr bývá označován jako novogotický purismus.⁴⁹ Do Čech se novorenesance dostávala pozvolna, jak uvedl historik umění Zdeněk Wirth: „...trvalo značně dlouho než byl nový systém pochopen jako stavební systém, jenž neznamená jen užití nových zdobných prvků, nýbrž nové důsledné a logické ustrojení budovy od podvalu po krov a v uměleckém smyslu obnovenou spoluprací architekta, sochaře, malíře

---

⁴⁶ Ibidem s. 86.

⁴⁷ WIRTH, Zdeněk. *Česká architektura 1800-1920*. Praha, 1922, s. 24.

⁴⁸ HEROUT, Jaroslav. *Století kolem nás: přehled stavebních slohů*. 4. dopl. vyd. Praha: Panorama, 1981, s.

⁴⁹ WIRTH, Zdeněk. *Česká architektura 1800-1920*. Praha, 1922, s. 24 – 28.

*i řemeslníka.*⁵⁰ Tato situace v Čechách přetrvala až do pádu tzv. Bachovského absolutismu roku 1859. Po uvolnění poměrů mohla ta část obyvatelstva sympatizující s emancipací českého národa projevit svoji identitu v architektuře. Ale ještě po celá 60. léta 19. století přetrvávala úzká spolupráce s německým etnikem na poli literatury, techniky, ale i ve spolkovém životě.

Prvním architektem, který projektoval v novorenesančním slohu na území Čech, byl Vojtěch Ignác Ulmann (1822 –1897). Charakteristický rys Ulmannových staveb je využití arkády. Jeho první realizace je bývalá budova České spořitelny na Starém Městě, realizovaná v letech 1858 – 1861. Během sedmdesátých let 19. století se Antonín Wiehl stal předním projektantem „české novorenesance“ činžovních domů v Praze. Charakteristické rysy Wiehlovy tvorby jsou kombinace sgrafitové omítky s bohatě členěnými štíty. Novorenesanční rejstřík byl bezesporu nejžádanějším architektonickým slohem široké veřejnosti, který se prosadil v šedesátých letech 19. století a kulminoval v poslední dekádě toho století. Novorenesance jako architektonický sloh byla využívána pro projektování jak honosných rezidencí, reprezentativních veřejných budov, tak i měšťanských domů. Zatímco novorománská a novogotická architektura se uplatňovala takřka jen v sakrální sféře.⁵¹ V té době vznikaly i budovy, které neměly v historii předobraz pro potřeby formující se konstituční monarchie a také stavby technického typu za použití nových typů materiálů.

V roce 1861 v obecních volbách v Praze zvítězila skupina zastupující českou národní politiku. Tím nastala příznivá doba k projevům vlasteneckého cítění v odvěkém centru české státnosti. Tato skupina měšťanů a aristokratů začala prosazovat výstavbu spojovanou s národním cítěním a smýšlením. Vrcholem těchto snah byla stavba Národního divadla (1868 – 1881 – 1883) podle vítězného projektu Josefa Zítka. Tak i stavba Národního muzea (1885 – 1890) podle projektu Josefa Schulze.⁵² Tyto stavby jsou vyvrcholením snah českého národa o kulturní emancipaci. Nutno podotknout, že se na těchto stavbách aktivně podíleli i rakouští umělci. Postoj tehdejších architektů k historizující architektuře nelze vnímat jako uniformní ideologický program, ale byl velmi rozrůzněný.

---

⁵⁰ WIRTH, Zdeněk. *Česká architektura 1800-1920*. Praha, 1922, s. 30

⁵¹ VYBÍRAL, Jindřich. *Česká architektura na prahu moderní doby: devatenáct esejů o devatenáctém století*. Praha: Argo, 2002, s. 71.

⁵² ŠVÁCHA, Rostislav. *Od moderny k funkcionalismu: proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*. Praha: Odeon, 1985, s. 25.

2. 2 Secesní hnutí

Ve výtvarném umění západního civilizačního okruhu začaly v devadesátých letech 19. století sílit progresivní proudy výtvarného umění, pro které se vžila označení jako *Art nouveau* = fr. nové umění, *Jugendstil* = něm. styl mladých, *Secession* = oddělení. Všechny tyto lokální názvy zastřešuje pojem secese. Označující tendence převážně mladých umělců, vymezující se vůči starému akademickému umění. V architektuře jako vymezení proti eklektismu a historizujícímu akademismu. Tehdejší spory odborné veřejnosti o autentičnosti a účelnosti nového architektonického tvarosloví souvisely s nacionalistickými tendencemi, které usilovaly o definici společnosti pomocí architektonického slohu. Secesní tvarosloví jako sloh čerpající podněty z velkoměst, exotických destinací, ale i z lidových motivů se stal záhy masovým. Jak poukazuje soudobý historik umění doc. Martin Horáček, tento úspěch nového tvarosloví přičítá na vrub těmto třem faktorům. Kapitalismu, který hnal poptávku po novém módním tvarosloví. Dále převládající orientace společností na národní a tradiční cítění. To se ve většině evropských zemí projevovalo definováním více či méně originálním tvaroslovím architektonických rejstříků. Ústřední myšlenka hnutí jako vymezení se vůči klasickým formám přetrvávala.⁵³

Nové tvarosloví se v praxi projevovalo především bohatostí dekoru, na kterém se zpravidla podíleli včetně architektů i další obory výtvarných umělců (sochaři, malíři) tvořící v intencích secese. Dekor byl tvořen převážně štukem, který sloužil jako vhodný materiál pro vyjádření nového tvarosloví za použití symbolismu, naturalismu a ornamentálního dekorativismu a zaoblenými liniemi.⁵⁴ V secesních stavbách se uplatňovaly sochy a fresky pojaté klasicistně až naturalisticky. Umělecká díla v sobě zpravidla nesla alegorický význam, předpokládala se určitá znalost pozorovatele, aby je plně docenil.

Vídeň coby tehdejší kosmopolitní metropole mnohonárodnostního císařství se stala významným centrem secese. V architektuře zosobňoval tento avantgardní směr, architekt považovaný za jednoho ze zakladatelů evropské moderní architektury - Otto Wagner (1841 – 1918). Wagner se roku 1894 stal profesorem působícím na Akademii výtvarných umění ve Vídni, kde vyučoval svoje žáky použití secesního tvarosloví. Studovali u něj pozdější dobře renomovaní architekti jako byl Ottokar Böhm, Josef Hofmann, Jan Kotěra ad. Architektonická forma secese pronikala do Čech, zejména přes tyto studenty architektury, od

⁵³ HORÁČEK, Martin. *Za krásnější svět: tradicionalismus v architektuře 20. a 21. století*. Brno: Barrister & Principal ve spolupráci s Vysokým učením technickým v Brně - nakladatelstvím VUTIUM, 2013, s. 115-116.

⁵⁴ WITTLICH, Petr. *Česká secese*. 2. vyd. Přeložil Dagmar BÍLKOVÁ, přeložil Till GOTTHEINEROVÁ, přeložil Valentina BOTUROVÁ. Praha: Odeon, 1985, s. 13.

poloviny devadesátých let 19. století. Masová obliba fenoménu secesní architektury kulminovala v první dekádě 20. století.⁵⁵ V tomto časovém rozmezí vznikly v Čechách tisíce secesních staveb. Pro oblast východních Čech je pro svoje kvality secesního tvarosloví oceňována stavba Okresního domu (1903 – 1904) v Hradci Králové, podle projektu Jana Kotěry. Nutno podotknout, že analogicky se na našem území vyvíjel historizující styl - novobaroko. Tedy rozhodně nelze tvrdit, že by tehdejší odborná rozprava o architektuře našla jasný konsensuální ideál.

2. 3 Geometrická moderna

„Každé hnutí, jež nemá východiště v účelu, v konstrukci a v místu, nýbrž vznik svůj má ve formě, je utopií.“⁵⁶ - Jan Kotěra, 1900

Masová obliba secesního slohu v českých zemích počínajících v devadesátých letech 19. století kulminovala v první dekádě 20. století. Souběžně s tímto fenoménem secese byli na přelomu 19. a 20. století architekti, kteří spatřovali moderní ideál architektury v jiné formě. Vůdčí osobností architektonické moderny v Čechách byl Jan Kotěra (1871 – 1923), který zásadně ovlivnil směřování české moderní architektury s přesahem do příbuzných oborů výtvarného umění. Jan Kotěra získal maturitu na Odborné škole stavitelské v Plzni, kdy se projevil jako talentovaný žák. Po maturitě se uchýlil do Prahy, kde získával praxi v projekční kanceláři. Spolupracovníci záhy objevili jeho potenciál a stali se jeho patrony a mecenáši. Kotěra tak mohl nastoupit roku 1894 na Akademii výtvarných umění ve Vídni. V ten samý rok, kdy na akademii získal profesuru Otto Wagner, který měl zásadní vliv na formování moderní evropské architektury.⁵⁷ Během studií se seznámil s architekty, kteří stejně jako on posléze ovlivnili „tvář“ české moderní architektury, mimo jiné Jože Plečnik, Adolf Loos. Podněty pro svůj osobní rozvoj čerpal z modernistické výuky Wagnera, ale osvojil si také klasicistní strukturální řád. Tento osvojený řád se projevoval v pozdější vysoké kvalitě staveb přes poměrně překotný vývoj progresivní architektury na počátku 20. století. Za své studijní úspěchy na akademii byl odměněn poznávacím studijním pobytem v Itálii. Po návratu do Čech vyučoval na specializovaném oddělení dekorativní architektury v Uměleckoprůmyslové škole v Praze, mezi jeho žáky patřil také Josef Gočár.

---

⁵⁵ Ibidem s. 10 – 13.

⁵⁶ KOTĚRA, Jan. O novém umění. *Volné směry: měsíčník umělecký*. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1900, roč. 4, č. 4., s. 190.

⁵⁷ WIRTH, Zdeněk a Antonín MATĚJČEK. *Česká architektura: 1800-1920*. Praha: Štenc, 1922, 73–78.

Jan Kotěra svůj teoretický program moderny nastínil již roku 1900 v časopisu *Volné směry*, kde působil jako redaktor. Vnímá svoji současnost jako moment epochálního zlomu, který se musí projevit i v architektuře. Poukázal na to, že architektura se odcizuje obecnstvu. Důvody spatřoval v eklektickém rejstříku tvarosloví podle něj: „v *archeologicko-vědecké kombinacích*“.⁵⁸ Dále poukázal, že příbuzné obory výtvarného umění jako sochařství a malířství působí bezprostředněji a již prošly procesem modernizace. Vymezil se vůči historismu, ale uznal, že architektura je kontinuální proces: „*Nechci tím říci, že tato hnutí byla chybná; mělať jistě - jak přece všechno stávající - svou relativní oprávněnost. Vidím v nich dobu přechodů a průpravy.*“⁵⁹ Spoléhal především na nové materiály, s jejichž pomocí se dosáhne nových konstrukčních řešení, které postupně zformují sloh moderní architektury. Dekor měl být v souladu celkem účelný: „...*okrasa zaujme v novém umění pouze jemu příslušící funkci: členiti a podporovati jasně konstruktivně vyjádřené masy; že tedy zase bude účelná.*“⁶⁰ Podotknul, že evropská kultura vychází ze stejných kořenů, tudíž není možné, aby se vytvořilo svébytné umění absolutně oproštěné od přejatých podnětů. Připustil ovšem lokální variace: „*Lokálnost (místní ráz) vzniku umění a osobnost umělcova dávají formě charakterisující přízvuk.*“⁶¹

Společnost podle něj setrvává v určité setrvačnosti, která zpomaluje přijímání nových „moderních“ ideálů architektury. To byl pravděpodobně jeden z důvodů, proč Kotěrovy realizace z toho období plně neodpovídají jím předložené teorii o konstrukční účelnosti a umělecké důvěryhodnosti. Příkladem je Peterkův dům na Václavském náměstí č.p. 777/12. Kotěrova vůdčí úloha v moderní české architektuře přechází kolem roku 1908 na jeho žáky a spolupracovníky, především na Otakara Novotného a Josefa Gočára. Ti navázali na zásady jejich učitele a začali udávat směr pro moderní českou architekturu, k tomu založili specializovaný časopis *Styl*.⁶² Mezi charakteristické rysy Kotěrovy tvorby modernistických staveb se dá považovat odhalená tektonika, neomítané režné zdivo v kombinaci se zdrsnělou omítkou. Signifikantní realizace s těmito rysy je budova Městského muzea v Hradci Králové.⁶³ Jan Kotěra měl pravdu, když poukazoval na sílu zvyku široké veřejnosti

---

⁵⁸ KOTĚRA, Jan. O novém umění. *Volné směry: měsíčník umělecký*. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1900, roč. 4, č. 4., s. 189.

⁵⁹ Ibidem s. 192.

⁶⁰ Ibidem s. 194.

⁶¹ Ibidem s. 195.

⁶² ŠVÁCHA, Rostislav. *Od moderny k funkcionalismu: proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*. Praha: Odeon, 1985, 74–76.

⁶³ BARTOŠ, Štěpán, Zdeněk LUKEŠ a Pavel PANOCH. *Ve víru modernosti: architektura 20. století v Královéhradeckém kraji*. Pardubice: Helios, c2008, s. 10.

v přijímání nových estetických ideálů. Principy, které vytyčil na přelomu století se začaly uplatňovat v druhé dekádě 20. století.

2. 4 Architektura kubismu

Celá řada realizací českých modernistických architektů uskutečněných ke konci první dekády 20.století, se směle mohla srovnávat s kvalitou práce nejpokrokovějších amerických a evropských představitelů moderny. Díla architektů jako byl Jan Kotěra, Josef Gočář a Otakar Novotný dodnes dosvědčují jejich schopnost proměnit teorii v praxi. V tomto prostředí, které bylo v centru progresivního dění v architektuře, dozrává osobnost pražského architekta „wagnerovce“ Pavla Janáka. Ten byl impulsem pro zformování originálního českého architektonického slohu. Roku 1910 se v článku otisknutým časopisem *Styl* vymezil vůči modernistické architektuře a konkrétně její estetické stránce „Protože všechna činnost byla posud po výtce očištná a přísně moralisující, dospělo vylučováním všeho co nemělo účelu, až k jádrům hmot a forem: k rovnoběžnostěnům, k plochám, geometricky obrazcům a přímkám, o nichž nemohlo být více pochybností, že tak musí býti.“⁶⁴ Konstatoval, že „...moderní architekt počínal si tu především bezvadně jako moderní technik se vkusem, ale ne jako tvořící umělec...“.⁶⁵ Dále doporučil po zvládnutí nových konstrukčních materiálů vytvořit propracovanější teorii, která neřeší pouze účelnost.⁶⁶

O rok později P. Janák sám takovou teorii předložil ve specializovaném časopisu *Umělecký měsíčník*. Poukazoval na to, že geometričtí modernisté zdůrazňují tektonickými prvky fyzikální zákony o tíži a břemenu, projevující se především v projektování svislých a vodorovných ploch. Usiloval o zapojení „třetí plochy“ konkrétně: „Vyplývá z toho konečně tento závěr o prostředcích uměleckého vytváření: má-li býti mrtvá hmota výtvarně překonána, t. t. oduševněna, aby se v ní cosi dělo, stává se to soustavou třetí plochy, která k přírodnímu dvojploší přistupuje.“⁶⁷ Dosáhnout této třetí plochy chtěl pomocí aktivního a tvůrčího přístupu: „Všecky jiné v neživé přírodě přicházející tvary, jež jsou geometricky složitější vznikaly za součinnosti třetí síly: šikmý pád deště je zpříčiněn přistupující složkou větru; podobně záporně utvořené z neživé hmoty jinou v ni vnikající silou, která hmotu deformuje

---

⁶⁴ JANÁK, Pavel. Od moderní architektury k architektuře. *Styl II: měsíčník pro architekturu, umělecké řemeslo a úpravu měst*. Praha, 1910, roč. 2, č. červenec, s. 108.

⁶⁵ Ibidem, s. 108.

⁶⁶ Ibidem s. 105–9.

⁶⁷ JANÁK, Pavel. Hranol a pyramidy. *Umělecký měsíčník: časopis Skupiny výtvarných umělců*. Praha: Tiskové družstvo Skupiny výtvarných umělců, 1911, roč. 1, č. 6, s. 166.

a uchyluje z přírodního tvaru, v němž byla uložena. Nejkrásnějším případem jest krystalisace...lze téměř říci - tíže hmoty na krystalizaci vůbec nemá vlivu... ⁶⁸

Mezi nejvýznamnější zástupce české kubistické architektury patří Josef Chochol, Josef Gočár, Pavel Janák a Vlastislav Hofman. Reprezentativní realizace byly zhotoveny pouze architekty Chocholem a Gočárem. Pavel Janák byl největším teoretikem kubismu. Kubismus získal název podle podobnosti s ranou kubistickou malbou Pabla Picassa.⁶⁹ V diskurzu kubistických architektů se s figurální výzdobou staveb nepočítalo. Na toto téma se vyjádřil Josef Chochol, který kritizoval návrh radniční budovy od Jaroslava Polívky. V Uměleckém měsíčníku uvedl: „..., že sáhne-li jednou architekt ku sovkulpturám, musí býti též schopen pojati ho do vnitřní kompoziční souvislosti...“, dále: „hlavně však nesmí sovkulptura působiti realistním dojmem panáka vyšplhavšího se na balustrádu nebo attiku a zaujavšího tam určitou předeepsanou pósu obrysovou.“⁷⁰

Česká kubistická architektura se během Velké války vyvinula do několika svébytných větví. Vzhledem k válečnému úsilí se stavební činnost zpomalovala. Vývoj těchto linií je obtížně sledovatelný, jelikož dva zásadní specializované časopisy *Styl* a *Umělecký měsíčník* přestaly vycházet. Trendy se dají mapovat lépe v interiérech, které byly vybaveny kubistickým mobiliářem. Kubismus jako sloh byl širokou veřejností přijímán rezervovaně.⁷¹

2. 5 Rondokubismus, české art deco

Krystalickou (jehlancovitou) formu kubismu široká veřejnost jako svébytný český architektonický sloh nepřijala. Ani v odborném diskurzu nepanoval zdaleka jednotný názor na toto směřování architektury. Jedním z center kubismu byly Pražské umělecké dílny založené roku 1911 vedené P. Janákem a J. Gočárem. Ústředním tématem pro jejich tvorbu bylo vytvoření onoho kýženého tvarosloví národního slohu. Na tehdejší produkci dílny lze pozorovat tendence vedoucí k zaoblování linií na zhotovovaném nábytku. Dále Janák pozitivně kvituje tehdejší používání sytých krevnatých barev, především v kombinaci žluté a červené. Tyto barvy podle něho vystihovaly český temperament. Další signifikantní architektonické prvky jsou kruhové, obdélné a obloučkové linie.⁷² Architektura měla čerpat

⁶⁸ Ibidem 165.

⁶⁹ ŠVÁCHA, Rostislav. *Od moderny k funkcionalismu: proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*. Praha: Odeon, 1985, 105–118.

⁷⁰ CHOCHOL, Josef. *Nová radniční budova na Mariánském náměstí*. *Umělecký měsíčník: časopis Skupiny výtvarných umělců*. Praha: Tiskové družstvo Skupiny výtvarných umělců, 1912, roč. 1, č. 4, s. 109.

⁷¹ ŠVÁCHA, Rostislav. *Od moderny k funkcionalismu: proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*. Praha: Odeon, 1985, s. 129.

⁷² Ibidem, s. 129.

inspiraci z tradičního lidového stavitelství. Národní lidové motivy se uplatňovaly také v malířském a sochařském výtvarném umění. Tyto prvky měly být definující pro českou svébytnou architekturu. Rondokubismus, tento architektonický sloh se stal po první světové válce nejvýznamnějším konkurentem novoklasicismu jako reprezentativního slohu Československa. Kunsthistorici a propagátoři „národního slohu“ Antonín Matějček a Zdeněk Wirth charakterizovali rondokubismus jako: „...*hmotu stavební podřizuje opět fantazii a tvoří z fasády i prostoru plastické těleso.*“⁷³ Jedna z předních realizací v tomto slohu je Legiobanka (1921 – 1923) od J. Gočára a pardubické krematorium (1921 – 1923) od Pavla Janáka.

2. 6 Novoklasicismus

Po rozpadu Rakouska-Uherska roku 1918 bylo jedním z nástupnických států Československo. Nově vzniklý stát potřeboval zbudovat budovy pro své instituce. V české architektuře na počátku 20. století soupeřilo několik architektonických proudů o to, aby je stát přijal za své. Uvažovalo se hlavně mezi rondokubismem a novoklasicismem. Úspěšněji z pohledu velkých státních zakázek z toho vyšel novoklasicismus, jehož architektonický rejstřík byl využíván k projektování těch nejreprezentativnějších staveb. Monumentálnost antikizujících prvků tohoto slohu, měla nejspíše vyvolávat pocit stability. Nejprestižnější zakázka byla svěřena „wagnerovci“ Josipu Plečnikovi (1872 – 1957), který v letech 1911 – 1921 působil jako profesor dekorativní architektury na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze. Roku 1920 byl jmenován hlavním architektem Pražského hradu a následně mu byla svěřena klasicizující revitalizace největšího souvislého hradního komplexu na světě probíhající v letech 1920 – 1934. Přední teoretik kubismu Pavel Janák na jeho adresu napsal: „*Není umělcem minulého, minulého myšlení, a je-li výjimkou, je tolikrát součástí doby.*“⁷⁴ Dále „...*i když užívá stávajících, hotových slohových forem, pohybuje se volně a svobodně a buduje sám nejvyšší řád...*“⁷⁵ Podle závěti T. G. Masaryka z roku 1925 měl Pražský hrad Plečnik upravit, aby se stal „*sídlem prezidenta demokratického*“ prezidenta tedy „*hrad demokratický*“.⁷⁶ A Plečnik skutečně otevřel hrad lidem po vzoru agory nebo veřejného fóra.

---

⁷³ WIRTH, Zdeněk a Antonín MATĚJČEK. *Česká architektura: 1800-1920*. Praha: Jan Štenc, 1922, s. 86.

⁷⁴ JANÁK, Pavel. Josef Plečnik v Praze. *Volné směry: měsíčník umělecký*. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1928 – 1929, roč. 26, č. 1, s. 97.

⁷⁵ *Ibidem* s. 97.

⁷⁶ *Dějiny českého výtvarného umění 1890-1938, II. díl*. Praha: Academia, 2000, s. 15.

2. 7 Purismus, funkcionalismus

Názorové proudy českých architektů na počátku 20. let 20. století se rozcházely v otázce na to, kam by se měla ubírat moderní architektura a jaký je její ideál. Zastánci hlavních progresivních proudů rondokubismu, pozdní moderny, ale i novoklasicismu spatřovali onu modernost v něčem jiném. V té době nastupující mladá generace architektů již neprošla vzděláním vídeňského akademického historismu, ale „vyrostla“ na moderně. Mladá generace nebyla tak svázána „národovectvím“ a usuzovala, že hodnotná moderní architektura je v podstatě mezinárodní. Nová generace hledala podněty pro svoji tvorbu, ve významných centrech evropské architektury. Ruský konstruktivismus formující se na konci druhé dekády 20. století v Sovětském svazu byl jeden ze zdrojů inspirace. Tento architektonický sloh spatřoval estetickou krásu v samotné konstrukci stavby a kategoricky odmítající dekor. Tyto tendence nebyly v Evropě zdaleka ojedinělé. Nejlépe dokázal tento fenomén v teorii i praxi zprostředkovat architekt působící ve Francii Le Corbusier. V roce 1918 publikoval svoji programovou studii, kde uvádí „po kubismu, purismus“.⁷⁷ V roce 1921 zveřejňuje puristický manifest. Navzdory mnoha jeho současníkům připouštěl umělecké hodnoty stavby. Rozšířil v architektuře používání charakteristického prvku pro purismus a funkcionalismus. Spočívající ve využívání svislých podpor stavby, kolem kterých se dotvoří celé podlaží. Tím se značně zvyšuje variabilita členění vnitřní dispozice objektů.⁷⁸ Tyto podněty přejímala část avantgardních architektů v polovině druhé dekády 20. století. Ke konci dekády se uchylují k lehčí formě funkcionalismu. Corbusier roku 1927 publikoval *Pět bodů moderní architektury*. Teoretický program tohoto slohu shrnul do pěti charakterizujících prvků. Využívání svislých podpor, střešní zahrady, volný půdorys, pásová okna a volné průčelí. Oproti purismu se také značně ztenčil plášť domu. Funkcionalismus přijaly za svůj avantgardní proudy, ale i stát. Zvláště v době hospodářské krize byla finanční nenáročnost funkcionalistických staveb žádoucí. Obliba slohu u avantgardního proudu v Čechách kulminovala v polovině třicátých let 20. století. Jedna z nejvýznamnějších realizací na našem území je Veletržní palác (1925 – 1928) v Holešovicích, vyprojektovaný Josefem Fuchsem a Oldřichem Tylem. Stavbu lze považovat za zlomovou mezi purismem a funkcionalismem, především pro použití pásových oken a zeštíhlení pláště objektu.

---

⁷⁷ HEROUT, Jaroslav. *Staletí kolem nás: přehled stavebních slohů*. 4., dopln. vyd. Praha: Panorama, 1981, s. 311.

⁷⁸ *Ibidem*. 311 – 312.

3 Vybrané objekty poštovního charakteru ve východních Čechách

Region východních Čech je z geomorfologického hlediska velice rozmanitý. Nejnižší bod regionu se nachází při hladině řeky Labe u obce Kojice v nadmořské výšce 200 metrů. Ve středu tohoto regionu se v rovinaté nížině rozprostírá východočeské Polabí. Je to oblast s úrodnou půdou, loukami a bohaté na vodní toky, kde se v kombinaci s příznivým klimatem daří i teplomilným druhům fauny a flory. Posledních několik let se snižuje úhrnné množství průměrných ročních srážek. Tento trend ohrožuje region potencionálním nedostatkem vody. Terén se od oblasti Polabské nížiny na západě regionu zvedá do všech světových stran a přerůstá v pahorkatiny, vrchoviny až hory. Severním směrem přerůstá v pohoří Krkonoše, které svoji východní částí náleží do východních Čech. Krkonoše tvoří odvěkou přirozenou hranici regionu, kterým dominuje nejvyšší hora České republiky – Sněžka s výškou 1603 m n. m. Severozápadní část přerůstá do Orlických hor, které jsou také odevěkou přirozenou hranicí mezi Kladskem a Slezskem. Jihovýchodní část regionu přechází do severní části Českomoravské vrchoviny – Žďárských vrchů a Železných hor. Převážná část regionu je v povodí řeky Labe. Poměrně kontinuální lidské osídlení lze v daných oblastech doložit archeologickými nálezy již z pravěkého období. Během historie lidé na tomto území vytvořili mnoho objektů, artefaktů, tradic, které jsou dnes považovány za památky a kulturní dědictví. Některé z nich jsou zapsány na seznamu Světového dědictví UNESCO, konkrétně zámecký komplex v Litomyšli. Mezi tzv. nehmotné kulturní dědictví bylo zařazeno loutkářství s centrem v Chrudimi a masopustní tradice na Hlinecku.⁷⁹ Pardubický a Královéhradecký kraj byly jako správní celky ustanoveny ústavním zákonem č. 347/1997 Sb. s platností od 1. ledna 2000. V Pardubickém kraji žije 518 087 obyvatel ve 451 obcích na rozloze 4 519 km². Z celkové rozlohy Pardubického kraje zaujímá přibližně 61 % zemědělská půda, 29 % lesní plochy, 9 % ostatní plochy a 1 % připadá na vodní plochy. Celková zastavěná plocha kraje je 8 800ha.⁸⁰ V Královéhradeckém kraji žije 550 804 obyvatel ve 448 obcích na rozloze 4 759 km². Z celkové rozlohy Královéhradeckého kraje zaujímá přibližně 58 % zemědělská půda, 31 % lesní plochy, 9,4 % ostatní plochy a 1,6 % vodních plochy. Celková zastavěná plocha kraje je 9 200 ha.⁸¹

---

⁷⁹ Památky UNESCO [online]. [cit. 13.10. 2018]. Dostupné z: www.unesco-czech.cz/unesco-pamatky/

⁸⁰ www.czso.cz/csu/czso/srovnani-kraju-v-ceske-republice-2017 [cit. 09. 10 .2018].

⁸¹ www.czso.cz/csu/czso/srovnani-kraju-v-ceske-republice-2017 [cit. 09. 10 .2018].

3. 1 Polička

Město Polička (německy *Politschka*) se rozléhá v kotlině, přes kterou protéká Bílý potok. Středověké královské*⁸² město bylo založené přibližně roku 1265 na příkaz Přemysla Otakara II., toho času krále Čech, markraběte moravského, vévody Rakouského a Štýrského. Záměrem krále bylo vytvořit síť opěrných bodů (měst), které by zabezpečovaly obchodní zemské stezky vedoucí na Moravu. Pověřil za tím účelem lokátora Konráda z Lewendorfu. Strategický význam Poličky v pohraničním hvozdu lze považovat pro vývoj města za ambivalentní. Pozitivní ve formě plynoucích z obchodních tras. Negativně pro velké náklady vynaložené na pokrytí potřeb průchozích vojsk. Předměstí tvořily podlouhlé lánové vsi.⁸³ Dodnes se dochovalo pravidelné uliční rozložení sítě z období vrcholné městské kolonizace. Čtvercové náměstí je ohraničené dochovaným středověkým opevněním. Město bylo sužováno poměrně častými požáry. Převážně dřevěná zástavba usnadňovala šíření požárů. Ty nejničivější postihly Poličku v letech 1523, 1613, 1845. Pro Poličku byla první polovina 17. století strastiplná. Zasáhly jí požáry, rabování vojsk za třicetileté války a obří zadlužení vedlo k stagnaci vývoje města. Při sčítání obyvatel v roce 1654 bylo v Poličce pouze 90 obyvatel, což je zhruba jedna devítina předválečného stavu. K umoření dluhů Polička zavedla opatření, jako založení sklárny v Pusté Rybné. Ekonomická situace města a měšťanstva se postupně zlepšovala až do takové úrovně, že první polovinu 18. století lze označit za zlatý věk poličského měšťanstva. Právě v tomto období Polička prošla zásadní proměnou a veřejné prostranství, potažmo domy měšťanů získaly svoji „barokní tvář“. Další rozvoj byl spojen s celospolečenskými reformami. Zásadní roli hrálo zrušení nevolnictví a toleranční patent, oba dokumenty vydané roku 1781 císařem Josefem II. Tyto reformy umožnily obyvatelstvu řemeslně-rolnického charakteru prosperovat, to se projevilo v kontinuálním městském rozvoji. Barokní vzhled Poličky vzal za své další devastující požár v roce 1845. Město Polička takřka celá lehla popelem, včetně pošty. V jeho důsledku musela být stržena i jedna z prvních kamenných staveb ve městě - gotický kostel sv. Jakuba, později byl obnoven. Z celkové zástavby zůstaly po požáru jen jednotky použitelných kamenných staveb, souhrnný odhad škod v celém městě se vyšplhal na 258 916 zlatých. Rekonstrukce města byla z části

---

⁸² Od 14. století byly královské města odkazována jako věnná královnám, které z nich získávaly zisky. Celkem takových měst bylo s Poličkou celkem devět. Polička si tento status ponechala až do rozpadu monarchie roku 1918.

⁸³ ROZEHNAL, Vladimír. *Města Pardubického kraje: Pardubice, Chrudim, Svitavy, Česká Třebová, Ústí nad Orlicí, Vysoké Mýto, Moravská Třebová, Hlinsko, Litomyšl, Lanškroun, Polička*. Pardubice: e-smile.cz, 2015.

uhrazena pojistkou a za pomoci darů, pošta byla pojištěna na 1 370 zlatých.⁸⁴ Shořelá Polička s okolím se stala periferní oblastí, která dlouho čekala na jednu z hlavních vymožeností průmyslové revoluce - železniční dráhu. Komplikovaná dopravní obslužnost města a okolí byla způsobena nedostatečnou údržbou dopravních komunikací, proto bylo pravidelné poštovní spojení navázáno až od poloviny 80. let 18. století.⁸⁵ Poštovní síť přímo souvisela s budováním císařských silnic, jejichž výstavbu v té době zpomaloval nedostatek státních financí. Dvorským dekretem z 21. listopadu 1785 byla v Poličce zřízena poštovní sběrna pro celý poličský obvod.⁸⁶ Prvním jmenovaným poštmistrem byl dr. Josef Tichý(*1750 – 1809), v jehož domě se velmi pravděpodobně nacházela i samotná sběrna, konkrétně se jedná o dům č.p. 77 na náměstí Bohuslava Martinů. Jeho poštmistrovský úřad nebyl v dědičném držení, i když by se tak dalo usuzovat podle příbuzných, kteří po něm úřad zastávali. Náročnější provoz si roku 1775 vyžádal přesun pošty do domu č.p. 18 na Palackého náměstí.⁸⁷ Nástupcem dr. Tichého byl jeho synovec a zároveň zeť Vincent Tichý(*1780–1849), kterému se během jeho úřadování podařilo zlepšit dopravní spojení Poličky.⁸⁸

Nástupcem poštmistra Vincenta Tichého se měl stát jeho syn Jindřich Tichý(*1815–1883), který si za účelem provozování pošty koupil nemovitost, dnešní č.p. 21. Smrtí Jindřicha končí poštmistrovská éra rodiny Tichých. Usuzovalo se podle téhož příjmení, že se jednalo o dědičný poštovní úřad, služební smlouvy a vypořádávání závazků vůči rodině předešlého poštmistra dokazují opak.⁸⁹

V roce 1873 přišel další zásadní technologický výdobytek doby do Poličky a to telegraf. 22. srpna toho roku byla v Poličce zřízena první telegrafní stanice v domě č.p. 45. Dnes Riegrova ulice v místě zbořené poličské brány. První telegram z Poličky byl odeslán do Litomyšle úřadujícímu purkmistrovi. Adresát odpověděl: „*Vřelé díky za pozdrav v první den telegrafního spojení našich měst nám zaslany. I my, kráčejíce za heslem pokroku, přejeme tomuto spojení dávno žádanému mohutného zdaru.*“⁹⁰ Roku 1875 byla zavedena druhá telegrafní linka z Poličky přes Březovou do Brna. Do Jimramova bylo postaveno telegrafní

---

⁸⁴ OAr Litomyšl, pracoviště Polička. Seznam majitelů domů v Poličce jejich škody a pojištění při požáru dne 10. července 1845 dle protokolu ze dne 15. července 1850, inv. č. Hf. 970.

⁸⁵ Sběrka Městského muzea a galerie Polička, rukopisné poznámky, František Stodola: *Z historie poličského poštovníctví*, inv.č. Hf 978, s. 1.

⁸⁶ Sběrka Městského muzea a galerie Polička, rukopisné poznámky, František Stodola: *Z historie poličského poštovníctví*, inv.č. Hf 978, s. 2–3.

⁸⁷ *Ibidem* s. 4–5.

⁸⁸ *Ibidem* s. 7–8.

⁸⁹ *Ibidem* s. 9–14.

⁹⁰ Sběrka Městského muzea a galerie Polička. *Krátké dějiny poštovního úřadu v Poličce*. inv. hf d12r12 s. 12.

vedení až roku 1895. Po vybudování železniční tratě Polička-Svitavy roku 1896 byl k dispozici k veřejnému používání telegraf poštovní železniční stanice v Květné.⁹¹

Obyvatelstvo si rychle osvojilo služby telegrafu, svědčí o tom poměrně vysoká četnost odeslaných zpráv, nutno brát v úvahu vyšší cenu služeb. Pro upřesnění v roce 1880 měla Polička 4 632 obyvatel, kdy na poličské telegrafní stanici bylo roku 1882 přijato 1221 a odesláno 1045 telegramů soukromé povahy, 476 úředních. Celkem tedy prošlo stanicí 2742 telegramů.⁹²

V 80. letech 19. století se v Poličce ve vztahu k poště a jiným úřadům objevily známky národnostního boje, v podobě sporu o jazykové provedení nápisů. V poličském časopisu Jitřenka se například uvádí: „*Nové, pouze české nápisy na sloupech silničních v Poličce zhotoveny byl v těchto dnech k velikému potěšení všech upřímných vlastenců. Však už byl svrchovaný čas, že ty šeredné předpotopní nápisy, poněmčování bolně nám připomínající, vzaly za své! Ale ještě tu straší...*“⁹³

Roku 1883 vystřídal krátce úřadujícího poštmistra Ignác Hanus jako pátý v pořadí, který za účelem provozování pošty získal budovu č.p. 181. Následujícího roku se do domu přestěhoval i telegrafní úřad. V těch prostorách fungovala tzv. „Stará pošta“ až do roku 1942.⁹⁴

V Poličce, která ležela na národnostním pomezí, se v roce 1909 opět projevil jazykové spory. Časopis Jitřenka vyzýval vlastence, aby nepřijímali německy stylizované tiskopisy. Hromadným tlakem tak chtěli zajistit jazykovou rovnoprávnost češtiny a němčiny v úředním styku.⁹⁵ Roku 1921 po předložení dobrozdání o způsobilosti dopravních cest do Poličky bylo zavedeno autobusové spojení Litomyšl-Polička-Bystré.⁹⁶

Poličský poštministr Václav Stuna si vzal za úkol obstarat vyhovující prostory pro poštovní úřad. Tehdejší úřadovna v č.p. 181 byla již nevyhovující. Poštmistrovu snahu podpořilo i městské zastupitelstvo vědomo si své spoluodpovědnosti nabízelo dvě alternativy na umístění úřadu. Oba návrhy byly situovány do prostoru křižovatky, kde byla nakonec nová pošta postavena. První alternativa předpokládala vykoupit tamější dům č.p. 45 a rekonstruovat ho pro potřeby poštovního úřadu. Podle druhé by se zbořily dva obecní domy č.p. 54 a č.p. 55.

---

⁹¹ Sběrka Městského muzea a galerie Polička. Rukopisné poznámky, Václav Štefka. *Paměti X. Pošta, telegraf*, s. 4.

⁹² Jitřenka, 1883, č. 5 str. 62, *Seznam telegramů*.

⁹³ Jitřenka, 1882, č. 7, str. 114. *Nové, pouze české nápisy na sloupech v Poličce*.

⁹⁴ Sběrka Městského muzea a galerie Polička, rukopisné poznámky, František Stodola: *Z historie poličského poštovníctví*, inv.č. Hf 978, s. 15.

⁹⁵ Jitřenka, 1909, č. 3, str. 40, *Očista poštovní spořitelny*.

⁹⁶ Jitřenka, 1921, č. 5, str. 70. *Státní autobusové spojení Litomyšl - Polička - Bystré*.

Po komisionální prohlídce bylo rozhodnuto postavit novou poštovní budovu. Tamější zástavba na vyhrazené parcele byla zbořena roku 1937 a následně obcí předána ministerstvu pošt a telegrafů do užívání. Roku 1938 Ing. Beneš vypracoval projekt poličského poštovního úřadu v intencích purismu. Mnichovská dohoda a následující válečné události prodloužily výstavbu, která byla dokončena počátkem roku 1942. Ovšem již 1. května 1940 byl novým poštmistrem jmenován poličský rodák Karel Makovský, který dohlížel na stavbu a stěhování do nové pošty. Po skončení války 16. května 1945 dal příkaz odstranit z razítek německý název města.⁹⁷

Nutno podotknout, že k prvnímu lednu 1955 nastoupil do úřadu nový řídící Josef Havlíček, který učinil po ujetí funkce fatální rozhodnutí, jež zapříčinilo odevzdání poličského poštovního archivu, včetně kroniky úřadu do sběrných surovin. Tak byl ztracen základní pramenný materiál k dějinám poličského poštovníctví.⁹⁸

3. 1. 1 Architektonický rozbor Palackého náměstí 181

Obrázek 1. Hlavní průčelí.

Městský dům v Poličce je situován na nároží ulice Růžová a Palackého náměstí. Jedná se o jednopatrový měšťanský dům, podsklepený zděný dům gotického původu, obdélného půdorysu. Střecha je pultové konstrukce svažující se do ulice a náměstí, je pokryta eternitovými šablonami.

Čtyřosé západní průčelí s vchodem orientovaným do náměstí, členěné symetricky vysokým štukovým pilastrovým řádem. Pod korunní římsou je štukem vytvořený zubořez. Severní průčelí je dvanáctiosé. Sokl je z pískovcových kvádrů. Okna jsou dvoukřídlá se světlíkem, obdélného formátu s prostě profilovanou šambránou. Nová fasáda kombinuje bílé a žluté barvy. Hlavnímu průčelí dominují bohatě vyřezávaná klasicistní vrata, umístěna v prostém gotickém segmentově zaklenutém portálu. Budova prošla roku 2008 citlivou rekonstrukcí exteriéru, která zachovala původní dekor. Objekt v dnešní době slouží účelům

⁹⁷ Sběrka Městského muzea a galerie Polička, rukopisné poznámky, František Stodola: *Z historie poličského poštovníctví*, inv.č. Hf 978, s. 36 – 38.

⁹⁸ *Ibidem* s. 40.

mateřské školky. Náleží do městské památkové zóny a je kulturní památkou pod katalogovým číslem 1000130085.⁹⁹ (viz příloha obr. 44)

3. 1. 2 Architektonický rozbor Eimova 245

Obrázek 2. Hlavní průčelí.

Poštovní úřad je situován na nároží ulic Tyršova a Eimova. Půdorysem připomínající obdélník, ke kterému je z východu přirostlý obdélný vstupní trakt. Jedná se o jednopatrovou, podsklepenou zděnou budovu, vstupní trakt je přízemní. Střeška hlavní budovy je valbové konstrukce, přízemního traktu plochá. Obě pokryté červeným plechem. Tyto krytiny barevností souzní s keramickým obkladem.

Východní hlavní průčelí je šestiosé orientované do ulice Tyršova. Boční průčelí jsou čtyřosé, severní z nich má jednu okenní osu vyplněnou od úrovně soklu do výšky oken v patře luxferami osvětlujícími schodiště v interiéru. Před hlavní průčelí předstupuje vstupní trakt o šířce dvou os a délce čtyř, který vytváří vstupní halu. Tato vstupní hala je až do úrovně své korunní římsy obložena keramickými obklady různé barvy. Po krajích jsou umístěny vlnkové žerdě, mezi nimi byl v době dokončení stavby nápis minimalistickými literami „POŠTOVNÍ ÚŘAD“ Stavba je členěná výrazněji pouze v horizontálních liniích. Sokl je vytvořen ze žulových kvádrů, použita holandská vazba. Na objektu byly použity obdélné formáty oken s plechovými parapety, trojkřídlé v patře a šestikřídlé v přízemí. Fasáda je hladce omítnuta v béžovém odstínu. Budova patřila v dobovém kontextu mezi nejmodernější v Poličce. V přízemí se dodnes vykonávají manipulační úkony pošty. V prvním patře byla telegrafní a telefonní ústředna. Dnes jsou tyto prostory vyhrazeny jako kanceláře pro administrativní činnost. V interiéru se dochovaly původní prvky jako je zábradlí u dvouramenného schodiště. Původní mobiliář se nedochoval. Objekt není památkově chráněn. (viz příloha obr. 45, 46)

⁹⁹ www.pamatkovykatalog.cz?element=14654758&action=element&presenter=ElementsResults [cit. 12.10. 2018].

3. 2 Golčův Jeníkov

Doklady o lidské činnosti v oblasti dnešního města Golčův Jeníkov pocházejí z doby mladší doby bronzové, konkrétně lužické kultuře popelnicových polí. Pozdější trvalé osídlení oblasti se vyskytlo během 10. – 11. století. Nejstarší dochovaná písemná zmínka o osadě Jeníkov (německy Jenikau) se váže k osobě olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka, který se podle zápisu v Jarlochově letopisu v roce 1150 chystal celebrovat v tamním kostele Vánoce. Zástavba v Jeníkově se v průběhu staletí přesouvala a přirozená centra obce se proměňovala. K této decentralizaci obce přispělo také začlenění několika blízkých menších vesnic do své samosprávy. V pohusitském období patřil Jeníkov rodu Slavatů z Chlumu a Košumberka a Trčkové z Lípy. V předbělohorském období se dostává do držení rodu Rombhápů, kteří spojí jeníkovské panství se záběhlickým. Třicetiletá válka udeřila tvrdě i na poddanské městečko a útrapy v podobě vypálení, rabování vojsk jsou zachyceny v místní kronice. V průběhu války bylo město několikrát poškozeno, navzdory tomu do tohoto období se řadí položení základů řadě staveb, jako je tvrz, děkantsví a radnice. Zasloužil se o to polní zbrojmistr Martin Maxmilián Goltz, který obdržel roku 1636 od císaře několik zkonfiskovaných panství, včetně Jeníkova, kde se Goltz usadil. Jím zahájená rekonstrukce poničeného panství, zejména zvelebení Jeníkova, byla tak záslužná, že Jeníkov přijal na jeho počest přívlastek Goltz/Golčův. Poté následovalo období relativní prosperity, který přerušil ničivý požár městečka roku 1784. Další pohroma nastala během napoleonských válek, kdy se v oblasti opakovaně vyskytl tyfus.¹⁰⁰

Nejstarší písemné doklady o probíhajícím poštovním spojení přes město jsou datované k roku 1710, ale dá se předpokládat, že městečkem procházelo už v dřívější době. Jednalo se o přeprahací stanici. První pravidelné „řádné“ spojení na této trase vzniklo až v roce 1750.¹⁰¹ Přímo související s reformačními procesy započatých v první třetině 18. století. Současně v tomto období se začalo s budováním císařské zpevněné silnice na trase Vídeň-Jihlava-Praha, která měla nahradit cestu přes jižní Čechy. Všeobecně vzrůstající provoz a zvětšující se dostupnost přepravních služeb pošty kladl potřebu zvětšovat kapacitu stanice. Pod vedením poštmistra a zároveň šlechtice Ignáce Herziga z Herzfeldu (1773-1812), bylo na stanici připraveno až 26 tažných koní. Na konci 18. století stanice sídlila v budově vrchnostenské hospody U Slunce. Ovšem po další velkém požáru města roku 1808 lehla popelem celá východní strana města, včetně původní budovy pošty. Roku 1789 se ve městě zdržel

¹⁰⁰ <https://www.golcuv-jenikov.cz/o-meste/historie/historie-golcova-jenikova/>

¹⁰¹ BALÁČEK, Jan, URLICH, Petr, ed. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Foibos Books, 2013, s. 118.

Wolfgang Amadeus Mozart, do té doby než mu bylo opraveno zlomené kolo jeho kočáru. V první třetině 19. století byla dle map stabilního katastru, zástavba v Golčově Jeníkově již převážně zděná. Zástavba byla situovaná na lánových parcelacích kolem hlavní silnice, při které se zformovala podlouhlá náves.

3. 2. 1 Architektonický rozbor Náměstí T. G. Masaryka 20.

Obrázek 3. Hlavní průčelí.

Budova tzv. Staré pošty č.p. 20 se nachází v jihovýchodní části návsi. Jedná se pravděpodobně o novostavbu nebo zásadní rekonstrukci, zrealizovanou po požáru města roku 1808. Půdorys budovy se dá rozdělit do dříve úředního okapově orientovaného traktu, na který kolmicí navazují další tři trakty. Vzniklý tvar připomíná ležaté písmeno E. Mezi jeho první a druhý trakt je asymetricky umístěn průjezd do dvora. Střecha je polovalbová se zděnými štíty. Nad dvorními trakty je krov komplikovanější s rozdílnou výškou hřebene, trojice nízkých vikýřů, tzv. volské oko jsou orientovány k náměstí. Střecha je pokryta bobrovkami. Kolem roku 2015 prošla střecha objektu rozsáhlou rekonstrukcí, při které byly citlivě použity nové vikýře typu volské oko. Průčelí domu je osmiosé, dominuje mu asymetricky umístěný novorenesanční segmentově zaklenutý průjezd, dekorovaný bosáží. Nad průjezdem je atikový štít s nápisem velkými literami „STARÁ POŠTA“, dříve byla atika osazena císařským orlem mezi dvěma čučky. Okna jsou obdélného formátu, dvoukřídlá se světlíkem. Na provozním traktu pošty byl použit štukový dekor v podobě pilastrových šambrán s trojúhelníkovými frontony, vytvářející kvazi edikulu. Fasáda je hladce omítnuta béžovou barvou, vedlejší trakty orientované do dvora jsou strohé. Stavební úpravy na objektu dle užitých materiálů probíhaly po celé 19. století. Autorem té poslední by mohl být místní stavitel Čeněk Kruml. Poštovní úřad se roku 1911 přestěhoval. Objekt byl Čeněkem Krumlem následně rozdělen na pět samostatných jednotek. Uvnitř se dochovala prosklená úřední přepážka, plechové dveře s datací „1827“.¹⁰² Dnes budova slouží jako kavárna „Stará pošta Caffé“ a čtyři samostatné bytové jednotky. Objekt není památkově chráněn. (viz příloha obr. 47)

¹⁰² BALÁČEK, Jan, URLICH, Petr, ed. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Foibos Books, 2013, s. 119. ISBN 978-80-87073-52-0.

3. 3 Litomyšl

Trvalé osídlení na území dnešní Litomyšle se začalo formovat kolem 10. století podél starobylé obchodní stezky spojující Čechy s Moravou, později zvané Trstenické. Litomyšl je slovo odvozené ze staročeského osobního jména *Ľutomysl*.¹⁰³ Na tamním návrší bylo situované hradiště Slavníkovců. První dochovaná písemná zmínka zachycena v *Kosmově kronice české*, odkazuje na událost z roku 981, kdy tam přemyslovský kníže Břetislav II. založil na hradišti sakrální stavbu, pravděpodobně kostel. Po vyvraždění Slavníkovců toto hradiště připadlo Přemyslovcům. Roku 1145 byl z iniciativy olomouckého biskupa v Litomyšli založen premonstrátský klášter. Status středověkého poddanského města premonstrátskému řádu získala Litomyšl před rokem 1259 od českého krále Přemysla Otakara II. V té době se začalo formovat dnešní Smetanovo náměstí. Toto náměstí kopírující tok řeky Loučné je svými rozměry, cca 500m, jedno z nejdelších v Čechách, konaly se zde vyhlášené trhy. Dosavadní zástavba renesančních domů na náměstí odkazuje na období největší prosperity Litomyšle, během správy 16. století a zejména pod správou rodu Pernštejnů.¹⁰⁴ Nejhodnotnější stavbou, kterou po sobě rod zanechal je zámecký areál, který je od roku 1999 na seznamu Světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.¹⁰⁵

Budova stávající pošty je postavena na nárožní parcele orientované do dnešního Smetanova náměstí. V těchto místech od 14. století stála i městská brána, zvaná „Česká“, zbořena roku 1835. Dále byl zbourán profesní dům Českých bratří, v němž žil a tvořil biskup Jan Augusta. Většina literární tvorby Jana Augusty pochází právě z doby jeho působení v Litomyšli.¹⁰⁶ Další nedochovanou budovu popsal Alois Jirásek ve své novele „Na staré poště“ a dovoluji si citovat úsek, který je vskutku obrazotvorný „*Staré veliké stavení od kamene s vlašskou, šindelovou střechou o dvou vikýřích divně vyřezávaných, ne příliš ozdobně a souměrně zbudované, to byla stará pošta. Stála na rohu, tam kde dvě ulice vybíhají do táhlého náměstí. Oken neměla přespříliš, a stavitel této vážné a věkem ctihodné budovy také jinak o ně mnoho nedbal. Nebylať ani stejně veliká, aniž souměrně rozdělena.*“¹⁰⁷ V této povídce pošta shoří v plamenech. Další zajímavost, která se váže k tehdejší poště je, že tamní pošta je zvěčněna v podobě nejstaršího pořízeného exempláře fotografie v českých zemích

¹⁰³ Příspěvatelé Wikipedie, *Litomyšl* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 19. 11. 2018, 21:03 UTC, [citováno 20. 11. 2018] <<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Litomy%C5%A1&oldid=16699614>>

¹⁰⁴ GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, c2005, s. 31 – 40.

¹⁰⁵ <http://www.unesco-czech.cz/litomysl/>

¹⁰⁶ Příspěvatelé Wikipedie, *Jan Augusta* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 19. 09. 2018, 23:16 UTC, [citováno 15. 10. 2018] <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Jan_Augusta&oldid=16470527>

¹⁰⁷ JIRÁSEK, Alois. *Maloměstské historie: U rytířů ; Na staré poště ; Filosofská historie*. V Praze: Mladá fronta, 1953, s. 109.

z léta roku 1840. Tudíž lze Jiráskův popis, který byl ostatně pořizován až po zbourání budovy Staré pošty posoudit. (viz obr. 48)

„V I. pol. 18. století došlo k rozmachu výstavby silniční sítě. Na to navazuje zřizování poštovních spojů. V roce 1752 první poštovní linka vedla z Brna do Prahy přes Litomyšl, kde byla poštovní přepřahací stanice. Roku 1754 za vlády Marie Terezie dostal litomyšlský občan Jan Walach povolení ke zřízení císařské pošty ve svém domě čp. 15. Toto privilegium bylo právem dědičným.“¹⁰⁸ Do roku 1852 působil jako poštmistr Jiří Hradecký. Budovu odkoupil bohatý podnikatel Antonín Jessler, který v padesátých letech 19. století nechal budovu staré pošty zbořit. Na vzniklé parcele byla vystavěna nová dvoupatrová budova. Samotná realizace probíhala v letech 1855 – 1858. Sídlily zde instituce C. a K. pošty, Okresní úřad. Stavba navržená neznámým architektem byla zhotovena v novorenesančním slohu.¹⁰⁹ Objekt byl bohatě dekorovaný štukem a bosáží.

Novorenesanční stavba podle Otakara Novotného hyzdila okolí a nekorespondovala s jeho okrašlovacím návrhem pro město Litomyšl s okolní zástavbou. Jeho kritiku publikoval v roce 1910 týdeník *Obzor litomyšlský*.¹¹⁰ Projekt přestavby vypracoval inženýr a architekt Bohumil Sláma (1887-1961). Odborné vzdělání získal na České technice v Praze - obor architektura a pozemní stavitelství. Obzory si rozšiřoval i poznávacími cestami po západní Evropě. V roce 1918 získal stavitelskou koncesi. Projektoval pro soukromý i veřejný sektor a účastnil se řady architektonických soutěží. Uspěl v konkurzu na projekt funkcionalistické budovy Československého rozhlasu na Vinohradech.¹¹¹

3. 3. 1 Architektonický rozbor Smetanovo náměstí 15

Obrázek 4. Hlavní průčelí.

Půdorysem stavby je dodnes připomínající obdélník se jedním křídlem. Jižní průčelí zasahující do náměstí bylo dvoupatrové, stejně tak západně orientované k dnešní ulici Havlíčkova. Východní trakt

¹⁰⁸ RANDÁKOVÁ, Alena. Vyprávění o litomyšlských domech, Lilie č. 01, 2007. s. 13

¹⁰⁹ HOLINKOVÁ, Lenka. *Architektura a urbanismus města Litomyšle v letech 1848 – 1948*. Pardubice, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, s. 35 – 36.

¹¹⁰ NOVOTNÝ, Otakar. *Plán architekta O. Novotného*, *Obzor litomyšlský* VI, 1910, č. 12, s. 68.

¹¹¹ VLČEK, Pavel, ed. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2004, s. 603.

svírající dvůr je jednopatrové a severní křídlo je koncipované jako přízemní. Městská kronika uvádí 13. srpen 1928 jako den, kdy začala nástavba třetího patra v jižní a západní části s novou střechou. Zhotovitel stavby byl Josef Matouš z Chocně. Celkové náklady byly vyčísleny na 900 000 korun.¹¹² Po přístavbě je budova v západní a jižní částí třípatrová. Použita je valbová střecha, kterou prolamují vikýřky na jižním průčelí tři a na západním šest. Boční průčelí orientované do ulice Havlíčkova je patnáctiosé. Jižní průčelí orientované do náměstí je devítiosé. Dominujícím prvkem hlavního průčelí je portál zhotovený z vystupujících pilířů zakončený přímým masivním překladem. V centrální ose tohoto překladu je vsazena deska s reliéfem malého znaku Československé republiky. Nad ním byl mezi prvním a druhým patrem umístěn nápis „POŠTOVNÍ ÚŘAD“, po jeho stranách byly symetricky umístěny vlajkové žerdě. Fasáda byla po rekonstrukci Bohumilem Slámou „oproštěna“ o štukový dekor, zejména frontony byly nahrazeny neprofilovanými šambránami. Korunní římsa je zvýrazněna a značně přesahuje z budovy. Okenní rámy jsou od přízemí do úrovně druhého patra dvoukřídlé s přímým zakončením se světlíkem. V přístavěném patře jsou okna bez světlíku, jinak shodná. Šambrány jsou kolem oken prostě profilované.

Poslední zásadní rekonstrukce proběhla roku 2003. Ideovým tvůrcem projektu je aktuálně jeden z nejuznávanějších českých architektů Josef Pleskot(*1961).¹¹³ Jeho deklarovaným cílem bylo v nově vzniknuvším podloubí navázat na původní historický systém na Smetanově náměstí tzv. velkou a malou podsíň, a tím zlepšit komfort chodců, kteří byli v zužujícím se úseku nuceni procházet v bezprostřední blízkosti frekventované silnice. Podloubí jím navržené dbá na osově rozložení, které vyprojektoval B. Sláma ve dvacátých letech, jenž je pro estetiku slohů modernistických, potažmo puristických zásadní. Průlomy do hmoty podloubí jsou vysoké s pravoúhlým zalomením bez ostění. S touto přístavbou byla zhotovena i nová fasáda využívající různě stupně zelené a šedé barvy. Na severním průčelí jsou čtyři ploché neprofilované šambrány, bez okenních otvorů navozující „plynulejší“ přechod z jedné horizontální linie průčelí na druhé. Na fasádě jsou umístěny tři pamětní desky. V interiérech zůstaly původní prvky jako např. zábradlí, mobiliář se nedochoval. Objekt dodnes slouží účelům pošty a je součástí městské památkové zóny.(viz příloha obr. 49, 50, 51)

---

¹¹² LÍBAL, Dobroslav. - MUK. Jan. *K architektonickému a historickourbanistickému rozboru historického jádra*. Litomyšl, 1959. s. 43.

¹¹³ http://www.litomysl.cz/?co=zpravy_z_mesta&akce=zprava&id=83

3. 4 Jičín

Archeologické nálezy dokládají prvotní osídlení na dnešním území města Jičína, již v mladší době kamenné, dále také nálezy po keltském a slovanském etniku. Osídlení je tedy v Jičínské kotlině od pravěku poměrně kontinuální od 5. století př. n. l. První zmínka o Jičíně (Giczin) je v listině sumarizující majetek první manželky českého krále Václava II - Guta (Jitka) Habsburská (1271 – 1297).¹¹⁴ Její jméno se zachovalo jako reziduum v názvu města. Další zmínka z roku 1304 zmiňuje Jičín (německy Jitschin) již jako královské město, kterým zůstalo až do jeho prodeje roku 1337 Janem Lucemburským. Období vzniku lze pouze vymezit v letech 1285 – 1304. Centrum středověkého města se rozprostírá na plochem návrší známé jako „Staré Město“, strategicky chráněné ze tří stran protékající řekou Cidlinou. Jičín byl integrální součástí panství Veliš, které se prodejem Janem Lucemburským dostalo do držení rodů - Vartenberků. Posléze Trčků z Lípy a protihabsburských Smiřických ze Smiřic.¹¹⁵ Hned počátek třicetileté války je pro Jičín přelomovým obdobím a „zlatým věkem“. Po porážce protihabsburských stavů byl hromadně konfiskován majetek odbojné šlechty, mimo jiné i panství Veliš s Jičínem. Předkupní právo si získal svou loajalitou a ochotou poskytovat půjčky císaři vrchní armádní velitel - generalissimus - Albrecht z Valdštejna.¹¹⁶ Valdštejn z konfiskovaných majetků vytvořil územní celek, dnes nazývaný jako Frýdlanstské vévodství. Byla to oblast, která pro svou autonomii bývá označována jako stát ve státě. Valdštejn získal Jičín roku 1621 a zvolil si ho za rezidenční město jeho panství. Během jeho správy město prodělalo opravdový rozkvět, inicioval stavbu vévodského paláce, kostela svatého Jakuba Většího a pozval do města jezuitský řád. Valdštejn byl prvním vojevůdcem v evropském prostředí, který udržoval stálou armádu. K efektivní koordinaci jednotek využíval rozsáhlý zpravodajský-poštovní aparát. Hodnota informací souvisí s rychlostí jejich přenosů, obzvláště v období války. Činnost pošty v Jičíně je doložena k roku 1630, vzhledem k důležitosti ve městě fungovala nepochybně dříve. Ferdinanda III nařídil v roce 1640 zřídit poštovní spojení mezi Prahou a Vratislavi procházející Jičínem.¹¹⁷ Od konce 17. do první poloviny 18. století fungovala v Jičíně pošta, spíše ad hoc. Lze doložit na mapě.¹¹⁸ Řádná (ordinari) pošta byla v provozu v Jičíně na blíže nespecifikovaném místě, její činnost lze doložit k 3. března roku 1770. Prvním doložitelným poštmistrem byl Jan Poláček starší, jehož

¹¹⁴ *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Guta Habsburská* [online]. c2018 [citováno 4. 11. 2018]. Dostupný z WWW: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Guta_Habsbursk%C3%A1&oldid=16479166>

¹¹⁵ <http://www.jicin.org/cs/historie/>

¹¹⁶ JANÁČEK, J. *Valdštejn a jeho doba*, Praha 2003, s. 230 – 231.

¹¹⁷ ENGELMANN, V., *Monografie C. K. Poštovního úřadu v Jičíně*. Jičín 1898, s. 2 –3.

¹¹⁸ *Mappa chorographica novissima et completissima totius Regni Bohemiae in duodecim circulos vydané v roce 1720.

rodina zastávala úřad až do roku 1872. Dobře odváděné služby měly vliv na personální obsazení pošty. Poštovní úřad nebyl v dědičné držbě, jak by se mohlo zdát. Podle vzpomínek tamních obyvatel zaznamenaných V. Engelmannem, byla první poštovní budova na dnešním Valdštejnově náměstí v domě č.p. 5, což dosvědčuje kamenný reliéf říšského orla na fasádě, který v sobě nese miniaturu vyobrazení sv. Jana. Vzmáhajícímu se poštovnímu provozu v polovině 19. století již nedostačoval dům č.p. 5, proto Jan Poláček mladší zakoupil roku 1846 objemnou stavbu bývalého jezuitského semináře, nynější Komenského ulice č.p. 46. Státní telegrafní stanice fungovala v Jičíně od roku 1864 pod správou Adolfa Loyka. Stanice se přemísťovala po domech měšťanů Hausdorfa, Fanta, Vaška a Příhody. Vlaková pošta se v Jičíně objevuje s napojením na trať Jičín – Ostroměř v roce 1871. Poslední přímý potomek rodiny Poláčku - Anna Poláčková zemřela roku 1872, úřadu poštmistra se dne 1. dubna ujal Robert Příhoda. Šetření komise provedené roku 1877 shledalo prostory staré pošty nevyhovujícími ba zdravotně závadnými. Následkem toho poštministr Příhoda nechal postavit budovu stávající pošty na dnešní adrese Šafaříkova č.p. 142. Pošta na nové adrese zahájila provoz v říjnu téhož roku. Zestátněním pošty jičínské pošty v roce 1885 umožnilo sloučení státního a telegrafní úřadu města Jičín s poštovním úřadem, nadále pod vedením Adolfa Loyky.¹¹⁹ Roku 1907, byla ve městě zavedena veřejná telefonní stanice a roku 1920 autobusová doprava. (viz obr. 52)

3. 4. 1 Architektonický rozbor Šafaříkova 142

Obrázek 5. Hlavní průčelí.

Poštovní úřad je situovaný u Žižkova náměstí na svažující se parcele. Půdorysem připomíná pravidelný obdélník, z jehož středu do dvora vybíhá druhé křídlo. Objekt je dvoupatrový. Střešní konstrukce je sedlová okapově orientovaná s vyzděnými štíty. Stavba původně zhotovená v novorenesančním slohu prošla v poslední dekádě poměrně necitlivou rekonstrukcí exteriéru, který potlačil většinu dekoračních prvků jako je bosáž, štuk, čabraky a nadokenní římsy s konsolami. Hlavní průčelí je desetiosé, orientované do ulice Šafaříkova. Zbývající zdobné prvky průčelí jsou dřevěná dvoukřídla vrata, zaklenutá půlkruhovým světlíkem. Nad nimi stojí nápis zhotovený velkými literami: „POŠTA“. Boční

¹¹⁹ ENGELMANN, V., *Monografie C. K. Poštovního úřadu v Jičíně*. Jičín 1898, s. 4 – 17.

průčelí jsou strohá. Budova po necitlivé rekonstrukci ztratila své členění. Okna v přízemí jsou dvoukřídlá se světlíkem zakončeným stlačeným obloukem. V patrech jsou okna identického formátu, jen zakončená přímo. Přízemí dodnes slouží jako prostory pro manipulační úkony pošty. V patrech dříve sídlila telegrafní ústředna. Dnes jsou prostory vyhrazeny pro administrativní činnost. Mobiliář se nedochoval. Stavba nadále slouží účelům pošty a není památkově chráněná.

3. 5 Chrudim

Počátky prvotního osídlení v oblasti chrudimské pánve, lze archeologickými nálezy doložit do období mladší doby kamenné. Na přelomu 10. a 11. století vzniká na ostrožně přemyslovské hradiště ze tří stran chráněnou meandrující řekou Chrudimkou. Roku 1055 zemřel v Chrudimi přemyslovský kníže Břetislav, k této události se váže první dochovaná písemná zmínka o Chrudimi. Před rokem 1276 povýšil Přemysl Otakar II. tehdejší hradiště na královské město, v rámci budování opěrné sítě měst podél Trstenické stezky. Centrum města si dodnes dochovalo úzce podlouhlou gotickou parcelaci domů. Značnou část opevnění z poloviny 14. století a řadu dalších pamětihodných objektů dokládajících bohatou historii města. Městské brány byly zbořeny v 19. století. Během husitského období se město přidalo v roce 1421 na stranu husitů.¹²⁰ Královské věnné město Chrudim zažívalo v 16. století značný rozkvět, který lze dokumentovat soupisem domů provedeným v roce 1567, kdy v Chrudimi bylo zaznamenáno 480 domů. Městská předměstí se formovala pod hradbami. Dle map stabilního katastru měla Chrudim v polovině 19. století 707 objektů s číslem popisným z velké většiny zděných. Železná dráha z Pardubic do Chrudimi byla budována v letech 1868 – 1871.¹²¹ V Chrudimi před zřízením regulérní poštovní stanice fungovala poštovní sběrna, která byla navázaná na tzv. slezskou trasu vedoucí přes Chlumec nad Cidlinou. Sběrači pošty fungovali i jako doručovatelé.¹²²

Reskript vydaný 27. dubna 1750, zřejmě již zohledňující připravovanou reorganizaci krajských úřadů ustanovoval poštovní trasu z Čáslavi přes Chrudim do „českých hor“ s konečnou stanicí v Hostinném. Dalším krokem bylo personálně obsadit nově vzniknuvší poštu. Další reskript byl odesláný z Vídně 9. září 1750 a určen nejvyššímu purkrabí Království českého. V něm bylo uloženo podat panovníci zprávu, který ze tří uchazečů na

---

¹²⁰ KOBETIČ, Pavel, Tomáš PAVLÍK a Ivo ŠULC. *Chrudim: vlastivědná encyklopedie*. Praha: MILPO MEDIA, 2005, s. 54–55.

¹²¹ CHARVÁT, Jiří. *Stará Chrudim vlastivědné vyprávění o minulosti českého města*. Okresní muzeum Chrudim, 1991. s 148.

¹²² *Ibidem* s. 152 – 153.

pozici chrudimského poštmistra je: „*nejschopnější a místo si nejvíc zaslouží*“. Uchazeči byli: Jan Ignác Chmelvoda, dosavadní poštmistr v Chlumci nad Cidlinou, dále Josef František Neffka, o němž nejsou podrobnější informace a konečně Antonín Jan Egermann, dosavadní (Briefbesteller) sběrač dopisů v Chrudimi. Z Prahy odešla odpověď doporučující právě Antonína J. Egermanna, o němž bylo uvedeno, že „*je chrudimským měšťanem, který po dlouhá léta sbíral dopisy pro chlumeckého poštmistra, má vlastní prostředky a hospodářství v Městě a je radním.*“¹²³ Tomuto doporučení panovnice vyhověla a dne 29. října 1750 byl jmenován Antonín J. Egermann jako první chrudimský poštmistr. Roční plat byl vyměřen na částku 200 zlatých, počínaje od 15. listopadu 1750. Poštmistr A. J. Egermann v úřadu setrval necelý rok, dne 25. července 1751 umírá. O mezidobí mezi úmrtím a jmenováním nového poštmistra, nejsou bližší zmínky. Ovšem dekret z 12. listopadu 1751 pověřuje Františka Josefa Čiháčka, který byl bratrancem zesnulého.

Budova, ve které poštovní úřad v Chrudimi fungoval, z archivních materiálů přímo nevyplývá. Zásadní datum pro historii chrudimské pošty je 30. prosinec 1751, kdy královský poštmistr a radní František J. Čiháček kupuje dům č.p. 41 za 1600 zlatých, nynější č.p. 109. Dům, který prošel rozsáhlými přestavbami, stavebně spojený s domem tzv. Sochorad č.p. 110. Na této parcele sídlí hlavní chrudimská pošta dodnes. Poštu do dědičného užívání získal syn druhého poštmistra - František Tadeáš. V dědickém řízení zapříčinila zánik statutu dědičné pošty v Chrudimi, privilegium bylo totiž podmíněné výhradním vlastnictvím poštovního domu.¹²⁴ Po více než čtvrtstoletí trvajícím "dosavadním" administrováním pošty se Karlu Geisetlerovi podařilo získat jmenování dědičným poštmistrem. V Chrudimi od osmdesátých let 19. století sílily hlasy, které prosazovaly zestátnění pošty. Důvodem bylo neúměrné zdražování služeb, dále poukázaly na vzrůstající agendu poštovního a telegrafního úřadu, ale zejména na nevyhovující provozní podmínky v tehdejších budovách. Obecní výbor přijal 18. června 1884 jednohlasně odsouhlasené usnesení, ve kterém bylo uvedeno „*aby se chrudimská pošta stala poštou státní.*“¹²⁵ Státní poštovní správa převzala kontrolu nad úřadem k 1. lednu 1895. Budovy, které pošta v Chrudimi využívala prošly odbornou kontrolou. Celek chrudimské pošty tvořil jeden užší a druhý širší dům spojené budovy o hloubce přibližně 25 m, s krátkým křídlem situovaným do dvora. Statiku budovy posilovaly sloupy v přízemí. Společné dřevěné schodiště bylo špatně osvětleno. Ze dřeva byly také zchátralé stropy, stáje tmavé a krov budovy byl spojen s konstrukcí stropu druhého podlaží. Střešní krytina byla ze

---

¹²³ CHARVÁT, Jiří. *Něco o staré chrudimské poště a jejích poštmistrech*. Chrudim, 1989, s. 7.

¹²⁴ *Ibidem*, s 7 – 23.

¹²⁵ *Ibidem* s. 29.

šindele. Stav budov byl vyhodnocen následovně: *"...stará budova byla tak chatrná a pro veřejné zdravotnictví nebezpečná...."*¹²⁶ Stavební povolení vydal městský úřad v Chrudimi dne 22. srpna 1896 čj. 3547 k postavení nové budovy na místě staré pošty č.p. 109 a 110. Stavební povolení sděluje, že *„sousední domy jsou staré, zdivo pohraniční nerovné, nestejně silné a částečně ve stavu velmi špatném“*, dále: *„nový dům je projektován na místě a staveništi, kde již od pradávných dob dům stával, ovšem sešlý. zchátralý, se zdmi částečně shnilými, které celé okolí přímo otravoval.“*¹²⁷ Projekt budovy nové pošty vypracoval v červenci 1896 městský technický správce a stavitel Emanuel Šafránek, který měl na starosti vypracování i koncepci širšího vzhledu města Chrudim. Ve výše zmíněném stavebním povolení je uvedeno, že: *„zamýšlenou novostavbou není prohrěšeno v příčině krasochuti“*. Stavebník byl rezidenty sousedních domů č.p. 108 a č. p.111 srozuměn s jejich obavami o narušení statiky jejich nemovitostí zapříčiněné plánovaným bouráním staré pošty. Námitky byly zohledněny, samotné bourání započalo 22. října 1896. Nová stavba pro poštovní úřad byla dokončena 13. července 1897. Stavebník požádal o kolaudaci stavby. Ta byla rozhodnutím městského úřadu udělena dne 22. července 1897 *„Jakož dle plánu provedená přijímá a dnem 1. srpna 1897 ve všech svých částech za obyvatelnou prohlašuje.“*¹²⁸ Chrudimský poštovní úřad v objektu sídlí dodnes.

Telegraf byl v Chrudimi zaveden v souvislosti s vyhlášením výjimečného stavu v Praze na podzim roku 1868. Jedním z důsledků bylo přerušení distribuce tisku a pražských novin. Jako náhrada byl v Chrudimi zřízen tiskový orgán Koruna, který byl pod dozorem policejního aktuára¹²⁹. Pro tuto úřední potřebu byla zřízena v okresním hejtmánství první telegrafní linka. Telegraf byl začleněn do struktur chrudimské pošty na podzim roku 1884. Od roku 1952 se přemístil do domu č.p. 108. K veřejné telefonní síti se Chrudim připojila v roce 1897.¹³⁰

---

¹²⁶ CHARVÁT, Jiří. *Něco o staré chrudimské poště a jejích poštmistrech*. Chrudim, 1989 s. 30.

¹²⁷ *Ibidem* s. 34.

¹²⁸ *Ibidem* s. 34.

¹²⁹ Aktuár je nižší úředník.

¹³⁰ CHARVÁT, Jiří. *Stará Chrudim vlastivědné vyprávění o minulosti českého města*. Okresní muzeum Chrudim, 1991. s 160.

3. 5. 1 Architektonický rozbor Resselovo náměstí 109

Obrázek 6. Hlavní průčelí.

Stav budovy před rozsáhlou přestavbou na konci 19. století se dá vysledovat z dobových fotografií. Stavba je situována v jihozápadní části dnešního Resselova náměstí, půdorysem připomíná písmeno L. Jedná se o dvoupatrový objekt na gotických sklepech. Střecha je mansardová okapové orientace. V centrální ose domu je ze střechy vyvedena čtyřboká dlátková věž s lucernou a makovicí, pod ní bývala tabulka s nápisem C. a K. POŠTA. Střešní plášť prošel v letech 2009 – 2011 rekonstrukcí, zachovala

původní zdobné prvky. Na bocích střechy jsou symetricky umístěna dvě kruhová okénka. Hlavní průčelí orientované do náměstí je pětiosé s asymetricky umístěným vjezdem s přímým zakončením a světlíkem. Dům je bohatě dekorován v novorenesančním tvarosloví.

V přízemí je použita pásová rustika vyplňující prostor mezi dvoukřídlými okny s přímým zakončením a světlíkem. Vyšší podlaží jsou pojata zdobněji. Kolem oken jsou bohaté štukové šambrány, kde se střídají s motivy segmentových, trojúhelníkových frontonů a suprafenestry. V prvním patře jsou okna na rozdíl od zbytku stavby zakončena půlkruhem. Z centrální osy domu vyrůstá mělký arkýř do úrovně druhého patra, zdobený balustrádou. Vertikální členění stavby zajišťuje bosáž, která utváří vysoký řád vystupujících pilířů až ke korunní římsě. Horizontální linie jsou členěny soklem s kordonovou a korunní římsou nesenou konzolami, která byla oproti původnímu stavu zvednuta, tudíž budova nerespektuje výšku okolní zástavby. Nad ní je atika s kuželkovou balustrádou a osázena čučky.

Manipulační úkony se vykonávaly v prvním patře v předním traktu, zadní sloužily jako komory, chlévy a sklad. V patře se vykonávala administrativní činnost. V objektu jsou gotické sklepy. Objekt dodnes slouží účelům české pošty a je součástí městské památkové zóny. (viz obr. 53, 54)

3. 6 Lanškroun

Středověké poddanské město bylo založené pravděpodobně pány z Drnholce během vrcholné kolonizace probíhající za panování krále Přemysla Otakara II. Dnešní Lanškroun (něm. Landskron) se nachází na pomezí historických zemských hranic Čech, Moravy a Slezska v širokém údolí horního toku řeky - Moravská Sázava. Plnilo účel ekonomického a správního centra panství Lanšperk na trase Brno - Kladsko. Dodnes je patrná pravidelná uliční síť s rozměrným čtvercovým náměstím, což je příznačné pro města založená na „zelené louce“. První dochovaná písemná zmínka o městě je z roku 1285. Váže se k převodu majetku krále Václava II. na Závíše z Falkštejna. Poddanské město ovládalo v období 14. - 17. století několik panských rodů jako Kostkové z Postupic, Boskovicové, Pernštejnové a další. Lanškroun byl nadělen řadou privilegií, a to mýtného, várečného, tržního a dalších. Z těchto nadání mohlo město prosperovat. Od roku 1622 panství patřilo Lichtenštejnům. Válečné události třicetileté války v podobě rekvírování císařských vojsk a útoků Švédů zanechaly Lanškroun značně poničený a vyliďněný. Novousedlíci v Lanškrounu byli německého etnika, kteří zde prosadili německou správu. V průběhu 18. - 19. století se ve městě rozmáhá průmyslová výroba. Dle map stabilního katastru z první poloviny 19. století byla zástavba v Lanškrounu již z větší části zděná, ovšem na náměstí bylo v té době stále několik dřevěných staveb. V té době bylo v Lanškrounu 769 staveb s číslem popisným. Parcelace domů na náměstí a přilehajících ulicích přetrvala od středověku do dnešních dnů. Se změnou státní samosprávy v polovině 19. století se město stalo sídlem okresního soudu a hejtmanství až do roku 1960. K rozkvětu města dopomohla železniční přípojka na páteřní trať Praha - Přerov, na níž byl v roce 1885 zahájen provoz. Během druhé světové války byl Lanškroun připojen k třetí říši, což německá většina ve městě uvítala.¹³¹

Budova tzv. „Staré pošty“ je situována na severovýchodním cípu náměstí J. M. Marků. Stavba působí v kontextu náměstí jako jedna z dominant a to jak z důvodu výšky objektu, ale i bohatostí dekoru. Stavba byla zhotovena v letech 1900 – 1901 podle projektu vypracovaným v novobarokním duchu pražským architektem Karlem Mýchlem (*1830 – 1904). Byla postavena lanškrounským stavitelem Andreasem Seifertem. Na parcele stál do roku 1897 hostinec U Černého medvěda.¹³²

---

¹³¹ ROZEHNAL, Vladimír. *Města Pardubického kraje: Pardubice, Chrudim, Svitavy, Česká Třebová, Ústí nad Orlicí, Vysoké Mýto, Moravská Třebová, Hlinsko, Litomyšl, Lanškroun, Polička*, 2015, 102 - 103.

¹³² <https://www.lanskroun.eu/stara-posta/d-2555>

3. 6. 1 Architektonický rozbor J. M. Marků 8

Stará pošta je situovaná na středověké parcele, čili podlouhlé a úzké. Půdorysem připomíná pravidelný obdélník. Stavba je podsklepená, dvoupatrová. Střešní konstrukce je sedlová, okapově orientována, prolomena třemi kruhovými vikýři. Převážná část zástavby na náměstí je jednopatrová, stejně tak přilehlé domy k objektu.

Obrázek 7. Hlavní průčelí.

Průčelí lze rozdělit do čtyř okenních os, kde je vstup orientovaný po pravé straně z pohledu pozorovatele. Fasáda je hladká v odstínu žluté barvy bohatě zdobená štukovým dekorem s vegetativní ornamentikou. V přízemí je nízký pískovcový sokl a nad ním použita rustika až do výše kordonové římsy. Okna v přízemí jsou trojkřídlá, zaklenutá stlačeným obloukem se zvýrazněním secesním klenákem, bez šambrán. V prvním patře jsou obdélná trojdílná okna přímo zaklenutá, kolem kterých je použito bohatého štukového dekoru tvořící suprafenestry a sdružené pilastrové šambrány a čabraky. V druhém patře jsou také trojdílná okna, ale obloukově zaklenutá s bohatým dekorem. Korunní římsa je vynesena na konzolích dekorovaná zubořezem. Exteriér byl v roce 2003 šetrně rekonstruován.

Interiér prošel necitlivou rekonstrukcí, která potřela takřka všechny dekorativní prvky. Poštovní úřad ukončil v budově svoji činnost. Mobiliář se nedochoval. Náměstí je jako celek od roku 1990 prohlášeno za památkovou zónu s katalogovým číslem: 1000084545. Stavba je aktuálně využívána Městským úřadem Lanškroun.

3. 7 Vysoké Mýto

V oblasti dnešního Vysokého Mýta bylo dříve opevněné hradiště a také osada Staré Mýto. Tyto lokality pro založení královského města králi Přemyslu Otakarovi II. nevyhovovaly, proto pravděpodobný lokátor města Kondrád z Limberka začal roku 1258 stavět na zelené louce. Konkrétně na čtvercové ostrožně, kde bylo vnitřní město s pravoúhlou sítí ulic a téměř čtvercovým náměstím, které je se svými rozměry 152 x 132 metrů největší

čtvercové středověkého původu v Čechách.¹³³ Primární účel založeného města Vysoké Mýto (Hohenmauth) lze odvodit z názvu. Příjmy z mýta na tzv. „Trstenické stezce“ byly pro rozvoj města zpočátku stěžejní. Město spoluutvářelo síť strategických opěrných bodů, proto bylo záhy po vzniku obeháno hradbami. Období rozkvětu střídaly doby stagnace a úpadku, zapříčiněné především vnějšími okolnostmi. V roce 1700 město zničil požár a roku 1714 propukla morová epidemie. Městské opevnění kolem městských bran bylo strženo roku 1808. V urbanismu města je dodnes zřetelné středověké rozvržení pravoúhlých ulic sítě kolem obdélného náměstí. Dle map stabilního katastru bylo v první polovině 19. století ve vnitřním městě a na předměstí celkem 750 převážně zděných objektů s číslem popisným. Roku 1844 město zachvátil poslední rozsáhlý požár. V roce 1882 se městu podařilo napojit na železniční síť.¹³⁴

V roce 1901 vypracoval architekt Antonín Turek (1861–1916) skicu okresního domu a pošty ve Vysokém Mýtě. Se svým projektem vyhrál architektonickou soutěž a následující rok byla stavba realizována. Turek absolvoval reálné gymnázium v Ječné ulici v Praze a v letech 1880-86 studoval pozemní stavitelství na České technice v Praze. Také se rokem 1886 stal členem Spolku architektů a inženýrů Království českého. Roku 1899 byl jmenován vrchním městským inženýrem Královských Vinohrad. Od roku 1882 navrhl velký počet staveb jak pro soukromý, tak veřejný sektor. Většina jeho realizací je provedena právě v Královských Vinohradech.¹³⁵ V jeho stylu se projevoval monumentální novorenesanční sloh, později spíše dekorativní historismus. Po roce 1900 začal přijímat secesní podněty, svoje stavby "zlehčoval" velkými okny.¹³⁶ Ovlivněn byl především Antonínem Wiehlem.

Okresní dům je situovaný na nárožní parcele v severovýchodním cípu náměstí Přemysla Otakara II. I při dnešním pohledu na okolní zástavbu náměstí, působí tato stavba jako jasná dominanta. A to jak už svojí honosnou novorenesanční formou, ale i hmotou přesahující všechny ostatní budovy na náměstí výškově i šířkově. To svědčí o sebevědomí a prosperitě města na počátku 20. století. Na druhou stranu takto výrazný zásah do celkového

---

¹³³ ROZEHNAL, Vladimír. *Města Pardubického kraje: Pardubice, Chrudim, Svitavy, Česká Třebová, Ústí nad Orlicí, Vysoké Mýto, Moravská Třebová, Hlinsko, Litomyšl, Lanškroun, Polička.*, 2015, s.56 – 57.

¹³⁴ Příspěvatelé Wikipedie, *Vysoké Mýto* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 27. 08. 2018, 21:10 UTC, [citováno 14. 11. 2018]
<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Vysok%C3%A9_M%C3%BDto&oldid=16368111>

¹³⁵ VLČEK, Pavel, ed. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2004, s. 673. ISBN 80-200-0969-8.

¹³⁶ HOROVÁ, Anděla, ed. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Praha: Academia, 1995, s. 872. ISBN 80-200-0521-8.

kontextu náměstí musel vzbudit kontroverze. Dnes je budova uzavřena kvůli sporům ohledně nájemného. Poslední její využití pozbyla přestěhováním expozice městské galerie roku 2014.

3. 7. 1 Architektonický rozbor Náměstí Přemysla Otakara II. 24

Obrázek 8. Hlavní průčelí

Okresní dům je situován na nárožní parcele půdorysem připomíná písmeno L, kratší stranou orientovanou do náměstí. Objekt je dvoupatrový a podsklepený. Střecha je sedlového typu, pokrytá měděným plechem a eternitovými šablonami. Z nároží vyrůstá osmiboká věž zakončená osmibokou lucernou s ochozem, plechovými chrličí a makovicí. Východní průčelí je třináctiosé, po stranách průčelí člení budovu dva mělce vystupující tříosé rizality, zakončené novorenesančními atikovými štíty. Jižní hlavní průčelí je sedmiosé, dominantním prvkem je rizalit, z kterého v patře vystupuje balkon podpíraný krákorci s atypickými vysokými trojkřídlými prosklenými dveřmi zaklenutými půlkruhovým světlíkem. Za těmito dveřmi se nachází výstavní síň, výškově zabírající obě patra. Další pozoruhodné prvky na průčelí je kartuše s českým lvem, dále štukové zobrazující erby města (sv. Jiří) a Čech, Obě průčelí jsou zakončena atikovými štíty osazené čučky. V přízemí, kde sídlila pošta jsou dvoukřídlá okna zaklenutá půlkruhovým světlíkem, mezi osami je použita bosáž. V patrech jsou ona dvoukřídlá okna obdélného formátu se světlíkem. Nad nimi je přímá nadokenní římsa vynesena na iónských konzolách. Členění stavby je v horizontálních liniích provedené soklem, kordonovými a korunními římsami. Lisény a nárožní bosáž člení stavbu vertikálně. Pod atikami jsou reliéfní vyobrazení. Fasáda je bohatě dekorována štukem v novorenesančním slohu.

Vchod do vestibulu je přímo na nároží ulic Stříbrňkové a Vladislavovy. Do vestibulu je možné vstoupit přes jedny ze tří vysokých dvoukřídlých vrat, zaklenuté půlkruhovým světlíkem. V přízemí jsou dveře částečně prosklené, půlkruhově zaklenuté. Vestibul je rovněž zastropený štukovým zrcadlem. Bývalý zasedací sál je nejvelkorysejší prostor budovy. Výškově zabírá dvě podlaží. Průchod na balkon ze sálu vede skrz velké sdružené okno půlkruhově zakončené. Výzdoby sálu se ujal malíř Jan Doubek, který v šesti lunetových polích zobrazil významné výjevy z české historie vztahující se k regionu. „*Strop je zaklenut neckovou klenbou s osmi výsečemi, z nichž na bocích jsou dvě nahrazeny okny. V šesti*

výšečích jsou lunety s vyobrazenými náměty z české historie (J. A. Komenský u Karla st. z Žerotína v Brandýse n./Orl., udatný válečník Heřman z Budova na Horním Jelení, Hejtman Talfús hájí hrdinně své tvrze Ostrova, Návštěva krále Jiřího z Poděbrat ve Vysokém Mýtě, Záhuba Veršovců na Vraclavi na rozkaz Svatoplukův, Vystěhovalci na lužsku louči se s rodným krajem).¹³⁷ Budova přináleží do městské památkové zóny. Kulturní památkou je od 1. 1. 1989 pod katalogovým číslem 1000133825.¹³⁸ Nicméně v dnešní době je budova po neshodě pronajímatele s nájemníky prázdná a uzamčená. (viz obr. 55)

3. 8 Jaroměř

Počátek trvalejšího osídlení na Jaroměřsku je archeologickými nálezy doložitelný z přelomu 1. a 2. tisíciletí. Právě v té době v místech dnešního náměstí založil přemyslovský kníže Jaromír hradiště. Od něhož se odvozuje název obce dodnes. Hradiště bylo založeno na úzké ostrožně chráněné ze třech stran meandrem řeky Labe. Od jména zakladatele se odvozuje i název obce Jaroměř (německy Jermer).¹³⁹ Povýšení hradiště na středověké královské věnné město je odhadováno do druhé poloviny 13. století za vlády krále Přemysla Otakara II. Listina z roku 1307 uvádí Elišku Rejčku ,vdovu po českém králi Rudolfu Habsburském, jako první doložitelnou majitelku města. Přes svůj status královského věnného města byla Jaroměř spíše venkovského charakteru. Omezený rozvoj ve stísněném vnitřním městě se promítal především v rozšiřujících se předměstích, dnešním Jakubským a Pražským. V polovině 16. století bylo v Jaroměři přibližně 303 domů, z toho ve vnitřním městě obehnané hradbou jen 60 a zbylá většina na předměstí.¹⁴⁰ Jaroměři se během staletí nevyhnuly válečné útrapy ani živelné pohromy ve formě požárů. Město prosperovalo ze svých privilegií. Jaroměř byla obsazena husity a následně pod mocenským vlivem Prahy. Později se město přidalo na stranu českých stavů v odboji proti Habsburkům, a to jak v roce 1547 tak i 1618. Neúspěch stavovských revolt měl pro město nepříznivé důsledky. Charakter města byl zásadně ovlivněn vybudováním pevnosti Josefov v letech 1780 – 1787 v místech tehdejší obce Ples. Do dalších konfliktů však pevnost výrazněji nezasáhla.¹⁴¹ Podle map stabilního katastru z poloviny 19. století, byla již většina staveb zděná. Zástavba v centru odpovídá středověké parcelaci kolem centrální osy náměstí, předměstí vznikala kolem nepravidelné uliční sítě.

¹³⁷ Archiv NPÚ, Územní Odborné Pracoviště v Pardubicích. Archiv památek. Inventární číslo, 2548.

¹³⁸ www.pamatkovykatalog.cz?element=14131216&action=element&presenter=ElementsResults [citováno 5. 11. 2018]

¹³⁹ MERTLÍK, Pavel. *Jaroměř na přelomu tisíciletí*. Jaroměř: Městský úřad, 1999, s. 10 – 11..

¹⁴⁰ *Ibidem*, s. 98.

¹⁴¹ *Ibidem* s. 16 – 18.

Pro účely poštovního úřadů bylo v Jaroměři využíváno v průběhu 16. – 18. století několik měšťanských domů na exponovaných místech. V 17. století byla pošta v Jaroměři zřizována ad hoc, podle vnějších okolností. Ustálila se až kolem roku 1675, což jaroměřskou poštu řadí mezi 41 fungujících poštovních úřadů před rokem 1700. První nemovitostí, kde byla provozována pošta v polovině 16. století, byť nestálé, je měšťanský dům č.p. 23 na dnešním náměstí Československé armády. Jedná se o dvoupatrovou stavbu na středověkých sklepech, která později prošla stavebními čtenými úpravami, průčelí je zpracované v novorenesančních intencích. Dalším domem na náměstí, ovšem již dlouhodoběji využívaný pro poštovní účely, je dům č.p. 29, který patřil prvnímu jaroměřskému poštmistrovi Lukášovi Červenkovi.¹⁴² Jedná se o patrovou stavbu s novoklasicistním průčelím. Další stavbou v centru je dnes třípatrový měšťanský dům č.p. 15 na středověkých sklepech s převládajícími prvky novoklasicismu. Od roku 1836 sídlila pošta v patrovém měšťanském domě na náměstí č.p. 28, se středověkými základy. Tyto stavby v bývalém užívání poštovního úřadu byly v roce 1958 prohlášeny za kulturní památky a součástí památkové zóny města Jaroměř vyhlášené roku 1990.

Pošta v Jaroměři sloužila jako řídící pro pošty nižšího řádu se širokou spádovou oblastí, do které v první třetině 19. století byla svázena pošta i ze Dvora Králové a okolí. Napojení na železnici získala Jaroměř v souvislosti s vojenským významem sousedního pevnostního města Josefov roce 1857 na trati Pardubice – Liberec. Železnice umožnila vzniknout ve městě průmysl. Rozvoji města zabraňovalo ochranné pásmo kolem pevnosti, které znemožňovalo výstavbu až do roku 1888.¹⁴³ Telekomunikační technologie pozvolna pronikaly i do Jaroměře. V roce 1870 byla zprovozněna telegrafní stanice s omezenou denní službou. Telefonní služby byly k dispozici obyvatelům koncem 19. století. Pozici poštmistra zastávala jako poslední Pavlína Baudyšová až do své smrti v roce 1916, poté byl úřad zcela etatizován.¹⁴⁴ Nynější poštovní úřad v Jaroměři sídlí od roku 1908 v budově bývalého strojního mlýna, který byl jedním ze šesti jaroměřských tzv. Podzidní. Tuto funkci plnil až do počátku 20. století, jednalo se poměrně o strohou stavbu, která využívala bosáže fasády v různých intenzitách. (viz obr. 56)

---

¹⁴² BORŮVKA, Jaroslav. *Poštovní historie královského věnného města Jaroměř*. V Jaroměři: Městské muzeum v Jaroměři, 2015, s. 29. ISBN 978-80-904874-1-3.

¹⁴³ MERTLÍK, Pavel. *Jaroměř na přelomu tisíciletí*. Jaroměř: Městský úřad, 1999, s. 6. ISBN 80-85834-74-X.

¹⁴⁴ BORŮVKA, Jaroslav. *Poštovní historie královského věnného města Jaroměř*. V Jaroměři: Městské muzeum, 2015, s. 22.

3. 8. 1 Architektonický rozbor náměstí Československé armády 18

Objekt půdorysem připomínající nepravidelný obdélník stojí na nárožní parcele. Jedná se o jednopatrový, podsklepený, okapově orientovaný do náměstí Československé armády, kam ústí ulice Na Valech a Sladovna. Kolem roku 1910 prošla novorenesanční technická stavba přestavbou s prvky jak geometrické moderny, tak secese. Střecha je sedlové konstrukce, pokryta bobrovkami.

Obrázek 9. Hlavní průčelí.

Hlavní průčelí je devítiosé se dvěma potencionálními vstupy, aktuálně využívaný je ten v symetrickém středu. V první a deváté okenní ose jsou jemné rizality. Bosáž z počátku 20. století zůstala jen na nároží budovy, jinak je v přízemí užito pásové rustiky do úrovně kordonové římsy. Okna jsou dvoukřídlá obdélného formátu se světlíkem, vymezené nadokenní a parapetní římsou. Šambrány jsou prostě profilované s výjimkou rizalitu, kde je šambrána ve stylu zdvojeného pilastru. Fasáda prošla v roce 2010 opravou, při které byly přidány dekorační prvky. Štít je osazen modernistickým volutovým zakončením. Stavba je členěna v horizontálních liniích pískovcovým soklem a korunní římsou.

Vnitřní dispozice je rozčleněna do tří traktů. Ve středním nejužším traktu je dvouramenné schodiště s původním zábradlím. Místnosti v přiléhajících traktech jsou plochostropé. Interiér prošel četnými úpravami a nedochoval se. V přízemí je vykonávaná manipulační služba. V patře se nachází kancelář vedoucího pošty a technické zázemí. Objekt je součástí památkové zóny a od roku 1958 kulturní památkou pod katalogovým číslem 1000128575.¹⁴⁵

3. 9 Čáslav

Archeologické nálezy dokládají lidské osídlení v oblasti Polabí pod Železnými horami, dnešní Čáslavi (německy Tschaslau nebo Czaslau), řadou kultur počínaje neolitickými. Slovanské osídlení lze poměrně kontinuálně doložit od 9. století. Osada se stala

¹⁴⁵ www.pamatkovykatolog.cz?element=14686109&action=element&presenter=ElementsResults [cit. 09. 10 .2018].

později správním centrem oblasti přemyslovské dynastie, která zde měla i opevněné hradiště na kopci, dnes známém jako Hrádek. Status královského města obdrželo od českého krále Přemysla Otakara II. přibližně v polovině 13. století. Jako další článek do strategické sítě měst budovaných při zemské obchodní stezce. Dodnes je patrná pravidelná pravoúhlá uliční síť s centrálním obdélným náměstím středověkého původu. Období rozkvětu střídaly doby úpadku, zapříčiněné především vnějšími okolnostmi. Během 15. – 16. století poničily město dva požáry, ten druhý byl obzvlášť ničující a popelem lehlo takřka celé město. Během třicetileté války město zažilo dva švédské vpády. Po zotavení z třicetileté války se město počátkem 18. století stávalo významným správním centrem. Ve městě sídlila vojenská posádka, krajský úřad a pošta. Město zažívalo od počátku 19. století stavební „boom“, který částečně změnil renesanční a barokní charakter města.¹⁴⁶ Dle map stabilního katastru bylo v první polovině 19. století ve vnitřním městě a na předměstí celkem 430 převážně zděných objektů s číslem popisným. Napojení Čáslavi na železnici budovala Rakousko-uherská společnost státní dráhy a samotná trať Kolín – Čáslav – Havlíčkův Brod byla zprovozněna v letech 1869 – 1870.

Přestože nejsou dochovány podrobnější údaje k historii poštovníctví v Čáslavi,¹⁴⁷ poštovní mapy z přelomu 17. a 18. století dokládají procházející poštovní spojení již v 17. století. S nárůstem poskytovaných a vytižeností poštovních služeb přestávaly kapacitně tehdejší prostory pošty dostačovat. Proto bylo rozhodnuto o zřízení novostavby na exponované nárožní parcele. Pro novostavbu byla zvolena honosná secesní forma a exponovaná parcela, dokládající důležitost pošty jako instituce.

Vypracováním projektu novostavby poštovního a telegrafního úřadu v Čáslavi byl pověřen architekt inženýr, stavitel a dr. techniky Jan Bedřich Vejrych (*1856 –1926). Byl to absolvent reálky v Hradci Králové, jeho alma mater byla Česká technika, obor inženýrské stavitelství. V roce 1892 mu byl uznán patent Rakousko-uherským patentovým úřadem na obklady stěn ze šamotových cihel. Projektoval pro soukromý i veřejný sektor, již za života se mu dostalo uznání a ocenění. V roce 1909 J. Vejrych vypracoval projekt poštovního

---

¹⁴⁶ Příspěvatelé Wikipedie, *Čáslav* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 1. 11. 2018, 21:25 UTC, [citováno 13. 11. 2018] <<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=%C4%8C%C3%A1slav&oldid=16598603>>

¹⁴⁷ BALÁČEK, Jan, URLICH, Petr, ed. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Foibos Books, 2013, s. 150. ISBN 978-80-87073-52-0.

a telegrafního úřadu v secesních intencích, s patrnými vlivy geometrické moderny.¹⁴⁸ Následujícího roku byl zrealizovaný.

Jsou to dva na sebe navazující objekty situovány východním směrem od náměstí Jana Žižky z Trocnova na nárožní parcele ulic Poštovní a Masarykova. Jedná se o dva jednopatrové objekty se samostatnými vstupy z ulice. Stavby jsou účelově i pohledově rozdílné. Nárožní budova č.p. 44 určená pro manipulativní výkony pošty je reprezentativní stavba, která využívá svojí lokalitu a stává se dominantou viditelnou z dalekého okolí. K tomuto objektu ze severní strany přiléhá budova č.p. 42 primárně určená pro potřeby zaměstnanců, posluhy a noční službě. Srostlé objekty připomínají půdorysem písmeno L a uzavírá otevřený blok řadových domů.

3. 9. 1 Architektonicky rozbor T. G. Masaryka 44

Obrázek 10. Hlavní průčelí.

Stavba respektuje okolní maloměstskou zástavbu a nepůsobí opulentním dojmem. Půdorysem připomíná na jedné straně zkosený čtverec. Objekt je jednopatrový, podsklepený a okapově orientován. Střechy jsou mansardové, pokryté červeným plechem. Siluetě blízkého okolí však dominuje polygonální dvoupatrová věž vyrůstající z nároží. Věž je zakončena mansardovou helmicí, pokrytá taškami, z nichž vychází menší kruhová věžička, která má na špičce kovovou konstrukci s globem. Předpokládám, že jako symbol globálního dosahu poštovních služeb. Jižní průčelí je šestiosé, nároží ulic Chrudimská a Poštovní je zkosené jednoosé a severní průčelí je čtyřosé. Na jižním průčelí je v prvním patře vyveden mělký segmentový arkýř, zakončený zalomovaným štítem.

Fasáda je hladce omítnutá v odstínu světle žluté barvy, dekor je vytvořen štukovými reliéfy a vegetativními ornamenty. Omítka v dnešní době povětrnostními podmínkami degraduje, odlupuje se. Pozoruhodná polygonální věž má ve druhém patře umístěné mechanické hodiny, pod nimiž je štukem vyvedený městský erb s festonem a letopočtem 1910, který po stranách doprovázejí dvě figurální zobrazení postiliónů troubící signál.

¹⁴⁸ VLČEK, Pavel, ed. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2004, s. 689. ISBN 80-200-0969-8.

Pravděpodobně příjezd do města na poštovní trubku. Jednotnou hmotu budovy prolamují okenní otvory obdélného formátu s dvoukřídlými okny se světlíkem. Kolem oken jsou štukem provedené zaoblené šambrány. Okna jsou převážně obdélného formátu, dvoukřídlá zakončená přímo světlíkem. Jednotlivé okenní osy nejsou nijak výrazněji členěny. Korunní římsa je prolamovaná trojúhelníkovými štíty se štukovým dekorem na jižním i západním průčelí.

Vchod do budovy je ve zkosené čelní části věže. Dřívky portálu jsou zdobené reliéfním dekorem lipových listů, na jednoduchém překladu jsou dvě pískovcové sochy amoretů¹⁴⁹, levý s atributem smrku a pravý s atributem zapečetěné zásilky. Po vstupu skrz portál se nachází oválný vestibul s dochovaným dvojramenným secesním oválným schodištěm a s diagonálně navazujícími místnostmi. Přízemí je celé určeno pro manipulační úkony. Patro kopíruje dispoziční skladbu přízemí, bylo vyhrazené pro telegrafní úřad a kancelář přednosta. Dále se ve vestibulu nacházejí vitrážová okna a štukový erb s poštovní trubkou obepínající dopis, nad ním je feston zobrazujícího Československý znak v modrém poli. Ve vestibulu je na zdi kovová pamětní deska věnovaná třem umučeným zaměstnancům poštovního úřadu, během nacistické okupace. Severně a západně od schodiště jsou prostory vyhrazeny pro manipulační úkony. Mobilář se nedochoval. Hlavní budova náleží do městské památkové zóny a je od roku 1958 kulturní památkou pod katalogovým číslem: 1000129718_0001.¹⁵⁰ (viz obr. 57)

3. 9. 2 Architektonický rozbor Masarykova 42

Obrázek 11. Hlavní průčelí.

Přiléhající budova půdorysem odpovídá pravidelnému obdélníku. Stavba je podsklepená, jednopatrová a okapově orientovaná do ulice Masarykova. Střecha je valbové konstrukce, překrytá červeným plechem. Průčelí domu je sedmiosé, ve středu je mělkým rizalitem zvýrazněna tříosá část a z ní v symetrickém středu v prvním patře vystupuje mělký segmentový arkýř. Rizalit je zakončený zalamovaným štítem s pěti okénky utvářející kvazi tympanon. Okna jsou obdélného formátu, dvoukřídlá zakončená světlíkem. Fasádová úprava je identická s hlavní budovou. Budovu horizontálně člení pískovcový sokl a korunní římsa, která je cca o půl

¹⁴⁹ Amoret- též putto, bývá zobrazován jako nahé dítě podobné andělům, ale obvykle bez křídel.

¹⁵⁰ www.pamatkovykatalog.cz?element=14686109&action=element&presenter=ElementsResults [cit. 09. 10 .2018].

metru níž, než u hlavní budovy. Vstup je situován po levé straně objektu, kde se přes chodbu lze dostat k jednotlivým bytům pro zaměstnance.

3. 10 Dvůr Králové nad Labem

V oblasti Královédvorské kotliny lze po obou stranách Labe doložit archeologickými nálezy přechodné osídlení z doby bronzové, připisované kultuře lužické. První zmínka k oblasti Dvora (latinsky Curia), se váže k přepadení franckých kupců slovanským kmenem v 7. století.¹⁵¹ Původní slovanská osada se rozkládala při březích Labe. Podle legendy obyvatelé pokrývali svoje střechy chvojím, proto se ve 12. století obec nazývala Dvůr Chvojno. Časté záplavy přinutily tamní obyvatelé v kotlině přesunout část osady na blízký kopec tzv. Tašenberk. Roku 1100 oblastí protáhl se svojí armádou polský kníže Boleslav III. Křivoústý dál do vnitřních Čech. Proti zabránění budoucím vpádům bylo založeno v oblasti hradiště Miletín. V osadě tržního charakteru byl ve 12. století menší knížecí dvůr. Vznik královského města Dvůr nad Labem (latinsky Curia super Albis), je spojený s rozsáhlou fundační činností Přemysla Otakara II. v polovině 13. století. Od roku 1399 je Dvůr královským městem věnným. Od té doby město Dvůr používá přívlastek Králové, jako Dvůr paní Králové nad Labem.¹⁵² Toto sídlo vznikající při knížecím dvorci disponuje souborem architektonických slohů zastoupené od gotiky po moderní zástavbu. Dochovaly se v historickém jádru města, dokládající středověký urbanismus.

Poštovní zásilky ze Dvora Králové n. L. a okolí byly od novověku sváženy soukromými posly do jaroměřské pošty, která sloužila jako podací pošta pro široké okolí. Prameny se jenně rozcházejí v přesném datu vzniku poštovního úřadu ve Dvoře Králové nad Labem, ale na roku 1836 se shodují.¹⁵³ Pošta byla umístěna v domě č.p. 106, u tehdejší lékárny poblíž kostela. Zpočátku pošta obstarávala zákazníky jen v určité dny, posléze denně. Pošta měla pro svoje potřeby pronajatou místnost v objektu č.p. 106, který vznikl až po ničivém požáru města roku 1572. Jednalo se pravděpodobně o bývalou faru při kostele sv. Jana Křtitele. Místnost byla v přízemí po levé straně s velkým trojdílným oknem do ulice, kde se vystavovala doručená pošta. Nad oknem byl umístěn rakouský orel s dvojjazyčný nápisem

¹⁵¹ Ottův slovník naučný, díl 8. Praha, 1888, s. 285 – 286, heslo : Dvůr Králové nad Labem.

¹⁵² Příspěvatelé Wikipedie, *Dvůr Králové nad Labem* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 1. 11. 2018, 09:33 UTC, [citováno 14. 11. 2018] <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Dv%C5%A1Fr_Kr%C3%A1lov%C3%A9_nad_Labem&oldid=16594201>

¹⁵³ *Monografie československých známek*. Díl 13, Česká poštovní razítka od nejstarších dob do r. 1918. 1.

vyd. Praha: Nadas, 1974

VITÁK, Antonín Konstantin. *Dějiny královského věnného města Dvora Králové nad Labem*. Praha, 1867, s. 239.

C. K. Poštovní úřad. - K. K. Postamt.¹⁵⁴ Prvním poštmistrem byl Jan Prokop v letech 1836 – 1860. Dle map stabilního katastru bylo v první polovině 19. století v obci 525 objektu s číslem popisným a necelých šest tisíc obyvatel. V červnu roku 1858 byl zahájen provoz na železničním úseku do Dvora Králové n. L. na trati Pardubice - Liberec. Objem poštovních zásilek se záhy začal zvětšovat a novým nárokům přestávaly dostačovat tehdejší prostory poštovního úřadu. Proto se v roce 1860 pošta přestěhovala do patrového domu č.p. 39 na dnešním náměstí T. G. Masaryka, a zároveň se úřadu ujal i nový poštministr Albín Prokop úřadující v letech 1860 – 66. Během prusko-rakouské války se na konci června 1866 boje odehrály přímo ve městě, které bylo poničeno. Téhož roku se poštmistrovského úřadu ujal královédvorský rodák August Pacák. Telegrafní úřad byl ve městě zřízen v březnu roku 1867, situovaný do domu na dnešním náměstí Odboje č.p. 314.¹⁵⁵ Poštovní a telegrafní úřad byl roku 1892 etatizován a přestěhován dodnes již neexistujícího objektu. Jednalo se původně o dvoupatrovou strohou stavbu, sloužící jako továrna na cikorku. První telefonní stanice s linkami na městský úřad, hasiče a policii byla zřízena roku 1886 firmou Deckert a Homolka. V říjnu roku 1892 byl jmenován první poštovní správce Karel Hradecký. K prvnímu lednu 1893 byla zřízena celodenní telegrafní služba. Rokem 1895 se městský telefonní okruh napojil na státní centrálu.¹⁵⁶ Na počátku 20. století bylo ve spádové oblasti pošty ve Dvoře Králové třináct dalších obcí. Správce pošty se stal roku 1899 Antonín Shütz, který se zasadil o přesunutí poštovního úřadu do stávající budovy. Pošta zahájila činnost v nových prostorech roku 1914.¹⁵⁷

Prameny se rozcházejí v roce vzniku novostavby c. k. poštovního a telegrafního úřadu. První uvádí, že realizace proběhla v letech 1909–1910. Projektant ani stavební společnost, která objekt postavila je neznámý.¹⁵⁸ Druhý pramen uvádí, že realizace se uskutečnila v letech 1913 – 1914.¹⁵⁹ Mapy stabilního katastru a specifický půdorys objektu však spíše indikují, že budova prošla rozsáhlou přestavbou pro účely poštovního a telegrafního úřadu právě v době, kdy měla být postavena „novostavba“. Topografické mapy z druhé poloviny 20. století indikují, že stavba prošla další přístavbou zhruba vymezenou na

---

¹⁵⁴ www.dvurkralove.com/redakce/index.php?clanek=3556 [cit. 14.10. 2018].

¹⁵⁵ VITÁK, Antonín Konstantin. *Dějiny královského věnného města Dvora Králové nad Labem*. V Praze: A.K. Viták, 1867, s. 240.

¹⁵⁶ Městský úřad Dvora Králové. Pamětní kniha města Dvůr Králové nad Labem 1867 – 1927. *Söllnerova kronika*. s. 23.

¹⁵⁷ www.dvurkralove.com/redakce/index.php?clanek=3556 [cit. 14.10. 2018].

¹⁵⁸ HOTTMAR, Ondřej. *Moderní architektura ve Dvoře Králové nad Labem v letech 1900 – 1945*. Pardubice, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická. s. 25.

¹⁵⁹ www.dvurkralove.com/redakce/index.php?lng=CZ&clanek=3503 [cit. 14.10. 2018].

přelom tisíciletí. V podobě přistavění celé jedné okenní osy po pravé straně průčelí, došlo tak v vyrovnání objektu s uliční čarou. Toto tvrzení podporuje pohlednice C. a K. poštovního a telegrafního úřadu z roku 1914. Objekt byl po úpravách pro účely úřadu zhotoven eklektickým rejstříkem architektonických prvků novorenesančních, secesních a geometrické moderny. Tyto zásadní změny nebyly zcela zahlazeny renovací fasád, dekorační prvky jako bosáž nebyly uplatněny.

3. 10. 1 Architektonický rozbor Legionářská 406

Objekt dosavadního poštovního úřadu je situován v nárožní parcele u frekventované křižovatky. Půdorys po přístavbách dnes odpovídá pravidelnému obdélníku, který má v zadním traktu jedno menší křídlo vystupující kolmo z budovy. Mělký rizalit vystupuje z druhé strany zadního traktu. Jedná se o dvoupatrovou, podsklepenou budovu. Střešní konstrukce jsou sedlové. Z centrální osy nad vstupem vyrůstá věžovitá osmiboká bání s makovicí, osazena čtyřmi mechanickými hodinami směřujícím do čtyř světových stran. Tato věž dominuje siluete blízkého okolí a stavba tak náležitě využívá nárožní parcelace.

Obrázek 12. Hlavní průčelí.

Hlavnímu tříosému průčelí s vysokým řádem pilířů, rámuje vstup v symetrickém středu skrz obdélné přímě zaklenuté dveře se světlíkem. Po jejich levé straně je umístěna pamětní deska zobrazující reliéf smuteční kytice z lipových lístků a postiliónskou trubkou v níž je československý znak provázané nápisem: „*Památce bratra JAROSLAVA DAVIDA, italského legionáře, poštovního podúředníka a veřejného pracovníka, popraveného v Pardubicích v červnu 1942 za práci pro vlast v době nsvobody*“. Boční průčelí je devítiose na jehož nejzazší části vystupuje po jedné straně mělký rizalit a na druhé dvouosé křídlo. Oba jsou zakončené štítem se stlačeným obloukem. Budova je členěna převážně horizontálními liniemi. V přízemí je použit nízký sokl, bosáž. Vystupující korunní římsa je dekorována zubořezem. Okna jsou na celém objektu dvoukřídlá obdélného formátu se světlíkem. Renovovaná hladká

fasáda poměrně dobře zahladila stopy po rozsáhle přístavbě a zachovala podstatnou část dekoru stavby.

Přízemí slouží a sloužilo pro manipulační úkony pošty, v patře sídlil telegrafní úřad. Objekt je nadále využíván Českou poštou. V interiéru se zachovaly kazetově dekorované stropy a kované zábradlí. Mobiliář se nedochoval. Objekt není prohlášen za kulturní památku, ale je součástí městské památkové zóny, vyhlášené 1.1. 1990 pod katalogovým číslem: 1000084537. (viz obr. 58)

3. 11 Rychnov nad Kněžnou

Rychnov (německy Reichenau) bylo poddanské město, vystavěné na zelené louce. První rychnovský pán byl Herman/Heřman. První dochované písemné zmínky o Rychnově se vážou právě k osobě Herman de Richenawe, který byl uveden na listině Přemysla Otakara II. z roku 1258, jako jeden ze svědků královy družiny. Zpočátku byla obývána převážně německým etnikem, kteří svojí osadu nazývali „Richenawe“, tedy „Lesní újezd“.¹⁶⁰ Původní lokace městečka je v části, která je dnes označována jako staré město. K postavení nového města došlo během správy Viléma z Pernštejna, jenž byl majitelem Rychnova na přelomu 15. a 16. století. Období v letech 1480 – 1620 se dá považovat za dobu prosperity a rozkvětu rychnovského panství, měšťané si na šlechtě vydobyli výsady a práva, které ekonomicky prospívaly místním měšťanům.¹⁶¹ Dalo by se říci, že Rychnov měl obdobný status jako královská města. Znamení výsada byla volné stěhování poddaných po určitém vypořádání závazků. Během tohoto období byly v obci postaveny pamětihodné stavby jako je kostel Nejsvětější trojice, starý zámek a pozdější panský pivovar. Na počátku stavovského povstání stál rychnovský pán Kryštof Betengl na odbojné straně. Po vítězství katolické strany mu bylo panství zkonfiskováno a následně prodáno Vincencovi Muešingrovi z Gumperdorfu. Stavovským odbojem rozpoutaná třicetiletá válka se ani Rychnovu nevyhnula. Její útrapy v podobě rabování švédských vojsk a požárů, obyvatelstvo hledalo obživu v armádě nebo v cizině. To vše mělo za důsledek, že po roce 1645 bylo částečně zpustlé.¹⁶² Po zklidnění situace městská rada za levný peníz odprodávala zpustlé usedlosti nově přichozím. Koncem 17. století Staré a Nové město v Rychnově zaujímalu přibližně dnešní podobu. Staré město s převládající měšťanskou zástavbou a Nové město využívalo pro svoje stavby panstvo. Podle

---

¹⁶⁰ SEDLÁČEK, August: *Rychnov nad Kněžnou*. PRAHA 1871, s. 5-6.

¹⁶¹ Ibidem s. 16 – 20.

¹⁶² Ibidem s. 24 – 27.

Augusta Sedláčka byly domy na novém městě „kolkolem“, ovšem tehdejší zástavba byla stržena a uvolnila prostor novému zámku se zahradou. V letech 1676 – 90 se realizovala stavba nového známku s pozdějšími oceňovanými úpravami J. B. Santiniho.¹⁶³ Další požáry vypukly ke konci 18. století, nebyly ale tak ničující. Napojení Rychnova nad Kněžnou na železnici trať Častolovice – Solnice bylo zprovozněno roku 1893.

Roku 1919 vytvořil architekt Oldřich Tyl projekt pošty pro Rychnov nad Kněžnou a realizace se uskutečnila téhož roku. Oldřich Tyl (1884-1939) studoval architekturu na České technice v Praze v letech 1902-1909. Do roku 1914 získával praxi ve firmě Matěje Blechy. V roce 1915 složil zkoušku, která ho opravňovala vykonávat pozici civilního inženýra na Smíchově.¹⁶⁴ Své práce publikoval v revue Stavba.¹⁶⁵ Jeho tvorba se v počátcích vyznačovala prvky jehlancovitého a obloučkového kubismu. Během let 1922-23 přejímá zásady purismu a později i funkcionalismu. Za jeho nejvýznamnější realizaci je považován Veletržní palác v Praze „*Aby dosáhl dokonalosti v konstrukčním provedení stavby, u nějž preferoval železobetonový skelet*“¹⁶⁶. V roce 1922 spoluzaložil stavební společnost Tekta.¹⁶⁷ Jeho společníci nedodrželi technické předpisy u jedné z konstrukcí staveb a ta se následkem toho zřítily. Tímto incidentem zkažené renomé vedlo ke krachu společnosti a k podlomení zdraví O.Tyla, který následně přestal projektovat. Kvality jeho realizací byly posmrtně oceněny, na jeho konto se vyjádřil architekt Oldřich Starý: „*Česká moderní architektura utrpěla těžkou ztrátu úmrtím Oldřicha Tyla, vlastně již dlouhým odmlčením, neboť nemůže být sporu o tom, že jeho dílo bylo skutečným přínosem ve vývoji a jeho působení zásluhou...*“¹⁶⁸

V kontextu tvorby architekta Oldřicha Tyla se jedná o menší realizaci, která se z dnešního pohledu jeví jako eklektická stavba mezi modernou a funkcionalistickou architekturou. V budově je stále fungující poštovní pobočka, bez dochovaného mobiliáře. Stavba je součástí městské památkové zóny, ale není kulturní památkou.

---

¹⁶³ SEDLÁČEK, August: *Rychnov nad Kněžnou*. PRAHA 1871 s. 26 – 28.

¹⁶⁴ VLČEK, Pavel, ed. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2004, s. 674. ISBN 80-200-0969-8.

¹⁶⁵ HOROVÁ, Anděla, ed. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Praha: Academia, 1995, 873–874. ISBN 80-200-0521-8.

¹⁶⁶ *Ibidem*. 873–874.

¹⁶⁷ *Ibidem* s. 873–874.

¹⁶⁸ STARÝ, Oldřich. *Oldřich Tyl. K úmrtí vynikajícího průkopníka moderní české architektury*, *Architektura I*, 1939, s. 85–88.

3. 11. 1 Architektonický rozbor Bezručova 14

Obrázek 13. Hlavní průčelí.

Poštovní úřad je situován poblíž Kolowratského zámku u jižního cípu zámeckého parku. Stavba je na nárožní parcele s půdorysem připomínající písmeno L uzavírající otevřený blok. Jedná se o zděný jednopatrový, podsklepený objekt. Střecha je sedlové konstrukce okapové orientace. Pokryta je plechovou krytinou, která je kromě okrajových červených plechových částí celá bílá. Tudíž se zde uplatnil hlavní kontrastní prvek bílé a červené barvy na budově. Východní průčelí je jedenáctiosé. Režné zdivo tvoří vysoký řád lizén, které člení jednotlivé okenní osy v patře. Severní je šestiosé, ovšem nutno přičíst volný prostor o rozměru zhruba čtyř os, na kterém je v prvním patře minimalistickým literami uveden nápis: „POŠTA“. Sokl je zhotoven z režného zdiva, vytažen je až do výšky prvního patra. Levá část jižního průčelí je až ke korunní římsě z neomítnutého režného zdiva, kolem okenních otvorů obdélného formátu v této části jsou profilované bílé šambrány. Fasáda je hladce bíle omítnuta, jako kontrast k okrové/červené barvě. Okna jsou osazená plastová, dvoukřídlá obdélného formátu se světlíkem. (viz obr. 59)

Vstup do budovy vede přes vysoké prosklené dveře s přímým zaklenutím a světlíkem. Kolem nich jsou po obou stranách dva předstupující nízké pilíře osazené koulí bez dalšího detailu. Po vyrovnávacích schodech se ocitneme v interiérech, kde se dochovalo jen minimum snadno vyměnitelných prvků.

3. 12 Pardubice

Archeologické nálezy dokládají prvotní osídlení na území dnes označované jako Pardubice již z mladší doby kamenné. Tyto doklady jsou spojovány s lidem obecně označovaným jako kultura popelnicových polí. Osídlení se stabilizovalo kolem 12. století od dnešních Pardubiček až po soutok řek Chrudimky s Labem. Pardubice (německy Pardubitz) se nachází v rovinaté pardubické kotlině. Městská zástavba tak nebyla omezována složitým terénním reliéfem, který ale umožňoval snadné přelítí břehů meandrujících řek. Dominantou celé pardubické kotliny je zvonovitá hora vulkanického původu tzv. Kunětická hora. Vznik názvu prvotního sídliště je nejasný. PhDr. František Šebek se přiklonil k teorii Josefa Jirečka,

kteřý tvrdil, že slovo Pardubice je složenina dvou slov Pard, jenž bylo časté osobní jméno a slova dub, tedy Pardův, Pardusův dub. U několika dalších obcí je doložený obdobný vývoj názvu. První dochovaná písemná zpráva, zmínka o Pardubicích, je v listině papeže Bonifáce VIII, který pod svou záštitou měl všechny kláštery, mimo jiné i kostel sv. Bartoloměje v Pardubicích. Tato listina se ovšem dochovala až z pozdějších opisů.¹⁶⁹ Existence osady se dá doložit z testamentu tehdejšího majitele Arnošta z Hostýně sepsaného v roce 1340, jenž odkazoval majetek svým potomkům, mimo jiné Arnoštovi z Pardubic jako pozdějšího prvního pražského arcibiskupa. Pardubice byly v držení od 14. do konce 15. století

Zásadní vliv na celý region měl šlechtický rod Pernštejnů. Konkrétně Vilém II. z Pernštejna, který byl mimo jiné nejvyšším českým komořím a hofmistrem. V roce 1491 zakoupil pardubické panství a spojil jej s kutnohorským. V rodovém držení panství zůstalo po tři generace až do roku 1560. Během držení panství rod výrazně ovlivnil celý region. Rezidenčním sídlem české větve Pernštejnů se stal pardubický gotický hrad s nepřiliš rozvinutým poddanským městečkem. Důvody ke zvolení právě této lokality byla pravděpodobně strategická poloha na spojnici mezi královskými městy Hradcem Králové a Chrudimí. Panství mělo status svobodného statku, jehož vlastnictví by nemělo být ohroženo změnou politické situace.¹⁷⁰ Jednalo se tedy o bezpečnou investici. Městská zástavba se proměňovala z přízemních dřevěných domů na kamenné jednopatrové domy. Nově zbudované opevnění také vymezilo hranice města, které ze severu střežil gotický hrad proměňující se v renesanční zámek. Městečko se transformovalo někdy mezi lety 1498 – 1506 v město, byť poddanské. Vilém jako pán udělil měšťanům rozličná privilegia, která je stavila na úroveň královských měst. Bylo to období zvelebování a rozkvětu. Vzrůstal počet obyvatel města i předměstí. V červenci roku 1507 vnitřní město postihl devastující požár a celé vyhořelo. Podle analýzy prof. Petra Vorela vyplývá, že před požárem bylo uvnitř hradeb přibližně 84 domů a k roku 1516 se dá vysledovat už 101 domů. Paradoxně tento požár urychlil přestavbu a Vilém dohlížel i na kvalitativní formu přestavby, aby byla dostatečně reprezentativní. Po smrti Viléma se spravování českých panství ujal jeden z jeho dvou synů Vojtěch, který následoval budovatelský odkaz svého otce. Po náhlé smrti Vojtěcha roku 1534, který nezanechal dědice, se rodový majetek v Čechách dostal do vlastnictví jeho bratra Jana, který spravoval již majetek moravské větve Pernštejnů. Sloučení majetku českých a moravských Pernštejnů z něj učinilo nejmajetnějšího šlechtice v Království českém. Během

---

¹⁶⁹ ŠEBEK, František. *Toulky historií Pardubic*. Pardubice. 2016, s. 9-10.

¹⁷⁰ *Ibidem* s. 18 – 40.

správy Jana z Pernštejna město postihlo další ničující požár a to roku 1538. Městský písař poznamenal: „*město Pardubice vyhořelo všecko, toliko sed domův zůstalo.*“¹⁷¹ Jan vyhradil finance na rekonstrukci veřejných budov. Dále poskytl potřebné finance i měšťanům na rekonstrukci veřejných budov za podmínky, že stavby budou odpovídat jeho požadavkům, resp. stavitelům. Městské domy se přestavovaly v duchu renesance a byly zvýšeny o druhé patro s atikovými štíty. Přestavba probíhala díky podpoře Jana rychle, byla dokončena přibližně v roce 1542. Podoba vnitřního města se po rekonstrukci ustálila na dlouhá staletí až do dalšího rozvoje v polovině 19. století. Vnitřní město bylo poměrně malé svázané opevněním a vodními příkopy, proto se s rozvojem začaly výrazně rozvíjet předměstí Bělobranské a Zelenobranské. Jan zemřel a svým dědicům zanechal panství zatížené dluhy. Dědicové se vzniklou situací již nedokázali popasovat a byli nuceni postupně perněštejnské dědictví rozprodat a umořit tím dluhy. Tak neslavně skončila jinak slavná kapitola období města Pardubic pod správou Pernštejnů. Město se poté stalo královským komorním městem, de facto soukromým majetkem panovníka. Zámek již nesloužil jako rezidenční sídlo, to pozastavilo investice vrchnosti do zvelebování města. Ovšem ekonomický potenciál vzrůstal. Město vážně utrpělo během třicetileté války, kdy se sice ubránilo přímému vpádu švédského vojska do města, nicméně útočníci srovnali se zemí obě předměstí a větší část Pardubic vyhořela.¹⁷² Další rány přišly s válkou slezskou 1740 – 1745 a sedmiletou 1756 – 1765.

Uvažovalo se o přetvoření města do pevnostního, k čemuž nakonec nedošlo. Na místo zbouraných hradeb a valů byla postavena jezdecká kasárna. Prosperita se do města vrací až počátkem 19. století a to především díky železnici. Do konce sedmdesátých let 19. století se z Pardubic stal důležitý železniční uzel. Kolem vybudovaných tratí se dotvářelo průmyslové centrum.

Pardubice v 18. století neležely na žádné říšské silnici, proto hlavní poštovní sběrna pro okres sídlila v sousedním městě Chrudim. Roku 1769 chrudimský poštovní inčioval vznik listovní sběrný v Pardubicích. Jména expedientů ani přesnější lokalizace sběrný či sběren nejsou do roku 1845 známy.¹⁷³ Když byla v roce 1845 zprovozněna trať Olomouc – Praha, procházející Pardubicemi, ke stanici byla přidružena pošta, kterou záhy začal spravovat mimo jiné podnikatel Josef Kraus. Kraus vyhodnotil, že rozvíjející se město upotřebí další poštu uvnitř města. Pro tento účel zakoupil nemovitost, která byla v době zakoupení jedna

---

¹⁷¹ ŠEBEK, František. *Toulky historií Pardubic*. Pardubice. 2016. s. 54.

¹⁷² *Ibidem*, s.53-63.

¹⁷³ www.parpedie.cz/cti-zaznam.php?id=Posta [cit. 21. 10. 2018].

z mála dvoupatrových staveb ve městě. Nynější adresa tohoto objektu je Třída Míru č.p.61 a č.p. 62, dnes již celistvé budovy. Hlavní provozní činnost pošty se přestávala soustředit u železnice. „Stará pošta“ na nádraží postupně ztrácela na významu. Josef Kraus si za své služby v oboru poštovníctví vysloužil povýšení do šlechtického stavu. Nicméně dům a na něj vázaný poštmistrovský úřad převedl na syna Huga Krause a sám se věnoval jiným podnikatelským činnostem. Poštmistrovský úřad Huga Krause byl etatizován roku 1891 a provoz pošty prozatímně přesunut do občanské záložny, nynější Evropský spolkový dům.¹⁷⁴ Roku 1896 město zavedlo číslování poštovních úřadů. Město pro potřeby poštovního úřadu zakoupilo roku 1911 nárožní dům dnešní ulice Na Hrádku č.p.109. Tento novorenesanční měšťanský dům z roku 1897 byl dvoupatrový s bohatým dekorem (pásová bosáž, suprafenestry, atiková kuželková balustráda). Půdorysem připomínal pravidelný obdélník s hlavním šestiosým průčelím a bočním čtyřosým, stála naproti výše zmíněným domům Krausových. Město ho nechalo upravit pro potřeby poštovního úřadu Pardubice 1. Tato stavba byla zbořena a nahrazena stávající budovou poštovního úřadu od architekta L. Machoně. Pošta Pardubice 2 sídlila v domě s nádražím dnes „starým“. Poštovní úřad Pardubice 3 byl zprovozněn roku 1902. Sídlil v nárožním patrovém novorenesančním domě, kde sídlil do roku 1960.¹⁷⁵ Roku 1925 zahájilo činnost Ředitelství pošt a telegrafů Pardubice v novostavbě od Ladislava Machoně, jehož dvěma realizacím stavbám poštovního charakteru se budu podrobněji věnovat níže.

3. 12. 1Bývalé Ředitelství pošt a telegrafů Pardubice - náměstí Republiky 12

Důsledkem první světové války se rozpadlo Rakousko-Uhersko. Jedním z nástupnických států bylo i autonomní Československo. S nutnou konsolidací státu souvisela i reorganizace poštovní správy. Nástupnické úřady Ředitelství pošt a telegrafů měly působnost se shodnout se zemskými hranicemi, na Slovenku však hranice poštovních obvodů neodpovídaly těm původním. V Československu bylo k roku 1918 pět poštovních ředitelství konkrétně v Praze, Brně, Opavě, Bratislavě a pro oblast Podkarpatské Rusi v Košicích.¹⁷⁶ V Čechách bylo akutně zapotřebí rozčlenit pražský poštovní okres, jednalo se o největší poštovní okres ve střední Evropě, jak množstvím personálu, tak i počtem poštovních úřadů. Úsilí státu směřovalo k větší decentralizaci poštovní sítě. Původní záměr byl vybudovat další

---

¹⁷⁴ ŠEBEK, František. *Toulky historií Pardubic*. Pardubice, 2016, s. 113.

¹⁷⁵ www.parpedie.cz/cti-zaznam.php?id=Posta [cit. 21. 10. 2018].

¹⁷⁶ ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008, s. 117.

čtyři ředitelství pro oblast Čech a odlehčení Pražskému poštovnímu obvodu. Mělo to být v Českých Budějovicích, Liberci, Pardubicích a Plzni. Nakonec bylo ze zamýšlených ředitelství realizováno jen to v Pardubicích, kde bylo 21. března 1919 zřízeno v provizorních prostorách Ředitelství pošt a telegrafů v Pardubicích pro oblast východní Čechy.¹⁷⁷

Ředitelství v Pardubicích zahájilo činnost v provizorních prostorách. O novostavbě se začalo ve veřejném tisku uvažovat počátkem roku 1921, kdy časopis Východočeský republikán otiskl zprávu, že: „na rohu mezi městskou spořitelnou a budovou Východočeské Vesny má býti postaven ohromný palác pro centrální poštu a ředitelství pošt a telegrafů.“¹⁷⁸

Otázka rozdělení poštovních obvodů a telegrafních ředitelství se probírala v poslanecké sněmovně a interpelaci vznesli poslanci Kostka a doktor Kafka. Na interpelaci odpověděl 3. srpna 1921 ministr pošt a telegrafů a později i ředitel státního podniku československá pošta JUDr. Maxmilián Fatka.¹⁷⁹ „Když po převratu stala se decentralisace poštovní administrativy naléhavou, pojala poštovní správa úmysl, zříditi v Čechách vedle pražského poštovního ředitelství ještě 4 ředitelství další.“¹⁸⁰ Dále uvedl okolnosti provázející zřízení prvního ředitelství v Pardubicích: „...že za nynějších poměru personálních, bytových a finančních staví se úplnému provedení decentralisačního plánu v cestu nepřekonatelné překážky...“. Zdůvodnil proč se rozhodlo o zbudování ředitelství zrovna v Pardubicích: „...nebyly pro poštovní správu rozhodujícími momenty politické; poštovní správa majíc na zřeteli nepominutelné potřeby provozu poštovního, telegrafního a telefonního, jež snažila se uvésti v žádoucí soulad se zájmy hospodářskými, rozhodla se pro hranice pardubického ředitelství v nynější formě čistě z důvodů poštovně dopravních, administrativních a technických.“¹⁸¹

Komise složená ze zástupců města a ministerstva svěřila projekt strategické a reprezentativní stavby Ladislavu Machoňovi. Ocenila přitom, jak se v projektu vyrovnával s okolní historickou zástavbou a nesouměrnými prostranstvími kolem stavby. Ladislav Machoň vypracoval projektovou dokumentaci v období od července 1923 do dubna roku

¹⁷⁷ ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008, s. 117.

¹⁷⁸ Východočeský republikán III, 1921, 1. 4.

¹⁷⁹ Příspěvatelé Wikipedie, *Maxmilián Fatka* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2017, Datum poslední revize 4. 02. 2017, 15:06 UTC, [citováno 16. 06. 2018] <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Maxmili%C3%A1n_Fatka&oldid=14642402>

¹⁸⁰ Odpověď ministra pošt a telegrafů na interpelaci poslanců Kostky, dra Kafky a druhů o rozdělení obvodů poštovních a telegrafních ředitelství, Poslanecká sněmovna N. S. R. Č. 1921, Volební období, 3. zasedání. Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, digitální depozitář, www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2994_00.htm, [citováno 16. 06. 2018]

¹⁸¹ tamtéž

1924. Přípravné práce na staveništi začaly již roku 1923. Pro bezprostřední blízkost historického centra Pardubic se o přípravu projektu zajímala i respektovaná památkářská organizace Klub za Starou Prahu, jehož zástupci žádali o nahlédnutí do rozpracovaného projektu. Stavba byla financována ze státního rozpočtu k radosti města a ke starosti ministerstva, které nabádalo projektanta k šetrnosti.

Proto ho město Pardubice později pověřovalo projektováním dalších veřejných staveb. Během jeho profesní kariéry bylo v Pardubicích realizováno několik staveb a všechny jsou považovány za hodnotnou moderní architekturu. Právě projekt ředitelství pošt a telegrafů pojal velkoryse, jak použitými materiály, tak prostorovým řešením. L. Machoň si jistě dobře uvědomoval důležitost vznikající instituce, ale také respektoval její umístění v historickém jádru Pardubic. Dnes se dá konstatovat, že uspěl. Stavba stále vyhovuje administrativním a reprezentativním nárokům. Nicméně nutno podotknout, že stavba působí sice monumentálně, nikoliv však opulentně. Aktuálně budovu využívají převážně úředníci magistrátu města Pardubic. Stavba probíhala liknavě, k uspořádání došlo až po předání stavebních prací společenství pardubických stavitelů Hořenovský - Kratochvíl - Medek - Veselý, kteří roku 1926 stavbu dokončili.(viz obr. 60)

3. 12. 1. 1 Architektonický rozbor náměstí Republiky. 12

Obrázek 14. Hlavní průčelí.

Celek se skládá ze dvou srostlých nesouměrných křídel, připomínající půdorysem písmeno L, uzavírající blok. Obě křídla výškově i úrovní pater navazují na sousedící třípatrové objekty, kromě jednopatrového vestibulu a věžové nástavby. Jednotlivé masy jsou sjednoceny fasádou. Jako členící prvek jsou užity především horizontální linie, vytvořené římsami nad prvním a třetím patrem. Stavba je zastřešena soustavou sedlových a valbových střech, pokryté měděným plechem oxidací zezelenalým. Siluete administrativního paláce dominuje čtyřpatrová věžová nástavba. Vstupní vestibul a věžová nástavba jsou zastřešeny plochou střechou. Celistvá plocha střechy je prolamovaná malými vikýřky.

Hlavní průčelí orientované do náměstí Republiky je devítiosé se zaoblujícím pětiosým vstupním traktem. Zaoblením rohu stavby dosáhl Machoň efektu „měkkého“ rohu, takže „netrčí“ do zatáčky procházející silnice. Balkón samotný je vynesena na zaoblených krákorcích podepřenými čtyřmi sloupy s patkami sloupů stejně oblého tvaru. Tyto prvky jsou zřetelné příklady rondokubismu.

Boční průčelí orientované do Smetanova náměstí je dvacetišestiosé se sedmiosým vstupním traktem. Dominujícím prvkem je věžový rizalit s vytaženou korunní římsou, na které byl dříve Československý státní znak. Věžová nástavba má výrazně pod svojí korunní římsou zubořez z obdélných vložek a jako atikový štít s motivem vykrojených obloučků, což se dá považovat za jeden další prvek rondokubismu, které lze pozorovat na objektu. Vstup v bočním průčelí je pojat jako portál ze sdružených polosloupů, jehož dvoukřídlé zlatavé dveře ustupují od uliční čáry do budovy. Obě křídla mají žulový rustikový sokl zakončený v úrovni parapetní římsy.

Členění objektu v horizontálních liniích se projevuje v prvním a druhém patře kancelářských křídel, kde je souvislá plocha keramického obkladu okrové barvy, vyplňující prostory mezi jednotlivými osami, kterou jsou členěny jemným konkávní prohlubováním těchto obkladů, vytvářející efekt „vrásnění“. Použití okrového obkladu je pro stavby Machoně a obecně rondokubismu signifikantní. Tyto barvy mají reprezentovat český temperament. Třetí patro je členěno masivní kordonovou římsou a v meziokenních prostorech je použita omítka na způsob pásové rustiky. Fasáda je zhotovená hladká, v odstínu světlé béžové barvy kromě obložených míst. Okna jsou takřka na celé budově obdélného formátu s členěním tabulek skla do podoby řeckého kříže, kolem nich stupňovitě profilované šambrány. Exteriér nese zřetelné znaky rondokubismu.

Honosně zpracované vnitřní prostory se dají označit za charakteristický prvek dekorativní styl art deco. Reprezentativnosti prostor se docílilo použitím vybraných nákladných materiálů, jako je bílý mramor. Tyto prostory měly dozajista každého přesvědčit o významu instituce. Po vstupu do vestibulu zaujmou pozornost sochy dvou zubrů, které jakoby střeží cestu po schodišti do mramorové dvoraně s proskleným stropem, zhotovené sochařem Jaroslavem Horejcem. Zubři odkazují na Pernštejnskou etapu historie města. Ve dvoraně je na čestném místě uložena urna, obsahující zeminu z bojišť, kde bojovali a padli českoslovenští legionáři. V interiéru se dochovalo mnoho původních prvků jako jsou masivní dveře kanceláří i osvětlení. Dispozice je koncipována tak, aby se co největšímu vnitřnímu prostoru dostávalo

přirozeného světla. Objekt je součástí městské památkové zóny a od roku 1958 kulturní památkou pod katalogovým číslem: 1000147661.¹⁸² (viz obr. 61) 62)

3. 12. 2 Poštovní úřad Pardubice 1

„Máme v Pardubicích poštovní ředitelství, ale poštovní zásilky z Pardubic vypravované docházejí do okolních poštovních stanic zhusta opožděně,“¹⁸³ konstatoval v dubnu 1922 stranický časopis Republikánské strany - agrárníků. Kritika byla adresovaná poštovnímu ředitelství a ukončená řečnickou otázkou: „Či platí zde u nás v okolí Pardubic přísloví, že pod svícnem bývá tma?“¹⁸⁴ Nedostatečná efektivita poštovních úřadů byla spíše způsobena překotným rozvojem Pardubic a tedy nedostatečnými prostory pro expediční činnost, než laxností personálu. Město nedisponovalo vhodnými prostory pro úřad, proto bylo rozhodnuto o novostavbě Poštovního a telegrafního úřadu Pardubice 1. Dochované stavební deníky dokumentují, jak se projekt pozměňoval od pověření Ladislava Machoně zpracováním projektové dokumentace kolem roku 1929 do finálního dokončení stavby v únoru roku 1938. Realizace byla zásadně zpomalena hospodářskou krizí a rozvržením stavebních prací do etap. První část byla předána poštovnímu úřadu k využití v březnu 1935. Druhá etapa se z finančních důvodů odklonila od původních plánů směrem k úspornějšímu řešení, které znamenalo ubourání sousedící zástavby a zmenšení dvorany¹⁸⁵. Odborná revue Horizont věnovala díky Ladislava Machoně speciální čísla, ve kterých publikovala nerealizované verze projektů. Tyto projekty se odlišovaly v provedení rastru okenních otvorů, nadále počítaly s rozsáhlým keramickým obkladem. Stavební práce zhotovila stavební společnost Kratochvíl a Veselý. Stavba po realizaci procházela četnými stavebními úpravami. (viz obr. 63)

3. 12. 2. 1 Architektonický rozbor Na Hrádku 105

Obrázek 15. Hlavní průčelí.

Stavba je situovaná na nároží dnešní ulice Na Hrádku, ústící v nejrušnější Třidu Míru. Novostavba železobetonové rámové konstrukce nahradila tehdejší novorenesanční dvoupatrový dům, který

¹⁸² www.pamatkovykatalog.cz?element=12695770&action=element&presenter=ElementsResults [citováno 10. 11. 2018]

¹⁸³ Východočeský republikán IV, 1922, 21. 4.

¹⁸⁴ Ibidem.

¹⁸⁵ Výstava Východočeské galerie. *Ladislav Machoň a Pardubice*. [navštíveno 2018-11-06]

pošta zakoupila roku 1911 a nechala upravit pro potřeby poštovního a telegrafního úřadu Pardubice 1. Novostavba půdorysem připomíná lehce zkosené písmeno L, uzavírající částečně otevřený blok. Jedná se objekt, který v uliční čáře navazuje na sousední třípatrový dům, ale zadní trakty jsou nižší dvoupatrové. Na tuto hmotu navazují dvě menší křídla orientované do dvora. Střešní konstrukce je dle funkcionalistického ideálu plochá. (viz obr. 64)

Hlavní průčelí orientované do Třídy Míru je čtyřosé s asymetricky umístěným vstupem po pravé straně průčelí z pohledu pozorovatele. Vstup je zvýrazněný dalece vystupující masivní markýzou. V přízemí meziokenních prostor je dvacetičtyř tabulkových rastrů oken. Prostor je obložen žlutým keramickým obkladem, který je využíván i v interiérech. Na nároží budovy byl ve třetím patře umístěn keramický Československý státní znak podle návrhu Jana Nušla. Znak byl na počátku druhé světové války odstraněn a již nebyl osazen nazpět. Delší boční průčelí orientované do ulice Na Hrádku je šestnáctiosé. V úrovni kordonové římsy v přízemí budova mělce předstupuje přes uliční čáru až do výšky druhého patra. Po levé straně jsou vysoká dvoukřídlá vrata s průjezdem do dvora. Ve středu je boční vstup do budovy zvýrazněný značně subtilnější markýzou než u hlavního vchodu. Jeden z hlavních estetických prvků u funkcionalistické architektury, tedy rastr oken. Původní záměry projektu počítaly s rasty o dvaceti tabulkách v jedné ose. Nakonec byl použit formát šestnácti tabulkový rastr, odpovídající čtverci. Okna byla renovovaná a osazena plastovými, která však zachovala původní rastr a mřížkování okenních tabulí.

Po vstupu do dvorany přes vyrovnávací schodiště zaujme návštěvníka žlutý keramický obklad na zdech. Dvorana určena pro manipulační činnost pošty došla četnými úpravami. V té se nachází mozaika zobrazující Československý státní znak a postilionskou trubku. Stavba je plochostropá. Původní mobiliář se nedochoval. Objekt není památkově chráněn. (viz obr. 65)

3. 13 Holice

Holice se nacházejí v mělkém údolí, jímž protéká potok Ředička. K dnešnímu jádru města přiléhají tzv. Staré Holice obklopené návršími. První dochovaná písemná zmínka je dochována z 9. dubna 1336. V zástavní listině českého krále Jana Lucemburského se zastavuje panství Chvojno s přilehlými vesnicemi, mimo jiné s dnešními Holicemi označovanými jako osada Ekleindorf. První zmínka v listině vztahující se ke kostelu v osadě je z roku 1349, již uvádí osadu jako Holicz (lat. Eklinvilla). Kolem roku 1400 nahrazují Holice Vysoké Chvojno jako centrum panství. Poddanské městečko bylo nadáno řadou privilegií a osvobozeno od robotních povinností vůči vrchnosti. To umožnilo poddaným

zaměřit se na zemědělskou a řemeslnou výrobu, z kterých město prosperovalo a pozvolna rostlo.¹⁸⁶

V roce 1560 tehdejší vlastník panství, dluhy zatížený Jaroslav Pernštejn, prodává panství císaři Ferdinandovi I. Císař měl k účelu správy Českých zemí jím vytvořený úřad tzv. Českou komoru, která měla přímý vliv i na správu Holic. Slibný rozvoj městečka přerušily události v období třicetileté války, kdy městem procházela vojska a rekvírovala zásoby. V roce 1645 přišel tvrdší úder, když švédský generál Torstensson obléhal Pardubice, které nakonec nedobyl, ale zpustošil blízké okolí včetně Holic. Dále město sužovaly kvůli převládající dřevěné zástavbě poměrně časté požáry (1653, 1680).¹⁸⁷ Další průtahy vojsk omezovaly rozvoj města i v následujícím století. Během sedmileté války (1756 – 1763) došlo na Holicku v roce 1758 ke střetům pruské armády s rakouskou armádou, ve které bylo rakouské vojsko poraženo. Holice byly následně vyrabovány a pruský král Fridrich II. Veliký přenocoval ve „Staré poště“.¹⁸⁸ (viz obr. 66)

Roku 1836 zasáhly město ničující požáry, což byl impuls pro vypracování regulačního plánu města. Změna charakteru města nastala v roce 1848, kdy byly ve městě zřízeny okresní úřady v souvislosti se změnou státní správy. To mělo pozitivní vliv na rozvoj průmyslu, ale i kulturního života obce. Vzrůstající průmyslové produkci napomohla trať Chrudim - Holice zprovozněná roku 1899. Primární účel dráhy bylo zabezpečit spojení mezi cukrovaru na Chrudimsku s rafinérií cukru situované v Holicích. Jedna z prvních autobusových linek v Čechách byla zřízena na trase : Holice - Pardubice - Bohdaneč. Zahajovací jízda proběhla 13. 5. 1908. Symbolicky se autobusy na cestě minuly s diligencí, která téhož dne dosloužila. Holice se v letech 1869 – 1950 značně rozrostly, to lze doložit na sčítání obyvatel a domů. K roku 1869 bylo v Holicích 4277 obyvatel a 747 staveb. V roce 1950 žilo v obci 5 895 obyvatel a stálo tam 1351 objektů s číslem popisným.¹⁸⁹

V Holicích fungovala menší poštovní stanice, která nedostačovala zvyšujícím se potřebám obyvatel. Proto bylo 12. ledna 1754 zahájeno řádné (ordinari), poštovní provoz v Holicích, prvním poštmistrem se stal Václav Sedlák. Poštovní úřad po synovi Václava Sedláka převzal v roce 1780 Josef Holub starší.¹⁹⁰ Stanice v Holicích byla v roce 1785 zrušena a její funkci převzala stanice v Ostřetině. V roce 1802 byla však pošta v Holicích

¹⁸⁶ HLADÍK, Pavel. *Holice: kapitoly z historie města*. Holice: Městský národní výbor, 1990, s. 5 – 6.

¹⁸⁷ HLADÍK, Pavel a Miloslav KMENT. *Holice: historický lexikon 1336-2002*. Holice: Město Holice, 2002, s. 8 – 9.

¹⁸⁸ HLADÍK, Pavel. *Holice: obrázkový průvodce minulostí a současností města*. Holice: Kulturní dům města Holic, 2014, s. 40.

¹⁸⁹ HLADÍK, Pavel a Miloslav KMENT. *Holice: historický lexikon 1336-2002*. Holice: Město Holice, 2002, s. 88.

¹⁹⁰ HLADÍK, Pavel. *Holice: kapitoly z historie města*. Holice: Městský národní výbor, 1990, s. 23 – 24.

obnovena. Po smrti J. Holuba staršího převzal poštu jeho syn Josef, který vydržoval 12 párů koní a posléze úřad převedl na svého syna Bohumila. Za jeho úřadování v roce 1877 byl poštovní úřad přenesen do domu č.p. 30. Následující rok byla při poště zřízena telegrafní stanice. Budova tzv. Staré pošty, ve které přenocoval Fridrich II. Veliký, byla unikátním představitelem typického východočeského barokního domu s mansardovou polovalbovou střechou, který ustoupil roku 1896 novostavbě občanské záložny.¹⁹¹ Během úřadování vdovy po B. Holubovi, Marie, byl poštovní úřad etatizován v roce 1906. Roku 1908 byla ve městě zřízena telefonní centrála s pobočkou v Rovni. Vyrůstající vytíženost pošty na počátku 20. století kladly větší nároky na provozní prostory, proto se obecní zastupitelstvo dne 26. 4. 1916 usneslo na vyčlenění parcely pro stavbu pošty a zároveň budovy okresního soudu, který toho času sídlil na radnici. První světová válka realizaci oddálila až do dvacátých let 20. století. Provoz pošty v novostavbě byl zahájen 10. 11. 1924. V přiléhající budově začal úřadovat okresní soud a berní úřad. Tyto stavby č.p. 502 a 504 spolu s domem č.p. 46 byly financovány státem.¹⁹² V roce 1956 byl pomník holického rodáka, cestovatele - Dr. Emila Holuba přemístěn z náměstí na poštovní úřad, zhotovený v roce 1949 Jindřichem Soukupem.¹⁹³ Stavba nadále slouží účelům pošty. (viz obr. 67)

3. 13. 1 Architektonický rozbor Hradecká 502

Obrázek 16. Hlavní průčelí.

Komplex dvou budov propojených nárožím byl zbudovaný místní stavební firmou v letech 1923 – 24, a je zhotovený v intencích novoklasicismu. Určený pro potřeby poštovního a telegrafního úřadu a okresního soudu.

Pošta je orientována do dnešní ulice Hradecké a budova tehdejšího okresního soudu, dnes základní školy, do ulice Holubova. Budova poštovního úřadu půdorysem odpovídá pravidelnému obdélníku s přírůstkem v podobě portiku. Jedná se o jednopatrovou nepodsklepenou stavbu. Střešní konstrukce je valbová s použitím krytiny tzv. holandky.

¹⁹¹ HLADÍK, Pavel. *Holice: obrázkový průvodce minulostí a současností města*. Holice: Kulturní dům města Holic, 2014, s. 41.

¹⁹² HLADÍK, Pavel a Miloslav KMENT. *Holice: historický lexikon 1336-2002*. Holice: Město Holice, 2002, s. 35.

¹⁹³ *Ibidem* s. 53.

Průčelí je členěno do jedenácti os se symetricky umístěným portikem. Portikus je půlkruhově zaklenutý se zvýrazněným klenákem. Podpíraný je dvěma pilíři a rovným překladem. Na něm spočívá balkón kuželkovou balustrádou, která přechází na kordonovou římsu a rozšiřuje balustrádu o jednu osu po obou stranách balkónu. Fasáda je hladce omítnutá v kombinaci růžové a okrové barvy. Kolem celé budovy je pískovcový haklíkový sokl do výškové úrovně parapetní římsy. Jednotlivé okenní osy nejsou výrazněji členěny. Okna v přízemí pošty jsou trojdílná půlkruhově zaklenutá se zvýrazněnými klenáky a předsazenými mřížemi. V patře jsou okna dvojdílná obdélného formátu s prostě profilovanými šambránami. Jednotnou plochu střechy prolamuje v symetrickém středu kvazi klasicistní štít, po stranách po jednom polovalbovém vikýři.

Portikus byl dodatečně zasklen. Interiér je rozčleněn do tří traktů, ve středu nejužší, který slouží jako spojovací. V přízemí je vykonávána manipulační činnost pošty a prodej doplňkových služeb, v patře je administrativní pracoviště. Stavba je plochostropá. Mobiliář byl obměněn. Stavba je od roku 1958 kulturní památkou, pod katalogovým číslem 1000141009_0001.¹⁹⁴

3. 14 Kostelec nad Orlicí

Původní osídlení je staršího původu, nicméně první písemná zmínka o osadě pochází ze Zbraslavské kroniky. Zmínka se vztahovala ke zranění a následnému úmrtí Jana z Vartenberka při dobývání kastelu poblíž Hradce v roce 1316. Kolem dobývaného kastelu se začala organicky utvářet osada pozdější Kostelec, přívlastek nad Orlicí se objevuje až v druhé polovině 16. století (německy Adlerkosteletz). Tehdejší organicky vznikající zástavba byla situována na ostrožně nad údolím, jímž protéká řeka Divoká Orlice. Poddanské městečko Kostelec bylo během středověku součástí potštejnského panství. Tento stav trval až do poloviny 18. století. Mělo právo na vlastní samosprávu a posléze radnici Kostelec získal v roce 1585. V těch dobách vzniklo na východním kraji sídelní rezidence, později nahrazen tzv. „Starý zámek“, další panské sídlo tzv. Dvoreček, které bylo na severní straně městečka.¹⁹⁵

Dle map stabilního katastru si náměstí Kostelec n. O. udrželo svůj středověký půdorys i s úzkou parcelací domů na náměstí. Mimo náves obce se tvořila nesoustavná zástavba vsazená na nepravidelnou uliční síť. Zpočátku 19. století Kostelec n. O. stagnoval, zásadní impuls pro

¹⁹⁴ www.pamatkovykatalog.cz/?element=16099110&action=element&presenter=ElementsResults [citováno 14. 11. 2018]

¹⁹⁵ www.kostelecno.cz/historie-mesta-kostelce-nad-orlici/d-1006 [poslední revize 15. 6. 2015] [cit. 19. 10. 2018].

město bylo napojení na železniční síť. Konkrétně tratí Velký Osek-Lichkov, zprovozněné roku 1874, která napomohla rozvoji, mimo jiné textilního a strojírenského průmyslu. Během období první ČSR republiky vznikly v Kostelci architektonicky hodnotné stavby. Některé stavby byly projektovány renomovanými českými architekty. Z pověření tamního starosty Josefa Krejčíka, kterému se díky jeho budovatelským ambicím přezdívalo kostelecký Ulrich, což je přímá narážka na jejich současníka a starostu Hradce Králové - Františka Ulricha.

V Kostelci nad Orlicí byla zřízena poštovní expedice roku 1851. V následných dvou dekádách byla rozšířena v rurální poštovní úřad se dvěma doručovacími okrsky. Poštovní úřad tehdy sídlil v domě č.p. 22 na severní straně náměstí. Prvním poštovníkem se stal Jan Malijovský. Obdobně jako na jiných úřadech s rozrůstajícím se portfoliem služeb vzrostla vytíženost úřadu. Roku 1927 poštovní správa shledala pronajímané prostory jako nevyhovující. Usilovala o dodatečné pronájmy, ale žádné adekvátní prostory nebyly k dispozici, tudíž se poštovní výbor rozhodl „...*postaviti pro úřad novou poštovní budovu.*“¹⁹⁶ Poštovní správa dohodla s městským zastupitelstvem převod pozemku. Náklady na stavbu poštovní správa odhadla na částku 850 000 Kčs. Kvůli dodatečným pracím, zejména související s úpravou terénu, došlo k prodražení až na celkových 1 390 000 Kčs. Tento incident vedl k vytvoření precedensu při jednání mezi poštovní správou a obcemi, že v budoucnu: „*jest přijmout pozemek jen stavebně bezvadný*“.¹⁹⁷ Projektováním byl pověřen královéhradecký architekt Oldřich Liska, který vytvořil projekt společné stavby pro městskou spořitelnu, poštovní a telegrafní úřad. Technické zázemí včetně automatizované telefonní ústředny bylo naplánováno do přízemí. Zatímco do rozlehlého patra měla být umístěna kancelář vedoucího, skladiště balíků, spedice a dvě telefonní hovorny. Projektant Oldřich Liska se k projektování poštovního úřadu dostal pravděpodobně díky kontaktu na tehdejšího výše zmíněného starostu Krejčíka. Realizace se nese v majestátním duchu novoklasicismu. Návrh O. Lisky obsahoval také verzi projektu v puristickém slohu s prosklenou krytou chodbou propojující budovy. (viz obr. 68)

Poštovní úřad byl postaven s cca deseti metrovým odstupem od uliční čáry, která vznikla průlomem zástavby ve směru od náměstí přímkou k novostavbě sokolovny ve dvacátých letech 20. století. Na poštovní úřad měla navazovat stavba určená pro potřeby městské spořitelny, nakonec zde působil okresní soud. Dnes funguje jako stanice městské policie. Záměr spojení severozápadního cípu náměstí přímo k sokolovně byl schválen v roce

---

¹⁹⁶ BALÁČEK, Jan, URLICH, Petr, ed., 2013. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Foibos Books, s 203

¹⁹⁷ *Ibidem* s. 203 – 205.

1921, demolice a úpravy terénu začaly roku 1928. Provoz poštovního a telegrafního úřadu byl zahájen v roce 1931¹⁹⁸.

3. 14. 1 Architektonický rozbor Dukelských hrdinů 900

Obrázek 17. Hlavní průčelí.

Poštovní úřad je situován na nároží ulic Dukelských hrdinů a Komenského. Půdorysem připomínající pravidelný obdélník, k jehož jižní straně jsou po stranách vrostlá dvě menší křídla. Jedná se o přízemní podsklepenou stavbu, kromě jednopatrového vestibulu. Střecha je soustava pultových konstrukcí, kromě patrového průčelí, tam je použita plochá konstrukce. Východní průčelí je tříosé, odsazené od ulice cca 10 m, tento prostor je osazen okrasnými rostlinami, severní boční průčelí je sedmiosé. Hlavní průčelí je přísně symetrické. Zdůrazněné po stranách vystupujícími polopilíři, na kterých byly v době zhotovení umístěny vlajkové žerdě. Ke vstupu vede krátké vyrovnávací schodiště, které je ohraničeno vystupujícími polosloupky podpírající rovnou stříšku, na niž byl v době zhotovení nápis minimalistickými literami „*POŠTOVNÍ A TELEGRAFNÍ ÚŘAD*“. V prvním patře vestibulu je na středové ose průčelí kamenný reliéf Československého lva. Budova je členěna horizontální linií betonového soklu a jemnou korunní římsou. Fasáda je hladce omítnuta světle šedivou barvou. Okna na hlavním průčelí jsou troj až čtyřkřídlá obdélného formátu. Na bočním průčelí jsou okna dvoukřídlá. Kolem všech oken jsou prostě profilované šambrány. Po vstupu do vestibulu se přes malou předsíň ocitneme ve dvoraně s přepážkami. Interiéry prošly celkovou rekonstrukcí, původní mobiliář se nedochoval. Exteriéry prošly také dílčími rekonstrukcemi, původní ráz budovy je zachován. Objekt není památkově chráněn. (viz obr. 69)

3. 15 Hlinsko

Hlinsko ležící v kotlině mezi Železnými horami a Českomoravskou vrchovinou, vznikalo během 11. století v tehdy těžko přístupné a řídko osídlené krajině. Název Hlinska je

¹⁹⁸ Ibidem 205.

odvozen od kvalitních nalezišť hlíny pro řemeslnou výrobu. Od 12. století je osada uváděna i jako strážní. Poddanským městečkem procházela starobylá obchodní stezka propojující Čechy s Moravou. Tato obchodní stezka je zakreslená v Klaudiánově mapě, která je nejstarší tištěnou mapou Čech z roku 1518. Počátkem 16. století vzrůstal vnitrostátní obchod. To přimělo tehdejšího krále Ferdinanda I. Habsburského zřizovat celní stanice, mimo jiné v Hlinsku v prostorách hlinecké tvrze. Dle map stabilního katastru z první poloviny 19. století bylo rozložení uliční sítě nepravidelné, poukazující na živelný vznik zástavby v době vzniku, tedy v románském období. Roku 1834 získalo Hlinsko status nezávislého města. Zásadní pro průmyslově orientované město přineslo železniční napojení.¹⁹⁹ Trať Pardubice – Havlíčkův Brod zprovozněná v roce 1871. Velkokapacitní přeprava po železnici dopomohla rozvoji průmyslu. Dle map stabilního katastru z první poloviny 19. století byla v Hlinsku převažující dřevěná zástavba s 563 čísly popisnými. Rozložení uliční sítě nepravidelně poukazující na živelně vznikající zástavbu. Nepravidelná uliční síť v centru města, k němuž přináleží soubor dochovaných roubených domů vznikajících od 17. století tzv. „Betlém“, které byly roku 1995 prohlášeny za památkovou rezervaci.²⁰⁰ Unikátní kulturní tradicí jsou Masopustní průvody s maskami. Na Hlinecku byly roku 2010 zapsány na tzv. Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva.²⁰¹

Roku 1840 byla v Hlinsku zřízena samostatná listovní sběrna. Rokem 1864 byla sběrna přeměněna v expedici pod správou rodu Dřevíkovských. Úřad rozšiřoval portfolio svých finančních a komunikačních služeb. Za tímto účelem si pošta pronajímala tři místnosti v místním sirotčinci. V polovině dvacátých let 20. století se provozy využívané poštovním a telegrafním úřadem ukázaly jako již nevyhovující. Proto roku 1927 výkonný výbor pro poštovní záležitosti rozhodl o vybudování novostavby. Jednání mezi obecním výborem a poštovní správou se nesla v duchu, zda postavit pouze poštovní úřad, nebo poskytnout prostory i pro další státní instituce. V roce 1928 bylo rozhodnuto postavit samostatný poštovní a telegrafní úřad, obec k tomuto účelu věnovala pozemek na Adámkové zahradě. Následující rok byla vypsána veřejná soutěž na stavební práce, zakázky obdržely především místní firmy,

---

¹⁹⁹ Příspěvatelé Wikipedie, *Hlinsko* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 9. 10. 2018, 14:05 UTC, [citováno 11. 11. 2018] <<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Hlinsko&oldid=16714815>>

²⁰⁰ www.pamatkovykatalog.cz/?element=7663866&sequence=1&mode=fulltext&keywords=hlinsko+betl%C3%A9m&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults [cit. 14.10. 2018].

²⁰¹ www.unesco-czech.cz/masopust/predstaveni/ [cit. 14.10. 2018].

celkové náklady se vyšplhaly na 1 389 895 Kčs. Stavba byla dokončena roku 1930²⁰². Jednalo se o první objekt s funkcionalistickými rysy v kontextu dobové zástavby města Hlinska. I dnes stavba patří k jedněm z nejpozoruhodnějších na Adámkově třídě.

Realizace proběhla podle projektu Jana Mentbergra (1897-1957), který vystudoval na České technice v Praze. Z počátku kariéry spolupracoval s Karlem Polívkou, posléze jako společník firmy architektů V. Brožka a K. Polívky sídlili v ateliéru na Václavském náměstí v Praze.²⁰³ Firma se zabývala i konstrukcí budov vojenského charakteru, a to konkrétně v roce 1938, kde v okolí Borovan budovala, úsek československého opevnění lehkých objektů vzor 37 tzv. řopíků. Převážná část děl Mentbergovy produkce se dá označit jako funkcionalistická. Během druhé světové války bránil svoje zaměstnance před totálním nasazením v Německu.²⁰⁴

3. 15. 1 Architektonický rozbor Adámkova třída 1094

Obrázek 18. Hlavní průčelí.

Objekt je situován na nároží rušné Adámkovy třídy a ulice na Sadech. Půdorysem připomíná písmeno L. Parcela je ve svažujícím se terénu. Stavba připomíná propletenec dvou obdélníkových objektů. Jedná se o jednopatrovou podsklepenou stavbu. Střešní konstrukce je soustavou valbových střech nad obytným traktem a hlavní dvoranou, plochá konstrukce střechy byla použita nad vestibulem.

První úřední trakt s vestibulem jsou rozvinuty podél nároží a druhý upozaděný trakt, který sloužil jako obytný pro zaměstnance. Vestibul je podélně umístěný kvádr orientovaný k Adámkově třídě o délce delší strany 27m, jehož průčelí bylo vyprojektováno přísně symetricky. Po obou stranách jsou identicky umístěny tyto architektonické prvky: tři horizontální sklopná okénka v úrovni kordonové římsy, nad nimiž prázdný prostor vyplňoval minimalistickými literami nápis „POŠTOVNÍ A TELEGRAFNÍ ÚŘAD“, s vlajkovou žerdí po straně. Vstup je v centrální ose stavby přes dvoukřídlé prosklené dveře. Po stranách pod příčnou střechou dvojice kamenných reliéfů, jeden s československým státním znakem

²⁰² BALÁČEK, Jan, URLICH, Petr, ed. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Foibos Books, 2013, 201 – 2.

²⁰³ VLČEK, Pavel, ed. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2004, s. 674. ISBN 80-200-0969-8.

²⁰⁴ www.prostor-ad.cz/pruvodce/praha/sporilov/stavitel/mentberg.htm [citováno 16-10-2018]

a druhý symbolizující technologický pokrok. Ve všech sférách působící poštovní služby je zobrazen aeroplán, lokomotiva, parník a telegrafní sloup. Autorem je hlinecký rodák Karel Lidický.²⁰⁵ Nad stříškou jsou tři vysoká vertikální okna zhotovená z pěti jednokřídlých okének. Okna jsou po poslední rekonstrukci osazená plastová, nicméně byl dodržen formát všech původních rámu, což je estetický prvek, na kterém si funkcionalismus zakládal. Jan Mentbergr použil v tomto projektu menší formát rámu než bylo nutné, tímto efektem dokázal i na malé ploše vytvořit pás malých okének. Boční průčelí orientované do ulice Na Sadech je přibližně 34 metrů dlouhé. Celá budova je členěná pouze horizontálními liniemi. Vysokým soklem z haklíkového žulového zdiva, který se táhne po celém obvodu stavby. Fasáda je hladce omítnuta ve vanilkovém odstínu. Po vstupu a překonání několika vyrovnávacích schodů můžeme po sruženém schodišti vyjít do kanceláře, nebo se vydat přímo do přízemních prostor s přepážkami, který také prošel rekonstrukcí. Původní mobiliář se nedochoval. (viz obr. 70)

Poštovní úřad prošel roku 1997 rozsáhlou rekonstrukcí, který provedla stavební firma Renos Hlinsko. Exteriéry byly šetrně rekonstruovány, i když se některé původní prvky nedochovaly. Symetrický ráz průčelí, tedy jedna z estetických hodnot funkcionalismu, byl narušen vsazením bankomatu do soklu v hlavním průčelí.

3. 16 Náchod

První zmínky o Náchodsku pocházejí z Kosmovy kroniky. Kosmas se v latinském originálu zmiňuje „porta custodiae“, tedy o jakousi „strážní bránu“. Hornatý ráz krajiny způsobil, že jediná schůdná cesta vede přes úzký průsmyk. Přes tento průsmyk vedla starobylá obchodní stezka tzv. „Kladská“ potažmo „Polská“. Procházela zde pozdější hranice mezi Královstvím českým a Kladským hrabstvím. Předchůdcem poddanského města byla trhovářská ves v místě nynějšího Starého Města nad Metují. Samotné poddanské město jako takové bylo pravděpodobně založeno Hronem z rodu Načeraticů v polovině 13. století. Hron nechal postavit i hrad, který se dodnes tyčí nad městem jako nepřehlédnutelná dominanta, který původně střežil zužující se průsmyk v náchodském údolí, pro který je vžitý název „Branka“. V tomto období se taky uchytil název Náchod pro místo, přes které se primárně chodí. Město mělo od svého založení pravidelnou pravoúhlou uliční síť, typické pro městskou kolonizaci a stavbu na zelené louce. Počátkem 14. století byl Náchod chráněn soustavou opevnění, v té době se zformovaly i předměstí „Horské“ a „Krajské“. Panství mělo od svého vzniku

---

²⁰⁵ BALÁČEK, Jan, URLICH, Petr, ed. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Foibos Books, 2013, s. 201 – 202. ISBN 978-80-87073-52-0.

poměrně mnoho majitelů. Do bělohorského období si Náchod vyjednal mnohá privilegia a práva, která Náchod stavila takřka na úroveň královským městům. V roce 1618 bylo panství ve vlastnictví bohatého rodu Smiřických ze Smiřic podporující Fridricha Falckého. Pro podporu stavovského odboje bylo panství zkonfiskováno a odprodáno Trčkům z Lípy. Po skončení válečných útrap a následné nucené rekatolizaci, byla zahájena barokní přestavba hradu (zámku) a města. Ničivý požár v roce 1663 zničil značnou část města, důsledkem toho byla vystavěna nová barokní radnice.²⁰⁶

Zmínky o poštovní stanici v Náchodě jsou již z roku 1656, kdy zde fungovala přepřahací stanice pro dostavníky. Regulární služebnou c. k. se stala roku 1829, v dědičném držení ji spravoval rod Ottenfeldů až do odkoupení poštovního úřadu státem v roce 1898. S rozšiřujícím se portfoliem služeb a jejich vytíženosti přestaly vyhovovat tehdejší prostory pošty. Jednání a zřízení novostavby probíhaly mezi obcí a poštovní správou již od roku 1920. Měla nahradit dosavadní prostory pošty, která sídlila ve dvou domech, ve kterých už nebyl žádný další prostor pro vybudování telefonní ústředny. Základní kámen byl však položen až roku 1930. Poštovní a telegrafní úřad byl slavnostně otevřen 1. září následujícího roku. V roce 1900 čítal personál pošty pouze čtrnáct osob. Do novostavby jich však nastupovalo již 32 úředníků a 29 zřízenců.²⁰⁷ (viz obr. 71)

Projektováním poštovního úřadu byl pověřen Milan Babuška (*1884 – 1953) stavitel, architekt a doktor technických věd. Vzdělání získal na České technice v Praze, kde studoval od roku 1903. Působil jako profesor na průmyslové škole v Jaroměři, poté na vyšší průmyslové škole v Praze. Jeho dílo se nese v duchu funkcionalismu, účastnil se mnoha architektonických soutěží a konkursů, zpravidla se umísťoval na předních místech. Projektoval především pro veřejný sektor, a to zejména budovy průmyslové a školní.²⁰⁸

3. 16. 1 Architektonický rozbor Masarykovo náměstí 43

Obrázek 19. Hlavní průčelí.

Objekt je situován na nárožní parcele v jižní části Masarykova náměstí. Půdorys

²⁰⁶ <http://www.mestonachod.cz/zivot-v-nachode/o-meste/historie/> [citováno 17. 10. 2018]

²⁰⁷ BALÁČEK, Jan, URLICH, Petr, ed. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Foibos Books, 2013, s. 215 –217.

²⁰⁸ VLČEK, Pavel, ed. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2004, s. 35 – 36. ISBN 80-200-0969-8.

budovy připomíná písmeno L, dolní částí orientované k náměstí. Jedná se o dvoupatrovou, podsklepenou budovu. Jednoduchá pravidelná silueta budovy je potlačena vnesením nároží do výšky a vznik mezipatra. Střecha je na celém objektu plochá s lehkým zkosením. Hlavní průčelí orientované do náměstí je šestiosé. Dominantním prvkem je symetricky vystupující čtyřosý rizalit. Rizalit je obložen keramickým okrovým obkladem. Vertikálně rizalit rozčleňují dvoustupňové lizény vysokého řádu, které jsou přeložené jednoduché kladí. Hlavní vstup je umístěn po pravé straně průčelí nad obdélnými prosklenými dvoukřídlymi dveřmi. Ve světlíku je mříž v podobě postilionské trubky s datací stavby. Boční východní průčelí je jedenáctiosé s průjezdem do dvora orientovaným po levé části. Kolem celého obvodu budovy je sokl ze žulového haklíkového zdiva, který se na západním průčelí zvyšuje až do výšky nadokenní římsy v přízemí. Jednotlivá patra člení horizontální pásy omítky. Okna jsou na budově použita obdélného formátu s tím rozdílem, že na hlavním průčelí jsou šestikřídle, na bočním čtyř. Jednotlivé okenní osy jsou mělce vpadlé mezi malé nadokenní a parapetní římsy. Meziokenní prostory na bočním průčelí vyplňují předsazené cihly okrové barvy na způsob horizontálního zubořezu. (viz obr. 72)

Vnitřní dispozice je asymetrická a zcela podřízena provozu. V kratším křídle je dvorana s obslužnými poštovními přepážkami, v delším křídle se nachází technické zázemí. V bočním průčelí je průjezd do dvora. V prvním patře působila telefonní ústředna. Interiér je stroze pojatý. Stropy jsou v celém objektu ploché. Pozdější stavební úpravy vedly ke ztrátě autentických částí a mobiliáře. Dochovalo se terasové schodiště s tyčovitým zábradlím, dále vitráže s dekorativně vylisovaným sklem. Celková užitková plocha podle projektu je 979, 67 m². Na nároží budovy je žerdě, pod kterou byla po roce 1945 umístěna pamětní deska pro předválečného zaměstnance Otakara Jaroše, který byl jako první zahraniční voják vyznamenám nejvyšším sovětským vyznamenáním "Hrdina SSSR".²⁰⁹

Ve stavbě se odráží vliv funkcionalismu, ovšem také jistá majestátnost novoklasicismu. Nejsou použita pásová okna a jednotlivé okenní osy na sebe bezprostředně nepřiléhají, jak je u funkcionalistických staveb zvykem. Také průčelí a jeho zubořezový dekor z okrového obkladu by mohl být „čistokrevným“ funkcionalistou označen za nadbytečný. Stavba respektuje okolní historickou zástavbu na náměstí. V budově dodnes funguje poštovní

---

²⁰⁹ Příspěvatelé Wikipedie, *Otakar Jaroš* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 16. 04. 2018, 09:47 UTC, [citováno 18. 06. 2018] <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Otakar_Jaro%C5%A1&oldid=16018104>

úřad. Objekt je součástí městské památkové zóny. Od 1. ledna 1990 je prohlášena za kulturní památku pod katalogovým číslem: 1638740537.²¹⁰

3. 17 Hradec Králové

Osídlení na území dnešního Hradce Králové je doložitelné již z pravěkého období. Tento prostor pro svojí strategickou polohu v ústí dvou řek Labe a Orlice, byl odpradávná prolnut obchodními stezkami.²¹¹ Postupně v oblasti rostlo sídlo, které bylo přirozeným ekonomickým, obchodním a správním centrem regionu východních Čech. Zásadním zlomem pro osídlení byla městská privilegia udělena Přemyslem Otakarem I. v roce 1225, kdy se tamní hrad s předhradím stal královským městem.²¹² Rozvoj aglomerace, z raně středověkého sídliště ve vrcholně středověké město, probíhala pozvolna. Rozvržení zástavby a uliční sítě bylo ovlivněno členitým reliéfem návrší, jež se promítlo do nepravidelné uliční sítě.²¹³ V předhusitském období, tedy na počátku 15. století byl Hradec Králové (německy Königgrätz) prosperující město. Podle odhadů historika Františka Šmahela mělo město cca 5 000 obyvatel, což z něj činilo po Praze nejlidnatější město Čech.²¹⁴ Během husitského období byl Hradec na straně husitského hnutí. Během nepokojů byly poškozeny katolické sakrální stavby. Německá část měšťanů město opustila. Po bouřlivém období husitství město posílilo a uvědomovalo si svoji silnou pozici v rámci Čech. Nový král z rodu Jagellonců známý jako Ladislav Pohrobek městu potvrdil předešlá privilegia a obnovil jím jmenovanou městskou radu. Král Jiří z Poděbrad se těšil přízni měšťanů, zřídil ve městě purkrabství Hradeckého kraje.²¹⁵ Zlom pro rozvoj města znamenal přidání se na stranu odbojných stavů proti Habsburkům. Neúspěšná rebelie byla tvrdě potrestána konfiskací majetku a následnými hospodářskými a správními sankcemi uvalenými roku 1547.²¹⁶ To zapříčinilo částečný úpadek města. Návrší na němž je vnitřní město, bylo rozčleněno do čtyř částí, a to bylo obehnané městským opevněním. Poměrně velké rozloze města odpovídal i počet obyvatel, které bylo ovšem více koncentrováno na předměstích. Poselstva si jednotlivé instituce

---

²¹⁰ www.pamatkovykatolog.cz?element=12540104&action=element&presenter=ElementsResults [citováno 15. 11. 2018]

²¹¹ Kolektiv autorů. *Hradec Králové*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 20-21.

²¹² Ibidem s. 46 – 47.

²¹³ Ibidem s. 64 – 65.

²¹⁴ Příspěvatelé Wikipedie, *Hradec Králové* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 14. 11. 2018, 09:09 UTC, [citováno 15. 11. 2018] <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Hradec_Kr%C3%A1lov%C3%A9&oldid=16658694>

²¹⁵ Kolektiv autorů. *Hradec Králové*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 130 – 134.

²¹⁶ Ibidem s. 146-147.

vydržovala na vlastní náklady, případně byli poslové vybíráni ad hoc. V šedesátých letech 16. století město získávalo renesanční charakter, díky tamním vznikajícím stavbám. K roku 1567 bylo ve městě přiznáno 781 domu s odhadovaným počtem obyvatel cca 7000 – 8000. Město prosperovalo, podle J. A. Komenského byl Hradec kolem roku 1632 „pěkné i veliké město“²¹⁷. Největší historická pohroma Hradce Králové je spojená s třicetiletou válkou. Enormní náklady na ubytování vojsk a přímé válečné střety měly za následek značný úbytek obyvatelstva a kulturní úpadek. Obléhání města a rabování způsobilo značnou destrukci tehdejší zástavby. Podle berní ruly z roku 1654 bylo vnitřní město z poloviny pobořené a předměstí zničena takřka celá. Třicetiletá válka a sled následných událostí způsobil úpadek kdysi bohatého sídla, které se po válce stalo pouze regionálním „hráčem“. Po konsolidaci poměrů se uvolněné parcely začaly zaplňovat. V první polovině 18. století Hradec získal barokní architektonický ráz spojený s působením katolického jezuitského řádu a činovníků královéhradeckého biskupství. V roce 1717 byl poštmistrem Jan Friedrich, který vlastnil dům dnešní č.p. 37. Jím provozovaná pošta nebyla schopna zajistit doručení zásilek plošně, proto si městská rada nadále udržovala městské poselstvo.²¹⁸ Rozvoj města byl v druhé polovině 18. století zásadně ovlivněn rozhodnutím státu přestavět Hradec Králové na pevnostní město. Další rozvoj města byl na další století omezen pouze na hradecké návrší. Vysídlené osady se přesunuly na periferii a zformovaly předměstí tzv. Nový Hradec. Vykoupené nemovitosti v předměstí byly zbourány a nahrazeny důmyslným bastionovým opevněním.²¹⁹ K poště se v tomto období vážou jen skrovné zmínky. Poštovní mapy z přelomu 17. a 18. století jasně dosvědčují poštovní spojení města na trase tzv. slezská pošta vedoucí z Vratislavi přes Hradec do Prahy. Dostavníkové spojení bylo zavedeno v srpnu 1769, mimo jiné na trase z Hradce do Čáslavi. Od roku 1740 byl poštmistrem Jan Nagerle, který zakoupil dům vedle apotéky „U Bílého jednorožce“, poštovní dům pak převedl na Franze Karla Neumanna. Zmiňován je mobiliář pošty sestávající se z dvou poštovních kas, deseti koní a nádobí. Do roku 1779 je datován prodej domu i s mobiliářem Josefu Ignáci Rösslerovi. Zvyšující se jednotky mobiliáře náležící k poště jasně indikuje zvyšující se vytíženost pošty. Budova tehdejší pošty byla v roce 1787 poničena požárem.²²⁰ V témže roce josefínský katastr zaznamenal v pevnostním městě 232 domů s typickou středověkou parcelací, tento počet se již později nezvyšoval.

---

²¹⁷ KOMENSKÝ, Jan Amos, ed. *Historie o těžkých protivenstvích církve české hned od počátku jejího na víru křesťanskou obrácení, v létu Páně 894 až do léta 1632 za panování Ferdinanda II.: s připojením historie o persekuci Valdenských roku 1655 stalé a Jana Rosacia: Koruny neuvadlé mučedníků Božích Českých*. V Praze: Nákladem Spolku Komenského, 1888, s. 253.

²¹⁸ Kolektiv autorů. *Hradec Králové. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 200-220.*

²¹⁹ Kolektiv autorů. *Hradec Králové. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 268 – 275.*

²²⁰ *Ibidem* 284-285.

Nedostatek prostoru se řešil přístavbou v zadním traktu parcely a nástavbou pater.²²¹ Navzdory vydávání panovnických dekretů upravující protipožární opatření ve městě převládala dřevěná zástavba. To způsobovalo vracející se požáry, poslední v roce 1814 poškodil 69 domů.²²² Poslední vydaný dekret v roce 1816 obnovuje zákaz stavby dřevěných domů. Hradec Králové měl v první polovině 19. století charakter správního a vojenského centra s nepříliš rozvinutou řemeslnou a agrární výrobou. Industrializace se prosazovala pomaleji než v ostatních městech, především pro svazující pás opevnění. Obyvatelé si přáli přetvořit ráz pevnostního města, který neumožňoval vznik blízkých předměstí. Zhoršující se vzájemné vztahy Rakouska s Pruskem, přinutily rakouskou vládu změnit původně plánovanou trasu pardubicko-liberecké trati a vedly ji přes Hradecko, provoz stanice byl zahájen v říjnu roku 1857. Následující rok bylo odvoláno nařízení o zákazu výstavby v pevnostním perimetru, toto rozhodnutí napomohlo rozvoji železniční stanice a v důsledku i hradeckému průmyslu.²²³ Během prusko-rakouské války v roce 1866 se Hradecko stalo oblastí, kde se odehrávaly těžké střety. Okolí města bylo zplundrováno. Město samotné čelilo krátkému obléhání a bombardování, to ovšem nezpůsobilo vážnější škody. Prohraná válka s Pruskem a vynaložené úsilí hradeckých občanů vedlo ke zboření části fortifikačních prvků. Slavnostní bourání proběhlo počátkem října roku 1884. Přerod města je spjatý s osobou JUDR. Františka Ulricha, který působil od konce osmdesátých let 19. století jako městský zastupitel. Během několika dekád v úřadě starosty se mu podařilo realizovat přerod pevnostního města „svázaného“ hradbami v jedno z center moderní české architektury, na kterém se podíleli tehdejší přední modernisticky projektující architekti jako byl Jan Kotěra později Josef Gočár a další.²²⁴ Po první světové válce město v čele s Ulrichem usilovalo o koordinovaný rozvoj celé hradecké aglomerace, která spočívala v propojení města s okolními obcemi. V regulační plán tzv. Velkého Hradce Králové. První takový plán vypracoval Oldřich Liska již v roce 1909, kde nastínil koncept propojeného historického města s deseti blízkými obcemi. V meziválečném období probíhala v Hradci Králové rozsáhlá výstavba. Regulační plán Josefa Gočára s jeho okružním principem je dodnes ceněným urbanistickým prvkem, ve městě měl dále několik realizovaných staveb. Gočár měl na město a jeho dnešní podobu zásadní formující vliv. Předpoklady pro nebývalý rozvoj v meziválečném období byly v dostatku volných pozemků kontinuálního vedení města a ochotě místních podnikatelů zadávat projekty modernistickým architektům. Přes počáteční znevýhodnění vůči ostatním městům dokázal

---

²²¹ Kolektiv autorů. *Hradec Králové. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 323.*

²²² MIKULKA, Jaromír. *Dějiny Hradce Králové do roku 1850.* Hradec Králové: Nadace Historica, 1997, s. 225.

²²³ Kolektiv autorů. *Hradec Králové. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 386.*

²²⁴ *Ibidem*, s. 397 – 406.

Hradec Králové zužitkovat uvolněný prostor s průmyslovou výrobou situovaný na periférii. „Město, dosud malé svým rozsahem, získávalo velkoměstský ráz a oprávněnou pověst Salonu republiky.“²²⁵

Stavba poštovního a telegrafního úřadu přímo souvisela s celkovou rekonstrukcí stávajícího královéhradeckého novoklasicistního nádraží. Projekt nádraží vznikl ve spolupráci Ing. arch. Jana Rejchla s jeho bratrem Václavem, který byl žák Josefa Gočára. Projekt monumentální nádražní budovy vypracován v letech 1928-1929 se nese v duchu novoklasicismu. Za stavbyvedoucího byl pověřen František Komárek (*1892 – 1958), podnikatel ve stavebnictví, v jehož vlastnictví byla stavební firma sídlící ve Svobodných Dvorech, dnes již součást katastrálního území města Hradce Králové. Firma disponovala vlastní cihelnou.²²⁶ Komárek vypracoval projekt poštovního úřadu roku 1932. Architektonickým slohem stavba koresponduje s budovou nádraží. Domnívám se, že byla zvolená novoklasicistní forma se záměrem poukázat na důležitost státních institucí, jako jsou vzájemně se doplňující služby dráhy a pošty.

3. 17. 1 Architektonický rozbor Riegrovo náměstí 915

Objekt je situován v jihozápadní části Riegrova náměstí. Půdorysem připomíná pravidelný obdélník s menším čtvercovým přístavkem v jižní části, kde se nachází technické zázemí. Jedná se o jednopatrovou, podsklepenou budovu. Střešní konstrukce je na celém objektu plochá, uprostřed ní je konkávně tvarovaná sklobetonová klenba, která prosvětluje prostory nad dvoranou s poštovními přepážkami.

Obrázek 20. Hlavní průčelí.

Hlavní průčelí orientované do Riegrova náměstí je sedmiosé. V době vzniku naprosto symetrické. Symetrie je nyní narušena reklamními poutači a telefonní budkou. Jednotlivé osy jsou členěny vysokým sloupovým řádem polopilířů. Vstup je po stranách zdůrazněn představenými pilíři s překladem. Na překladu je umístěn kamenný reliéf zobrazující československý státní znak. Po stranách jsou symetricky rozmístěny dvě žerdě.

²²⁵ TOMAN, F. *Sto let výstavby a územního plánování města Hradce Králové*. s. 31.

²²⁶ Příspěvatelé Wikipedie, *Hradec Králové hlavní nádraží* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2017, Datum poslední revize 4. 11. 2017, 17:52 UTC, [citováno 18. 06. 2018] <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Hradec_Kr%C3%A1lov%C3%A9_hlavn%C3%AD_n%C3%A1dra%C5%BE%C3%AD&oldid=15535489>

Boční průčelí je devítiosé pojaté jednodušší formou. Jednotlivé okenní osy jsou vsazeny do mělké niky. Fasáda je hladce omítnuta v odstínu béžové barvy. Budova je členěna v horizontálních liniích soklem a výrazněji vystupující korunní římsou. V době zhotovení byl v pravé části bočního průčelí nápis minimalistickými literami: „POŠTOVNÍ A TELEGRAFNÍ ÚŘAD 2.“

Budova prošla částečnými stavebními úpravami interiérů, původní mobiliář se nedochoval. Nejpůsobivěji působí prostor dvorany, nad kterou je konkvávně zaoblená sklobetonová klenba. V zadním traktu budovy se nachází technické zázemí s vjezdem pro poštovní vozy. Po roce 1945 byl v budově zřízen pomník padlým zaměstnancům pošty během druhé světové války. Jedná se o žulovou pamětní desku umístěnou po levé straně na čelním průčelí a dále sloup s bustou T. G. Masaryka, který byl ve vestibulu. Posléze byla busta přemístěna do prvního patra k vystaveným fotografiím padlých zaměstnanců. Od roku 1958 je tento pomník kulturní památka, objekt samotný nikoliv.(viz obr. 73, 74)

3. 18 Nová Paka

První doložitelná zmínka o poddanském městě Nová Paka pochází z roku 1357 a vztahuje se ke jmenování prvního faráře do farního kostela sv. Mikuláše. V té době bylo městečko označováno jako „Jungpaka“, tedy „Mladá Paka“. Osídlení této oblasti je nepochybně starší, původní centrum leželo pravděpodobně v oblasti novopackého náměstí. Pozvolný rozvoj byl několikrát přerušen živelnými a válečnými pohromami. V roce 1563 zasáhl město devastující požár. Další ránu městu udeřila morová nákaza roku 1586, které podlehl polovina obyvatel. Mor se vyskytl i během třicetileté války, kdy bylo město vypleněno a vypáleno Švédy. Požáry se mohly díky převládající dřevěné zástavbě snadno šířit, takže město opakovaně zachvacovaly plameny.²²⁷ Dle císařského mapování byla v polovině 19. století „Neu Paka“, tedy městečko Nová Paka s převažující zděnou zástavbou. Zhuštěná zástavba byla pouze v historickém centru, uliční síť byla v té době nepravidelná i kvůli neexistenci dnešní zástavby. Rozvoj města v druhé polovině 19. století umožnila železniční trať Chlumeck nad Cidlinou – Trutnov, která byla zprovozněna roku 1871. Trať vlastnila a provozovala společnost Rakouská severozápadní dráha až do její etatizace roku 1908. Nová Paka v jičínském okrese měla svoji poštovní stanici od roku 1755, získalo ji přemístěním nedaleké stanice v Hostinném. Do roku 1912 byl poštovní úřad provozován formou dědičných pronájmů, posledním dědičným poštmistrem byl Eduard Čejka. Procesem

---

²²⁷ Příspěvatelé Wikipedie, *Nová Paka* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 27. 08. 2018, 14:08 UTC, [citováno 25. 10. 2018] <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Nov%C3%A1_Paka&oldid=16362326>

zestátnění prošla většina poštovních úřadů v Čechách během konce 19. století, toto opožděné zestátnění přineslo komplikaci, poštovní správa nedisponovala adekvátními prostory pro potřeby úřadu. Obecní zastupitelstvo, po nutné stabilizaci po válce, začalo vyjednávat s poštovní správou o zřízení novostavby. Město za tímto účelem zakoupilo pozemek. Jednání mezi subjekty byla vleklá. Stavební práce začaly až v roce 1930, celosvětová hospodářská krize zasáhla průmyslové Československo velmi intenzivně. Nedostatek financí pocítila i poštovní správa, stavební práce se protahovaly a finální úpravy stavby proběhly až v roce 1937.²²⁸

Projektováním byl pověřen pražský architekt Josef Franců (1889-?) narozený v Praze. Vzdělání získal na průmyslové škole v Hradci Králové a uměleckoprůmyslové škole v Praze, kterou dokončil roku 1913. „*Jeho činnost, kromě výstavby nájemního domu čp. 786/XIII v dnešní Vršovické ul. ve Vršovcích v l. 1926-32, neznáme.*“²²⁹ Podle jeho projektu byla roku 1931 ve městě Žilina postavena sokolovna s prvním panoramatickým kinem ve městě s charakteristickými rysy funkcionalismu.²³⁰

3. 18. 1 Architektonický rozbor Komenského 313

Obrázek 21. Boční průčelí.

Objekt je situován na nároží ulic Komenského a Školní. Stavba je čtvercového půdorysu s rizalitem v severním průčelí. Jedná se o dvoupatrovou podsklepenou stavbu. Rizalit je taktéž dvoupatrový o délce 20m orientovaný do ulice Komenského. Rizalit byl v době zhotovení nižší s plochou střechou, pozdější provedené úpravy ho vyrovnaly s korunní římsou a zastřešily. Na objektu je použita stanová střecha s mírným sklonem neodpovídající vžitému funkcionalistickému vzoru, tedy lehce zkosené, takřka ploché střechy. Funkcionalistický ráz budova získává přímými liniemi a jednoznačně utilitárně koncipovanou stavbou bez dekoru. Vstup je situován do středové osy rizalitu v severním průčelí. Je kryt malou plochou stříškou, v době zhotovení s nápisem

²²⁸ BALÁČEK, Jan, URLICH, Petr, ed. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Foibos Books, 2013, s. 229 – 230. ISBN 978-80-87073-52-0.

²²⁹ VLČEK, Pavel, ed. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2004, s. 35 – 36. ISBN 80-200-0969-8.

²³⁰ BALÁČEK, Jan, URLICH, Petr, ed. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Foibos Books, 2013, s. 229–230. ISBN 978-80-87073-52-0.

minimalistickými literami: „*POŠTOVNÍ A TELEGRAFNÍ ÚŘAD*“. Po jeho straně byla žerď, která je dnes nahrazena klimatizací.

Spojovací trakty vně budovy jsou nejvíc prosvětleny, tudíž pozorovatel může odtušit vnitřní dispozici. Budova je členěna pouze horizontálně korunní římsou a betonovým soklem k prosvětlení spojovacího traktu. Na budově nejsou užita typická pásová okna pro funkcionalismus, ale různě velké obdélné okenní rámy, spíše menší, aby se na malé ploše docílilo efektu pásového okna, což bylo ve funkcionalistické estetice žádané. Okna na celé budově byla obměněna za plastová, ovšem byly dodrženy rámové rozměry. Interiér prošel částečnými úpravami, mobiliář se nedochoval. Prostory jsou plochostropé. Dochovaly se prosklené dveře ve vstupní hale a zábradlí schodiště v hlavním spojovacím traktu budovy. Stavba dodnes slouží jako poštovní úřad a není památkově chráněna.

4 Závěr

Architektonické formy poštovních úřadů před zestátněním v Habsburské monarchii, úzce souvisely s osobním vkusem majitele objektu, na kterou byl vázán i poštmistrovský úřad. Po zestátnění většiny poštovních úřadů monarchii byly poštovní úřady jako zásadní objekty pro fungování státu stavěny v honosných formách novorenesance, který se těšil všeobecné masové oblibě až do přelomu 19. a 20. století. Vybírané parcely i formy objektů v té době dokazují, že poštovní úřady byly vážené a důležité. Secesní forma se uplatňovala úspěšně i u poštovních úřadů, její obliba kulminovala kolem roku 1910. V té době se již progresivní směřování architektury ubíralo jiným směrem. Stavební útlum během první světové války umožnil architektům poskytovat teoretické základy originálním regionálním slohům, s kterým by se případně mohlo identifikovat a projevit v architektuře národní cítění. Československo po nezbytné konsolidaci poměrů hledalo nový národní sloh ztělesňující československou státnost. Našlo jej v teoretických programech rondokubismu a novoklasicismu. U významných státních staveb se tyto architektonické slohy uplatňovaly v druhé dekádě 20. století. Především novoklasicismus měl docílit dojmu monumentality a stability, který mu propůjčovaly antikizující prvky architektonického tvarosloví. Tento pocit byl u nového státu s nejistou budoucností velmi žádoucí. Poštovní stavby byly páteří institucí státu, proto se této reprezentující formy dostávalo i mnohým nově vznikajícím úřadům v Československu až do třicátých let 20. století. Československá pošta jako státní podnik byl velkorysý objednavatel, proto pověřovala k projektování staveb přední české architektky. Část progresivního směřování moderní architektury spatřoval ideál v čisté konstrukci zbavené veškerého dekoru (purismus-funkcionalismus), plně podřízené svému účelu. Tyto směry začaly převažovat v projektech pro Československou poštu na přelomu dvacátých a třicátých let 20. století. Prosazení funkcionalismu napomohly i menší náklady na zhotovení staveb, v době kdy byl svět postižen hospodářskou krizí. Během druhé světové války i krátce po ní panoval všeobecný stavební útlum.

V této bakalářské práci jsem se pokusil zmapovat vývoj architektury poštovních objektů a popsat architektonické prvky u konkrétních staveb. Jeden ze závěrů této práce je, že architektura poštovních budov, byla vnímána během celého sledovaného období jako prestižní záležitost. Měnila se pouze forma zhotovení. Některé stavby pošt vybudované ve sledovaném období ztratily svůj původní účel a „tvář“. Mnohé z nich si ji však ponechaly a nadále slouží původnímu účelu. Několik ze sledovaných objektů jsou prohlášené za kulturní památky, ovšem celkový stav některých z nich je aktuálně neutěšený.

5 Resumé

This bachelor thesis is focused on development and transformation of architecture of post offices in region Eastern Bohemia during the period 1890 – 1948. The first chapter is about historical process which formed post offices to one of most important government institution. The first chapter also considers social and technological phenomena that have affected the process.

In the second chapter are presented the basic mental concepts that influenced the formation of architectural styles in the period under review. My opinion is primarily based on the work of Czech historians of art and architecture contemporary and also past ones. Time lag allows us to state that the view of architecture and its ideal is not consensual and stable.

In the third major part of my work, based on the study of literature and sources, I compiled a catalog of postal buildings with a brief historical development of 18 settlements in the Eastern Bohemia region, taking into account the development of postal services. In the framework of field research, a catalog of 21 significant postal buildings in the region with a focus on architectural analysis, taking into account the sculptural and painting decorations, was chronologically compiled.

One of the conclusions of this work is that the architecture of postal buildings has been perceived as a prestigious issue throughout the period under review. Only the form of fabrication was changed. Some buildings built in the period under review lost their original purpose and "face". Many of them, however, retained and continue to serve the original purpose. Several of the objects under review are declared as cultural monuments, but the overall condition of some of them is currently unfortunate.

6 Seznam zdrojů a literatury

6. 1 Literatura

- OSTLER, Nicholas. *Říše slova: jazykové dějiny světa*. Praha: BB/art, 2007, s. 29-34. ISBN 978-80-7381-152-5.
- LUSTIG, Alois. *Od dřevěného kola k automobilu*. Praha, 1938. Světové dějiny techniky, s. 18.
- ČTVRTNÍK, Pavel, Jan GALUŠKA a Patricia TOŠNEROVÁ. *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Liberec: Knihy 555, 2008.
- ČTVRTNÍK, Pavel. *Cesta pošty dějinami: silnicí, železnicí, letadlem*. Praha: Nadas, 1977
- ŠPIRITOVÁ, Alexandra. *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*. Praha: Národní archiv, 2007.
- CHARVÁT, Jiří. *Něco o staré chrudimské poště a jejích poštmistrech*. Chrudim s.n. 1989
- BLECHA, Ivan. *Filosofický slovník*. Olomouc: FIN, 1995, s. 163. ISBN 80-7182-014-8.
- HORÁČEK, Martin. *Za krásnější svět: tradicionalismus v architektuře 20. a 21. století*. Brno: Barrister & Principal ve spolupráci s Vysokým učením technickým v Brně - nakladatelstvím VUTIUM, 2013, s. 85 – 120.
- WIRTH, Zdeněk. *Česká architektura 1800-1920*. Praha, 1922.
- BALÁČEK, Jan, URLICH, Petr, ed. *Slavné pošty Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Foibos Books, 2013.
- HEROUT, Jaroslav. *Staletí kolem nás: přehled stavebních slohů*. 4. dopl. vyd. Praha: Panorama, 1981.
- VYBÍRAL, Jindřich. *Česká architektura na prahu moderní doby: devatenáct esejů o devatenáctém století*. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-7203-475-8.
- ŠVÁCHA, Rostislav. *Od moderny k funkcionalismu: proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*. Praha: Odeon, 1985.
- WITTLICH, Petr. *Česká secese*. 2. vyd. Přeložil Dagmar BÍLKOVÁ, přeložil Till GOTTHEINEROVÁ, přeložil Valentina BOTUROVÁ. Praha: Odeon, 1985, 10–22.
- BARTOŠ, Štěpán, Zdeněk LUKEŠ a Pavel PANOCH. *Ve víru modernosti: architektura 20. století v Královéhradeckém kraji*. Pardubice: Helios, c2008, s. 10. ISBN 978-80-85211-23-8.
- Dějiny českého výtvarného umění 1890-1938, II. díl*. Praha: Academia, 2000, s. 15 – 35.
- ROZEHNAL, Vladimír. *Města Pardubického kraje: Pardubice, Chrudim, Svitavy, Česká Třebová, Ústí nad Orlicí, Vysoké Mýto, Moravská Třebová, Hlinsko, Litomyšl, Lanškroun, Polička*. Pardubice:, 2015. ISBN 978-80-88050-00-1.
- KOBETIČ, Pavel, Tomáš PAVLÍK a Ivo ŠULC. *Chrudim: vlastivědná encyklopedie*. Praha: MILPO MEDIA, 2005, s. 54 – 55. ISBN 80-903481-4-9.
- CHARVÁT, Jiří. *Něco o staré chrudimské poště a jejích poštmistrech*. Chrudim, 1989.

CHARVÁT, Jiří. *Stará Chrudim vlastivědné vyprávění o minulosti českého města*. Okresní muzeum Chrudim, 1991, s. 148–153.

GLOSER, Jaroslav Jan. *Litomyšl: městem krok za krokem*. Praha: Argo, c2005, s. 31 – 40. ISBN 80-7203-749-8.

TOMAN, F. *Sto let výstavby a územního plánování města Hradce Králové*. s. 31.

ŠEBEK, František. *Toulky historií Pardubic*. Pardubice, 2016. ISBN 8085211386.

VLČEK, Pavel, ed. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-0969-8

LÍBAL, Dobroslav. - MUK. Jan. *K architektonickému a historickourbanistickému rozboru historického jádra*. Litomyšl, 1959. s. 43.

SYROVÝ, Bohuslav. *Architektura - svědectví dob: přehled vývoje stavitelství a architektury*. 3., dopl.vyd. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1987, s. 362.

SEDLÁČEK, AUGUST: *Rychnov nad Kněžnou*. PRAHA 1871.

STARÝ, Oldřich. *Oldřich Tyl. K úmrtí vynikajícího průkopníka moderní české architektury*, Architektura I, 1939, s. 85–88.

Kolektiv autorů. *Hradec Králové*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017. ISBN 978-80-7422-504-8.

JANÁČEK, J. *Valdštejn a jeho doba*, Praha 2003, s. 230-231

ENGELMANN, V. *Monografie C. K. Poštovního úřadu v Jičíně*. Jičín 1898.

HLADÍK, Pavel. *Holice: kapitoly z historie města*. Holice: Městský národní výbor, 1990.

HLADÍK, Pavel a Miloslav KMENT. *Holice: historický lexikon 1336-2002*. Holice. 2002.

HLADÍK, Pavel. *Holice: obrázkový průvodce minulostí a současností města*. Holice: Kulturní dům města Holice, 2014, s. 40 –41.

MERTLÍK, Pavel. *Jaroměř na přelomu tisíciletí*. Jaroměř: Městský úřad, 1999. ISBN 80-85834-74-X.

BORŮVKA, Jaroslav. *Poštovní historie královského věnného města Jaroměř*. V Jaroměři: Městské muzeum, 2015.. ISBN 978-80-904874-1-3.

Ottův slovník naučný, díl 8. Praha, 1888, s. 285 – 286, heslo: Dvůr Králové nad Labem.

KOMENSKÝ, Jan Amos, ed. *Historie o těžkých protivěstích církve české hned od počátku jejího na víru křesťanskou obrácení, v létu Páně 894 až do léta 1632 za panování Ferdinanda II.: s připojením historie o persekuci Valdenských roku 1655 stalé a Jana Rosacia: Koruny neuvadlé mučedlníků Božích Českých*. V Praze: Nákladem Spolku Komenského, 1888, s. 253.

Vláda republiky československé. *Deset let Československé republiky*. díl II. Praha, 1928. s 4 – 5.

JIRÁSEK, Alois. *Maloměstské historie: U rytířů ; Na staré poště ; Filosofská historie*. V Praze: Mladá fronta, 1953, s. 109.

6. 2 Periodika

KOTĚRA, Jam. O novém umění. *Volné směry: měsíčník umělecký*. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1900, roč. 4, č. 4., s. 90

JANÁK, Pavel. Od moderní architektury k architektuře. *Styl II: měsíčník pro architekturu, umělecké řemeslo a úpravu měst*. Praha, 1910, roč. 2, č. červenec, s. 108.

JANÁK, Pavel. Hranol a pyramidy. *Umělecký měsíčník: časopis Skupiny výtvarných umělců*. Praha: Tiskové družstvo Skupiny výtvarných umělců, 1911, roč. 1, č. 6, s. 166.

CHOCHOL, Josef. Nová radniční budova na Mariánském náměstí. *Umělecký měsíčník: časopis Skupiny výtvarných umělců*. Praha: Tiskové družstvo Skupiny výtvarných umělců, 1912, roč. 1, č. 4, s. 109.

JANÁK, Pavel. Josef Plečnik v Praze. *Volné směry: měsíčník umělecký*. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1928 – 1929, roč. 26, č. 1, s. 97.

Jitřenka, 1883, č. 5 str. 62, *Seznam telegramů*.

Jitřenka, 1882, č. 7, str. 114. *Nové, pouze české nápisy na sloupech v Poličce*.

Jitřenka, 1909, č. 3, str. 40, *Očista poštovní spořitelny*.

Jitřenka, 1921, č. 5, str. 70. *Státní autobusové spojení Litomyšl - Polička - Bystré*.

NOVOTNÝ, Otakar. *Plán architekta O. Novotného*, Obzor litomyšlský VI, 1910, č. 12, s. 68.

Východočeský republikán III, 1921, 1. 4.

Východočeský republikán IV, 1922, 21. 4.

Horizont: revue současné kultury v Československu. Brno: Václav Roštlapil, 1931. č. 33.

Horizont: revue současné kultury v Československu. Brno: Václav Roštlapil, 1931. č. 34.

6. 3 Prameny

OAr Litomyšl, pracoviště Polička. *Seznam majitelů domů v Poličce jejich škody a pojištění při požáru dne 10. července 1845 dle protokolu ze dne 15. července 1850*, inv. č. Hf 970.

Sbírka Městského muzea a galerie Polička, rukopisné poznámky, František Stodola: *Z historie poličského poštovníctví*, inv.č. Hf 978.

Sbírka Městského muzea a galerie Polička. *Krátké dějiny poštovního úřadu v Poličce*. inv. hf d12r12 s. 12.

Sbírka Městského muzea a galerie Polička. Rukopisné poznámky, Václav Štefka. *Paměti X. Pošta*, telegraf, s. 4.

Archiv NPÚ, Územní Odborné Pracoviště v Pardubicích. Archiv památek. Inventární číslo, 2548.

Sbírka Regionální muzeum v Litomyšli, inv. č. 22S-1.

6. 4 Kronika

Městský úřad Dvora Králové. Pamětní kniha města Dvůr Králové nad Labem 1867 – 1927. *Söllnerova kronika*. s. 23.

6. 5 Vysokoškolské práce

HOLINKOVÁ, Lenka. *Architektura a urbanismus města Litomyšle v letech 1848 – 1948*. Pardubice, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, s. 35 – 36.

HOTTMAR, Ondřej. *Moderní architektura ve Dvoře Králové nad Labem v letech 1900 – 1945*. Pardubice, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická. s. 25.

6. 6 Internetové zdroje

Přispěvatelé Wikipedie, *Hradec Králové* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 14. 11. 2018, 09:09 UTC, [citováno 15. 11. 2018]

<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Hradec_Kr%C3%A1lov%C3%A9&oldid=16658694>

Přispěvatelé Wikipedie, *Hlinsko* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 9. 10. 2018, 14:05 UTC, [citováno 11. 11. 2018]

<<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Hlinsko&oldid=16714815>>

Přispěvatelé Wikipedie, *Vysoké Mýto* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 27. 08. 2018, 21:10 UTC, [citováno 14. 11. 2018]

<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Vysok%C3%A9_M%C3%BDto&oldid=16368111>

Přispěvatelé Wikipedie, *Čáslav* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 1. 11. 2018, 21:25 UTC, [citováno 13. 11. 2018]

<<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=%C4%8C%C3%A1slav&oldid=16598603>>

Přispěvatelé Wikipedie, *Dvůr Králové nad Labem* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 1. 11. 2018, 09:33 UTC, [citováno 14. 11. 2018]

<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Dv%C5%AFr_Kr%C3%A1lov%C3%A9_nad_Labem&oldid=16594201><http://www.dvurkralove.com/redakce/index.php?clanek=3556> [citováno 14. 11. 2018]

<http://www.dvurkralove.com/redakce/index.php?clanek=3556> [citováno 14. 11. 2018]

www.pamatkovykatolog.cz?element=13899582&action=element&presenter=ElementsResults [citováno 14. 11. 2018]

www.pamatkovykatolog.cz?element=16099110&action=element&presenter=ElementsResults [citováno 14. 11. 2018]

www.pamatkovykatolog.cz?element=12695770&action=element&presenter=ElementsResults [citováno 10. 11. 2018]

www.pamatkovykatolog.cz?element=14131216&action=element&presenter=ElementsResults [citováno 5. 11. 2018]

Přispěvatelé Wikipedie, *Maxmilián Fatka* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2017, Datum poslední revize 4. 02. 2017, 15:06 UTC, [citováno 16. 06. 2018]

<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Maxmili%C3%A1n_Fatka&oldid=14642402>

www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2994_00.htm , [citováno 16. 06. 2018]

https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu Český statistický úřad, [revize 26. 10. 2018], citováno [10. 11. 2018]

www.ceskaposta.cz/o-ceske-poste/profil/zakladni-informace citováno [10. 11. 2018]

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Národnostní složení první Československé republiky [online]. c2018 [citováno 12. 11. 2018]. Dostupný z WWW:

<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=N%C3%A1rodnostn%C3%AD_slo%C5%BEen%C3%AD_prvn%C3%AD_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A9_republiky&oldid=16101989>

Památky UNESCO [online]. [cit. 13.10. 2018]. Dostupné z: www.unesco-czech.cz/unesco-pamatky/

www.unesco-czech.cz/masopust/predstaveni/ [cit. 14.10. 2018].

www.czso.cz/csu/czso/srovnani-kraju-v-ceske-republice-2017 [cit. 09. 10 .2018].

www.pamatkovykatolog.cz?element=14654758&action=element&presenter=ElementsResults [cit. 12.10. 2018]

www.pamatkovykatolog.cz?element=14686109&action=element&presenter=ElementsResults [cit. 09. 10 .2018]

www.pamatkovykatolog.cz?element=12540104&action=element&presenter=ElementsResults [citováno 15. 11. 2018]

www.litomysl.cz/?co=zpravy_z_mesta&akce=zprava&id=83

www.golcuv-jenikov.cz/o-meste/historie/historie-golcova-jenikova/ [cit. 17. 10 .2018].

Přispěvatelé Wikipedie, *Otakar Jaroš* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2018, Datum poslední revize 16. 04. 2018, 09:47 UTC, [citováno 18. 06. 2018]

<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Otakar_Jaro%C5%A1&oldid=16018104>

www.pamatkovykatolog.cz?element=12540104&action=element&presenter=ElementsResults [cit. 19. 10 .2018].,

www.prostor-ad.cz/pruvodce/praha/sporilov/stavitel/mentberg.htm[citováno 19.10.2018]

www.kostelecno.cz/historie-mesta-kostelce-nad-orlici/d-1006 [poslední revize 15. 6. 2015][cit. 19. 10 .2018].

www.parpedie.cz/cti-zaznam.php?id=Posta [cit. 21. 10 .2018].

<http://www.mestonachod.cz/zivot-v-nachode/o-meste/historie/> [citováno 17. 10. 2018]

www.pamatkovykatalog.cz/?element=7663866&sequence=1&mode=fulltext&keywords=hlinsko+betl%C3%A9m&order=relevance%3Adesc&action=element&presenter=ElementsResults [cit. 14.10. 2018].

www.dvurkralove.com/redakce/index.php?clanek=3556 [cit. 14.10. 2018]

www.dvurkralove.com/redakce/index.php?lng=CZ&clanek=3503 [cit. 14.10. 2018]

www.pamatkovykatalog.cz [citováno 10. 11. 2018]

www.nahlizenidokn.cuzk.cz [citováno 10.11. 2018]

www.archivnimapy.cuzk.cz/uazk/ [citováno 9-11-2018]

6. 8 Jiné

Historie.cs, *Jede poštovský pán*. [publicistický cyklus] ČT24 premiéra 25. 1. 2014, 21:05

Výstava Východočeské galerie. *Ladislav Machoň a Pardubice*. [navštíveno 2018-11-6]

7 Přílohy

7. 1 Příloha A tabulka

Objekt	Sloh	Datace	Projektant	Stavitel	Status (katalogové číslo)
Polička Palackého náměstí 181	Gotické sklepy, klasicistní dekor	Cca 1850	Neznámý	Neznámý	Kulturní památká: 1000130085
Polička Eimova 245	Purismus	1939 – 1942	Ing. Beneš	Bliže nespecifikovaná stavební firma	Objekt není kulturní památkou
Golčův Jeníkov Náměstí T. G. Masaryka 20	Převážně novorenesanční	Cca 1827, fasáda 1890	Neznámý	Čeněk Kruml	Objekt není kulturní památkou
Litomyšl Smetanovo náměstí 15	Novorenesance, purismus	1858, 1928 – 1929	Bohumil Sláma	Josef Matouš	Objekt není kulturní památkou
Jičín Šafaříkova 142	Novorenesance, dekor zahlazen renovací	1877	Neznámý	Neznámý	Objekt není kulturní památkou
Chrudim Resselovo náměstí 109	Novorenesance	1897	Emanuel Šrámek	Bliže nespecifikovaná stavební firma	Objekt není kulturní památkou
Lanškroun J. M. Marků 8	Novobaroko	1900 – 1901	Andreas Seifert	Karel Müchl	Objekt není kulturní památkou
Vysoké Mýto náměstí Přemysla	Novorenesance	1901 – 1902	Antonín Turek	Bliže nespecifikovaná stavební firma	Kulturní památká: 1000133825

Otakara II. 24					
Jaroměř Československé armády 19	Cca 1880, 1910	Novorenesance, secese	Neznámý	Neznámý	Kulturní památko: 1000128575
Čáslav T. G.Masaryka 44	Secese	1909–1910	Jan Vejrych	Bliže nespecifikovaná stavební firma	Kulturní památko: 1000129718
Dvůr Králové n. L. Legionářská 406	Secese	Cca 1850, 1913–4	Neznámý	Neznámý	Objekt není kulturní památko.
Rychnov nad Kněžnou Bezručova 14	Pozdní moderna	1919	Oldřich Tyl	Bliže nespecifikovaná stavební firma	Objekt není kulturní památko.
Pardubice náměstí Republiky 12	Rondokubismus	1923 – 1926	Ladislav Machoň	Hořenovský - Kratochvíl - Medek - Veselý	Kulturní památko: 1000147661
Pardubice Na Hrádku 105	Funkcionalismus	1929–1938	Ladislav Machoň	Kratochvíl - Veselý	Objekt není kulturní památko
Holice Hradecká 502	Novoklasicismus, pozdni moderna	1923–1924	Neznámý	Bliže nespecifikovaná stavební firma	Kulturní památko: 1000141009
Kostelec Dukelských hrdinů 900	Novoklasicismus, purismus	1928–1931	Oldřich Liska	Bliže nespecifikovaná stavební firma	Objekt není kulturní památko
Hlinsko Adámkova třída 1094	Purismus	1929–1931	Jan Mentberger	Stavební firmy z Hlinecka	Objekt není kulturní památko
Náchod Masarykovo náměstí 43	Novoklasicismus, purismus	1930–1931	Milan Babuška	Bliže nespecifikovaná stavební firma	Kulturní památko: 1638740537
Hradec Králové Riegrovo náměstí 915	Novoklasicismus	1932–1934	František Komárek	Stavební firma Františka Komárka	Objekt není kulturní památko.
Nová Paka Komenského ulice 313	Funkcionalismus	1930 – 1937	Josef Franců	Bliže nespecifikovaná stavební firma	Objekt není kulturní památko

7. 2 Příloha B katastrální mapy

Dostupné z:

www.nahlizenidokn.cuzk.cz [citováno 10.11. 2018]

www.archivnimapy.cuzk.cz/uazk/ [citováno 9.11. 2018]

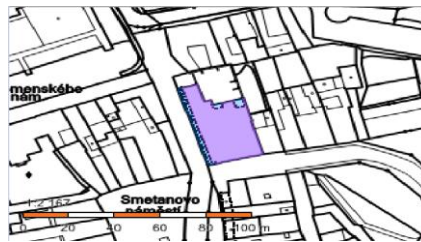
Obrázek 22. - Polička, Palackého náměstí 181, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

Obrázek 23. - Polička, Eimova 245, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

Obrázek 24. - Golčův Jeníkov, Náměstí T. G. Masaryka 20, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

Obrázek 25. - Litomyšl, Smetanovo náměstí 15, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

Obrázek 26. - Jičín, Šafaříkova 142, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

Obrázek 27. - Chrudim, Resselovo náměstí 109, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

Obrázek 28. - Lanškroun, J. M. Marků 8, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

Obrázek 29. - Vysoké Mýto, Náměstí Přemysla Otakara II 24, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

Obrázek 30. - Jaroměř, Československé armády 18, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

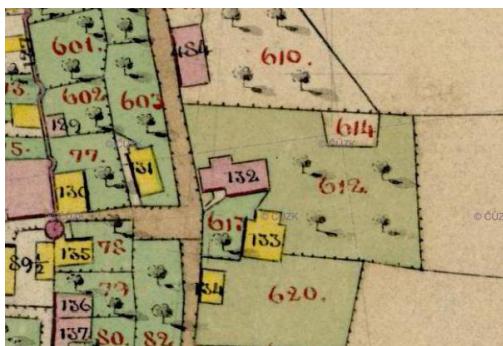
Obrázek 31. - Čáslav, T. G. Masaryka 44, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

Obrázek 32. - Čáslav, T. G. Masaryka 42, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

Obrázek 33. - Dvůr Králové nad Labem, Legionářská 406, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

Obrázek 34. - Dvůr Králové nad Labem, Legionářská 406, mapa stabilního katastru (autor)

Obrázek 35. - Rychnov nad Kněžnou, Bezručova 14, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

Obrázek 36.- Pardubice, náměstí Republiky 12, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

Obrázek 37. -Pardubice, Na Hrádku 105, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

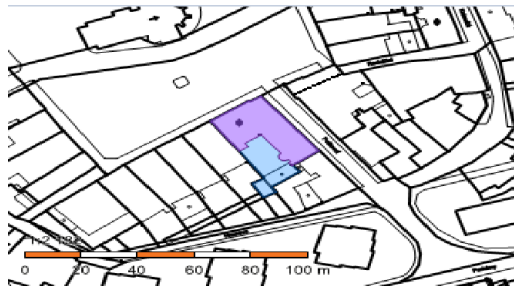
Obrázek 38. - Holice, Hradecká 502, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

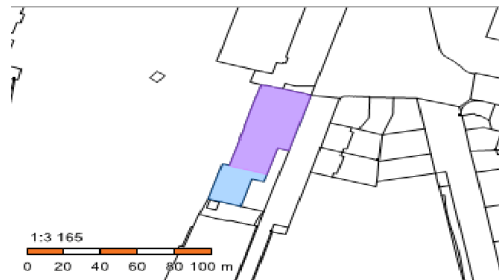
Obrázek 39. - Kostelec nad Orlicí, Dukelských hrdinů 900, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

Obrázek 40. - Hlinsko, Adámkova třída 1094, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

Obrázek 41. - Náchod, Masarykovo náměstí 43, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

Obrázek 42. - Hradec Králové, Riegrovo 915, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

Obrázek 43. - Nová Paka, Komenského 313, aktuální náhled do katastru nemovitostí (autor)

7. 3. Příloha C obrazová

Obrázek 44. Palackého náměstí 183, klasicistní vrata detail (autor)

Obrázek 45 - Poštovní úřad Eimova 245, Sběrka Městského muzea Polička inv .č. Hf 978

Obrázek 46 - Poštovní úřad Eimova 245, schodiště (autor)

Obrázek 47 - Náměstí T. G. Masaryka 20, vnitřní dispozice (reprodukce Ulrich, Slavné pošty s. 119.)

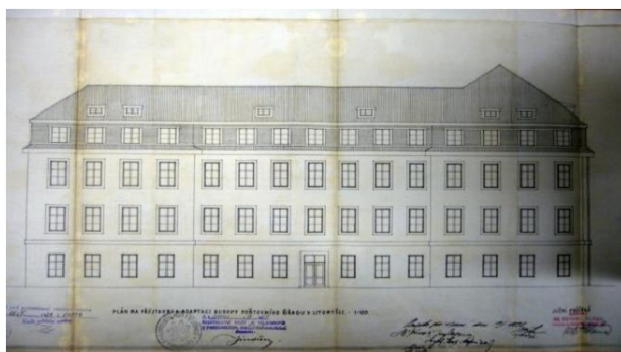
Obrázek 48. „Stará pošta“ Litomyšl (Regionální Muzeum v Litomyšli, inv. č. 22S-1)

Obrázek 49 vstup, Smetanovo náměstí 15 (autor)

Obrázek 50 Pošta před přestavbou (Holinková, 2014- obrazová příloha)

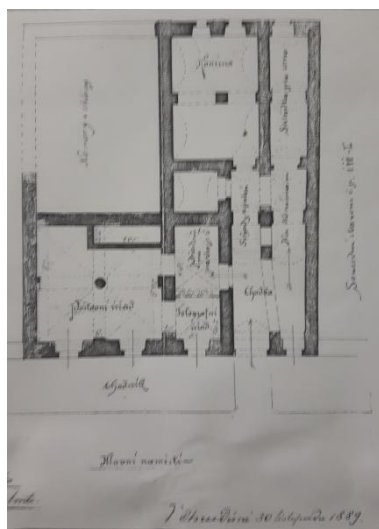
Obrázek 51 - Plán přestavby Bohumil Sláma (Holinková, 2014)

Obrázek 52 - Šafaříkova 142, pošta Jičín 1920cca

Obrázek 53 - Resselovo náměstí č.p. 109, cca 1890 (Sbírka Regionální muzeum Chrudim, R12 D12)

Obrázek 54 - Dispoziční plán před přestavbou zahájenou roku 1897 (Sbírka Regionální muzeum Chrudim, R12 D12)

Obrázek 55- Nároží Okresního domu (autor)

Obrázek 56 - Pošta v době kdy v ní sídlil mlýn před rokem 1910 (reprodukce Borůvka, s. 30)

Obrázek 57- Detail festonu, vitráže a schodiště (autor)

Obrázek 58 - Pohlednice z roku 1914 (www.starepohledy.cz)

Obrázek 59 - Hlavní průčelí (foto autor)

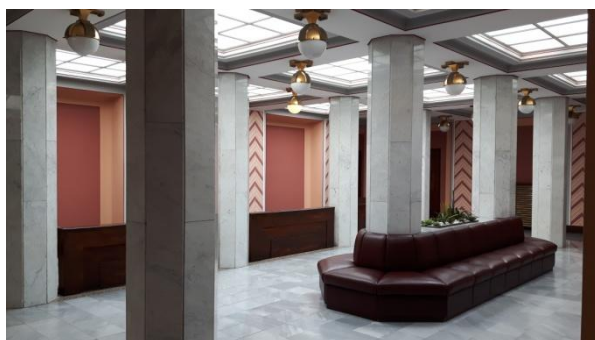

Obrázek 60 - Ředitelství pošt a telegrafů, krátce po dokončení (autor)

Obrázek 61 - Ředitelství pošt a telegrafů, vestibul (autor)

Obrázek 62 - Ředitelství pošt a telegrafů, dvorana (autor)

Obrázek 63 - Projektové koncepty Ladislava Machoně (reprodukce Horizont: revue současné kultury v Československu. Brno: Václav Roštlapil, 1931. č. 34.)

Obrázek 64 - Model stavby v době zhotovení 1:50(autor)

Obrázek 65 - Detail mozaiky (autor)

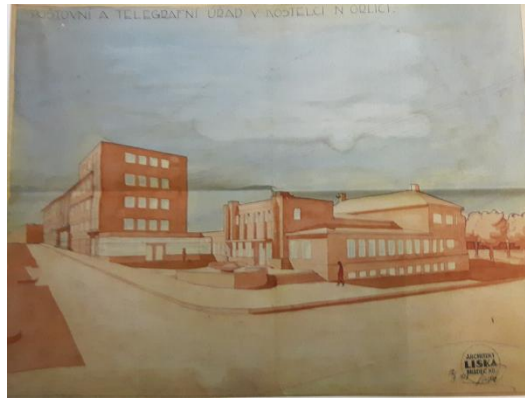

Obrázek 66 - „Stará pošta“ (reprodukce Hladík, s. 40)

Obrázek 67 - Pošta Holice 40. léta (Hladík s. 85)

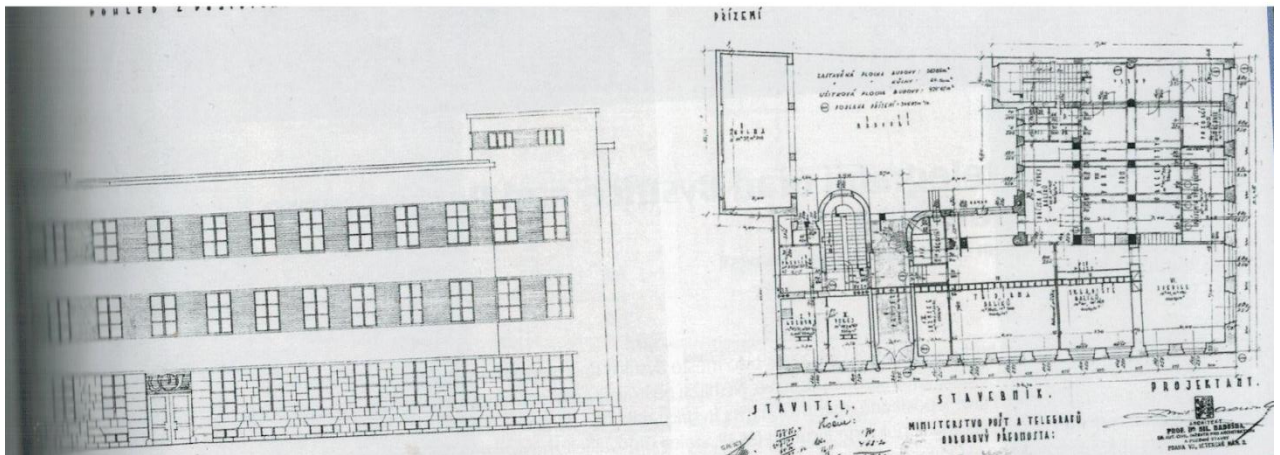
Obrázek 68 - Nerealizovaný návrh Oldřicha Lisky (reprodukce Ulrich, Slavné pošty s. 204)

Obrázek 69 - Boční průčelí (autor)

Obrázek 70 - Pošta Hlinsko, hlavní průčelí (autor)

Obrázek 71 - Projektová dokumentace Pošty Náchod (reprodukce Ulrich, Slavné pošty s. 217)

Obrázek 72 - Pošta Náchod, hlavní průčelí (autor)

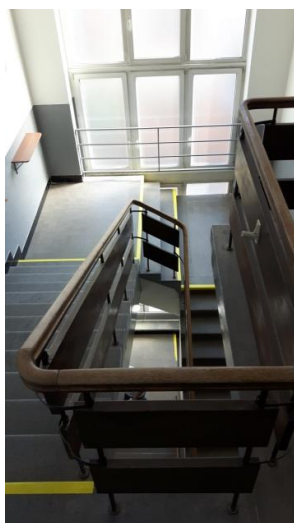
Obrázek 73 - Riegrovo náměstí 915, dvorana (autor)

Obrázek 74 - Pamětní deska věnována padlým zaměstnancům během druhé světové války (autor)

Obrázek 75 - Fotografie poštovního úřadu z roku 1933 (reprodukce Ulrich, Slavné pošty s. 229)

Obrázek 76 - Nová PakaSpojovací trakt (autor)